

วิจิตรวัฒนธรรม

ปีที่ ๑ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓

เจ้าของ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

๑๐๖๑ ซอยอิสรภาพ ๑๕ ถนนอิสรภาพ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทรศัพท์ ๐ - ๒๔๗๓ - ๗๐๐๐ ต่อ ๑๕๐๐

อีเมล culturebsru@gmail.com

คำนำ

วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภูมิใจร่วมกันของคนไทย ดังพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานไว้ว่า “งานการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญทางด้านปัญญาและจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นทั้งหมดและเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้สืบไป”

หนังสือ “*วิถีวัฒนธรรม*” ฉบับปฐมบทมุ่งหวังตั้งใจจะเป็นสื่อกลาง ระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ที่แสดงถึงทัศนคติ งานค้นคว้า ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งเพื่อบันทึกเรื่องราวไว้เป็นหลักฐานให้กับผู้สนใจที่จะศึกษาและช่วยกันรักษามรดกทางภูมิปัญญาของชาติให้คงอยู่ต่อไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

สารบัญ

	หน้า
❖ อวการ ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตโนดม (ช่วง บุนนาค)	๑
❖ รอยลาวศรีภูมิถึงลาวบางไส้ไก่	๑๕
❖ บ้านเอกะนาค : เรือนงามย่านคลองบางหลวง	๒๕
❖ เรื่องเหล่า (เล่า)...ของเมรี “เมื่อเรื่องเหล่า...กลายเป็นเรื่องเล่า”	๖๙
❖ วัฒนธรรมสัญจร ทอดน่อง..เยือนเมืองนครเขื่อนขันธ์ กับคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมนอกราชธานี	๗๙

อาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตโนดม (ช่วง บุนนาค)

อาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนโนดม (ช่วง บุนนาค) (หอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรมหรืออาคารศรีสุริยวงศ์)

เกรียงไกร ย่องเฮงเส็ง

ประวัติความเป็นมา

หอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรมหรืออาคารศรีสุริยวงศ์ ก่อสร้างขึ้นภายหลังจากโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยา ย้ายมาอยู่ที่บ้านมอญ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการหรือกระทรวงธรรมการ ในขณะนั้น ได้ให้เจ้าคุณพิรุฬห์พิทยาพรณ พนักงานตรวจการแขวงธนบุรีได้มาสำรวจพื้นที่พร้อมด้วยพระสาโรชรัตนมิมมานก์ นายช่างกองสถาปัตยกรรม

เพื่อจัดสร้างหอพักสำหรับนักเรียน ต่อมาเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้เดินทางมาเยี่ยมเยียนโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยา แล้วพบว่ามียุวกะเรียนเป็นจำนวนมาก ทว่ายังไม่มีหอประชุมอย่างเป็นทางการ จึงอนุมัติงบประมาณสนับสนุนให้สร้างหอประชุมขึ้น

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ ด้วยงบประมาณทั้งสิ้นหนึ่งล้านบาทแล้วเสร็จในปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ (พุ่ม เนตรรังษี, ๒๕๙๔ : ๘๐) โดยมีพระยาวิเศษศุภวัตรเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างอาคารหอประชุมดังกล่าว (หนังสือศรีสมเด็จ ฉบับ ส.ค.ส. ๒๕๒๑, ๒๕๒๑ : ๑๙๕) รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารหอประชุม ๒ ชั้นแบบตะวันตก สร้างด้วยคอนกรีตผสมไม้ ภายในหอประชุมติดตั้งเก้าอี้พับแบบโบราณบรรจุคนได้ราว ๑,๐๐๐ คน ในอดีตด้านหน้าอาคารประดับดวงตรามหาสุริยมณฑล อันเป็นตราสัญลักษณ์ประจำตัวของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งดัดแปลงเป็นรูปพระอาทิตย์แบบตะวันตกเลียนแบบตราพระอาทิตย์จกพระราชวังแวร์ซายส์ของประเทศฝรั่งเศส อยู่ภายในรูปเสมา และมีพุทธภาษิตด้านล่างจารึกว่า “สัจจะอมตะวาจา” (หนังสือศรีสมเด็จ, ๒๕๔๓ : ๑๒)

โดยหอประชุมแห่งนี้ใช้สำหรับเป็นที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนและคณาจารย์ อาทิ การประชุม การสวดมนต์ไหว้พระ การอบรมให้โอวาท ฝึกซ้อมดนตรีไทย ฯลฯ

สอดคล้องกับบันทึกของผู้เขียนนามปากกา “กัปตันบุศย์” ในหนังสือศรีสมเด็จ พุทธศักราช ๒๕๒๑ ความว่า “..ตึกหอประชุมได้ถูกสร้างขึ้นในสมัยเมื่อมีการอพยพจาก โรงเรียนบ้านสมเด็จเก่า หอประชุมหลังนี้สร้างเสร็จหลังจากปลูกโรงนอนแล้ว ซึ่งยังใช้เป็น หอประชุมของวิทยาลัยครูในปัจจุบัน ในสมัยนั้นมีเด็กในและเด็กเรียนเข้าไปเย็นกลับไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ - ๕๐๐ คน ทุก ๆ วันเสาร์ทั้งเด็กในและเด็กนอกจะต้องไปหอประชุมเวลา ๑๑.๐๐ น. ไปสวดมนต์บทแรกถึงบทพาหุสงฆ์สสสมะภินิมิ ฯลฯ แล้วมีการอบรมให้เป็นเด็กดี ไม่ประพฤติชั่ว” (กัปตันบุศย์, ๒๕๒๑ : ๔๑) และบทความเรื่อง “ป.กศ. รุ่นแรกของโลก” เขียนโดย

คำหมาน คนไค ที่ระบุว่า “เมื่อผ่านประตูใหญ่เข้าไปในบริเวณส่วนในด้านซ้ายมือ เป็นหอประชุมหลังใหญ่ ชั้นบนเป็นห้องประชุมและเวทีการแสดง ที่นั่งในหอประชุมเป็นเก้าอี้ไม้ยึดติดกับพื้นเป็นแถวเหมือนในโรงภาพยนตร์ เก้าอี้แต่ละตัวมีพนักและที่นั่งซึ่งพับขึ้นลงได้

ผมไม่แน่ใจว่าโรงเรียนออกแบบชั้นล่างของหอประชุมไว้เพื่อทำกิจกรรมใด แต่พวกผมเคยใช้เป็นที่เรียนขับร้องเพลงไทยเดิม เรียนดนตรีในตึกสากล และฝึกซ้อมเป่าปี่เป่าแตร ภายใต้การฝึกฝนของอาจารย์เจริญ แสงรัตนกุล ผมเป็นสมาชิกคนหนึ่งของแตรวงคณะนี้” (คำหมาน คนไค, ๒๕๕๐ : ๑๒๑) ในสมัยนั้นถือว่าหอประชุมดังกล่าวเป็นหอประชุมที่ทันสมัยที่สุดในประเทศไทย เพราะรูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างตะวันตก ภายในมีการประดับตกแต่งด้วยผ้า幔และเก้าอี้ที่สามารถพับขึ้นลงได้ นับว่าหาได้ยากในสมัยนั้น เพราะจะปรากฏเฉพาะในโรงภาพยนตร์ขนาดใหญ่อย่างศาลาเฉลิมกรุงหรือโรงภาพยนตร์อียิปต์เขียนฮอลล์ที่เชิงสะพานพุทธฯ ฝั่งธนเท่านั้น

ดังปรากฏข้อความในหนังสือ “บ้านสมเด็จเจ้าพระยา ๓๐” ที่เขียนโดย จริญญา คุ่มมัน ความว่า “ตรงข้ามศาลคนละฟากสนามฟุตบอล มีโบราณสถานที่ควรอนุรักษ์ไว้คือหอประชุม ซึ่งนับว่าเป็นหอประชุมที่ทันสมัยที่สุดในประเทศไทย เทียบได้กับโรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง ซึ่งเป็นโรงภาพยนตร์ที่ดีที่สุดของประเทศยุคนั้น” (จริญญา คุ่มมัน,

๒๕๓๐ : ๑๔๒) และในหนังสือเล่มเดียวกันจากบทความเรื่อง “ผมรักบ้านสมเด็จฯ” เขียนโดย พะนอม แก้วกำเนิด ความว่า “ผมจำได้ว่าทุกวันสิ้นสุดสัปดาห์ อาจารย์ใหญ่กำหนดให้มี

การประชุมนักเรียนทั้งหมด ที่หอประชุม ซึ่งเราเคยคุยอวดกัน ในสมัยนั้นว่า เป็นหอประชุมที่โอ้อ่าที่สุด” (พะนอม แก้วกำเนิด, ๒๕๓๐ : ๑๒๖) อนึ่งในบทความเรื่อง “นับแต่ที่นี่จะไม่เห็นเลย” ในหนังสือศรีสมเด็จพุทธศักราช ๒๕๒๑ ได้ระบุว่า “หอประชุมเป็นความภาคภูมิใจของพวกเรานักศึกษา

เมื่อ ๔๐ กว่าปีมาแล้ว สมัยเมื่อหอประชุมสร้างเสร็จใหม่ ๆ เราเที่ยวคุยอวดใครต่อใครได้ทีเดียวว่าโรงภาพยนตร์อียิปเซียนฮอลล์ ที่เชิงสะพานพุทธฝั่งธน ที่นับว่าเป็นที่สองรองจากศาลาเฉลิมกรุงนั้น การก่อสร้างและการตกแต่งภายในของหอประชุมของเรามีได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเลย ถ้าจะนับว่าหอประชุมโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเป็นอาคารที่ใหญ่โตเป็นอันดับ ๒ ของธนบุรี ในขณะนั้นก็พูดได้เต็มปากเลยทีเดียวแหละ ก็เพราะหอประชุมของเราสร้างเสร็จที่หลังเขาหน้อยเท่านั้นเอง”

ส่วนใต้ตึกหอประชุมโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในอดีตได้เคยเป็นห้องสอนศิลปะของอาจารย์ในสมัยนั้น ดังใจความที่ปรากฏในหนังสือศรีสมเด็จพุทธศักราช ๒๕๒๑ ความว่า “คุณจำได้ไหม ห้องใต้ตึกหอประชุมด้านซ้ายมือเชิงบันไดที่เห็นอยู่นั้นเดิมเป็นห้องอะไร ถ้าใครนึกไม่ออกจะบอกให้ คือห้องสอนวาดเขียนของครูพุ่ม เนตรรังษี ใจครับ” (หนังสือศรีสมเด็จ ฉบับ ส.ค.ส. ๒๕๒๑, ๒๕๒๑ : ๗๖) แต่ต่อมาห้องเรียนศิลปะดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นห้องสุขาแทน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ อาคารสถานที่หลายแห่งภายในโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้รับความชำรุดเสียหาย ซึ่งอาจหมายรวมถึงอาคารหอประชุมด้วย โดยได้รับความร่วมมือจากนักเรียนฝึกหัดครูเข้ามาช่วยกันปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่ ภายใต้การกำกับดูแลของหลวงการสาร อาจารย์ใหญ่ในสมัยนั้น (โรงเรียนบ้านสมเด็จฯ๒๕๐๐ : ๘) ที่สำคัญภายในอาคารหอประชุมมีห้องใต้หลังคาที่มีบันไดทอดขึ้นไปถึงสำหรับใช้เก็บเครื่องมือเครื่องใช้หรือของเก่า

ในช่วงที่หอประชุมพังแล้วเสร็จจากการก่อสร้างได้ไม่นานมากนัก คณาจารย์ในโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้จัดกิจกรรมแข่งขันได้วาทะระหว่างชั้นเรียนขึ้นภายใน

อาคารหอประชุม (บุศย์ ปัทมทัต, ๒๕๒๒ : ๑๗) ใช้ประกอบพิธีไหว้ครู ขณะเดียวกัน หอประชุมโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยาเคยใช้เป็นสถานที่อบรมโรตารัคนา เมื่อเดือน กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ (หนังสือศรีสมเด็จ, ๒๕๒๘ : ๑๐๖) และเป็นสถานที่ ปฐมนิเทศนักเรียนประจำที่เพิ่งเข้ามาเรียนในโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยา เพื่อชี้แจงข้อ ปฏิบัติต่าง ๆ ของหอพักในสมัยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จพระยายังคงเป็น โรงเรียนประจำอยู่ดังปรากฏข้อความในบทความเรื่อง “วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จพระ ยา” ที่เขียนโดยสุภาพ เคียนทอง ในหนังสือวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จพระยา เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๒ ความว่า “ในเย็นก่อนวันเปิดภาคเรียน เวลา ๑๙.๐๐ น. เป็นเวลานานชั่วครู่ เพื่อให้ทุกคนขึ้นหอประชุมพร้อมกัน เป็นครั้งแรกที่นั่งประชุมในเวลา กลางคืน นักเรียนใหม่จะนั่งอยู่หน้า ๆ ถัดมา ป.กศ. (รุ่นแรก) ป.ป. รุ่นสุดท้าย และก็ ป.ม. รุ่นสุดท้ายเช่นเดียวกัน คณะอาจารย์ผู้ปกครองขึ้นหอประชุมครบเหมือนกัน แล้วอาจารย์ ผู้ปกครอง (อาจารย์กสิณ วิจิตร) ก็เปิดประชุมชี้แจงการปฏิบัติตนต่าง ๆ ตามระเบียบ ของหอพัก การประชุมเป็นไปอย่างประชาธิปไตย กระทั่ง ๒๑.๐๐ น. ก็เริ่มสวดมนต์ ซึ่งเป็นวันแรกต่อหน้าพระพุทธรูปนหอประชุม..” (สุภาพ เคียนทอง, ๒๕๐๒ : ๗๕)

ภาพถ่ายทางอากาศ
หอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

โรงเรียนบ้านสมเด็จพระยา

นอกจากนี้ อาคารหอประชุมแห่งนี้ได้ผ่านช่วงเวลาที่มีความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เหตุการณ์มหาอุทกภัยพื้นที่พระนคร - ธนบุรี เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ ดังมีการบันทึกรายละเอียดไว้ในหนังสือศรีสมเด็จ ๓๕ ความว่า “แต่แล้วการเรียน ก็มีอุปสรรคด้วยเกิดน้ำท่วมพระนคร - ธนบุรี เป็นเวลานานระหว่างเดือนตุลาคมถึง พฤศจิกายน ๒๔๘๕ และระดับน้ำสูงมาก ได้ทำเครื่องหมายระดับน้ำท่วมปีนั้นไว้ที่ผนัง

ห้องประชุมด้านหน้า เพื่อรักษาไว้เป็นสถิติเพราะเหตุนี้ท่วม.." (หนังสือศรีสมเด็จ ๓๕, ๒๕๓๕ : ๕๒)

ลักษณะอาคารหอประชุมหรืออาคารศรีสุริยวงศ์

เป็นอาคาร ๒ ชั้น แบบโมเดิร์น สร้างด้วยคอนกรีตผสมไม้ โครงสร้างอาคารเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็กช่วงยาว ทำให้ไม่มีเสาตรงกลางอาคาร ภายในหอประชุมประดับ

ตกแต่งด้วยผ้ามา่าน และเก้าอี้ไม้ที่สามารถพับขึ้นลงได้ แบบเก้าอี้พับยุคโบราณ ที่สามารถบรรจุคนได้ราว ๑,๐๐๐ คน ในอดีตด้านหน้าอาคารประดับดวงตรามหาสุริยมณฑล อยู่ภายในเสมาอันเป็นตราสัญลักษณ์ประจำองค์สมเด็จพระยาบรมมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) หอประชุมแห่งนี้ถือว่า

ทันสมัยที่สุดในประเทศ เพราะมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกซึ่งนับว่าหาได้ยากในสมัยนั้น จะปรากฏเฉพาะในโรงพยาบาลขนาดใหญ่อย่างศาลาเฉลิมกรุงหรือโรงพยาบาลศิริ อียิปเขียนเชิงสะพาน พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเท่านั้น ส่วนชั้นล่างของอาคารในอดีตใช้เป็นห้องพักครูโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เวลาต่อมาชั้นล่างของอาคารหอประชุมดังกล่าวได้ถูกใช้เป็นที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อาคารหอประชุมกับการเป็นที่ตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๗ เพื่อเสริมสร้างค่านิยมในการอนุรักษ์หวงแหนมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยให้แก่นักศึกษาและบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ในอดีตศูนย์ศิลปวัฒนธรรมได้มุ่งเน้นกิจกรรมพิเศษคือ การรวบรวมลายผ้าทออันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย รวบรวมเครื่องดนตรีไทยประเภทต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก พร้อมจัดแสดงประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันศูนย์ศิลปวัฒนธรรมได้ส่งเสริมการผลิตเครื่องเบญจรงค์ลายน้ำทองอันเป็นเครื่องถ้วยที่งดงามประณีต และจัดแสดงห้องสมเด็จพระยาบรมมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ไว้ภายในตัวอาคาร เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่สำคัญของมหาวิทยาลัย วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๒ : ๖ - ๗)

ปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และทรงปลูกต้นพิกุลไว้ด้านหน้าอาคารศูนย์ศิลปวัฒนธรรมด้วย (ศรีสมเด็จ ๔๑, ๒๕๔๑ : ๕๖) ที่สำคัญในปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ หอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ได้เป็นสถานที่จัดงานประลอง ปีพายุไม้แข็ง ในงาน ๑๐๐ ปี บ้านสมเด็จเจ้าพระยา ซึ่งด้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ จึงเป็นคุณค่าในการมีส่วนช่วยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ (สุริยสาร, ๒๕๔๑ : ๑๑)

เอกสารอ้างอิง

- กัปตันบุศย์. (๒๕๒๑). ศรีสมเด็จ ฉบับ ส.ก.ส. ๒๕๒๑. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร
- คำทมาน คนโค. (๒๕๕๐). ศรีสมเด็จ ๕๐. กรุงเทพฯ : เวิร์คพรีนธ์.
- จรัญ คุ่มมัน และพะนอน แก้วกำเนิด. (๒๕๓๐). บ้านสมเด็จเจ้าพระยา ๓๐. กรุงเทพฯ : สิวัง จำกัด.
- บุศย์ ปัทมเทต. (๒๕๒๒). ศรีสมเด็จ เล่มที่ ๑๘. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร.
- พุ่ม เนตรรังษี. (๒๕๔๔). บ้านสมเด็จอนุสรณ์ ๒๔๔๔. พระนคร : โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้า.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (๒๕๔๓). ศรีสมเด็จ ๔๓. กรุงเทพฯ : เทนเมย์ โปรดักชั่น.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (๒๕๔๑). สุริยสาร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (๒๕๐๐). ประวัติของโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (๒๕๓๒). สัจจัตถ์งานบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ๓๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (๒๕๓๕). หนังสือศรีสมเด็จ ๓๕. กรุงเทพฯ : บ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สุภาพ เคียนทอง. (๒๕๐๒). วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. พระนคร : สื่อการค้า.

อาคารหอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม : อาคาร ๑๕๐ ปี มหาบูรขรัตโนดม (ช่วง บุนนาค)

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ มีการปรับปรุงอาคารหอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม โดยการดัดอาคารให้สูงขึ้น และปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ อาคารหอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หรืออาคารศรีสุริยวงศ์ ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๕ ประเภทอาคารสถาบันและอาคารสาธารณะของสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ รับพระราชทานโล่รางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ต่อมาในปี พุทธศักราช ๒๕๕๗ ได้ปรับปรุงอาคารหอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรมอีกครั้งหนึ่งแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยได้ปรับพื้นที่ด้านบนให้มีลักษณะเป็นโรงละครที่ทันสมัย ทั้งระบบแสง สี เสียง และห้องเกียรติประวัติสมเด็จพระยา

บรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) พื้นที่ด้านล่างปรับปรุงเป็นแหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา และสำนักงานสำนักศิลปะและวัฒนธรรม พร้อมเปลี่ยนชื่ออาคารเป็น “อาคาร ๑๕๐ ปี มหาบูรขรัตโนดม (ช่วง บุนนาค)”

และในวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๑ วันคล้ายวันพิราลัยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเป็นวาระครบ ๑๕๐ ปี การเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ขอประทานกราบทูลเชิญพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระดำเนินทรงเปิดอาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนโนดม (ช่วง บุนนาค) ทรงทอดพระเนตรแหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกรุงธนบุรี และทรงทอดพระเนตรการแสดงคอนเสิร์ตวงดนตรีแจ๊สเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ณ โรงละครศรีสุริยวงศ์

แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบและดำเนินงานด้านการทำนุบำรุง อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนา ศิลปวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ย่านฝั่งธนบุรี ใน แ่ง ประวัติ ศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และสังคม ประกอบกับปัจจุบัน สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มีฐานข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับย่านธนบุรีเป็นจำนวนมาก จึงเล็งเห็นว่าควร

ดำเนินการจัดทำ “แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริม และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชุมชน ให้แก่ผู้เข้าชม อันได้แก่นักเรียน นักศึกษา บุคลากรภายในมหาวิทยาลัย และประชาชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสนับสนุนให้องค์ความรู้เผยแพร่ออกไปในวงกว้างสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของชาติในด้านการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม โดยบูรณาการกระบวนการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้สอดประสานไปกับกิจกรรมการเรียนการสอน และกระบวนการพัฒนาการศึกษา ตามภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา ตั้งอยู่ในชั้นล่างของอาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนโนดม (ช่วง บุนนาค) โดยเนื้อหาของ “แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา” ถูกจัดแสดงเป็นห้องต่าง ๆ จำนวน ๑๑ ห้อง โดยเล่าเรื่องราวผ่านพัฒนาการของธนบุรี (Timeline) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

๑. เพื่อนตัวน้อย เจ้าโทน เจ้าจุก และ เจ้าแกละ พร้อมพาทุกท่านนั่ง Time Machine เดินทางข้ามกาลเวลาย้อนไปยังกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อ ๒๐๐ กว่าปีก่อน เพื่อสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรมของผู้คนสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

๒. ร่วมกันค้นหา คำตอบทางโบราณคดีและหลักฐานธรณีวิทยา เช่น ซากฟอสซิลกระดูกของสัตว์ทะเล ลักษณะชั้นดิน ตลอดจนพืชพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ เมื่อ ราว ๑๒,๐๐๐ ปีก่อน มาดูกันว่า แท้จริงแล้ว กรุงเทพฯ เคยจมอยู่ใต้ท้องทะเลอ่าวไทย จริงหรือไม่

๓. พื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำอันอุดมสมบูรณ์ ก่อเกิดการตั้งชุมชน เกิดย่านต่าง ๆ ขึ้น มีการขุดคูคลองเพื่อใช้ในการทำการเกษตร ค้าขายและคมนาคม เติบโตจนกลายเป็น “เมืองบางกอก” ที่อุดมไปด้วยเรือกสวนไร่นา และลำคลองน้อยใหญ่ ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายแบบใยแมงมุม จนถูกขนานนามว่า “เวนิสตะวันออก”

๔. ทนบุรีศรีมหาสมุทร ชื่อเมืองที่พบในทำเนียบหัวเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนกลางในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑ - พ.ศ. ๒๑๑๑) ได้ยกฐานะย่านบางกอกขึ้นเป็นเมืองธนบุรีแสดงถึงความสำคัญของกรุงธนบุรีในฐานะเมืองท่าสำคัญ

๕. เรื่องราว การสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีโดย “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเมืองการปกครอง การค้า และการต่างประเทศ

๖. แม้จะมีการย้ายราชธานี จากกรุงธนบุรี (ฝั่งธน) ไปยังกรุงรัตนโกสินทร์ (ฝั่งพระนคร) แต่ฝั่งธนฯ ก็ยังคงมีความสำคัญในฐานะที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ พ่อค้าชาวต่างชาติ สะท้อนถึงรากเหง้าของกลุ่มคนที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาบ้านเมืองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๗. พระปรางค์วัดอรุณฯ สัญลักษณ์แห่งกรุงธนบุรีที่สะท้อนให้เห็นถึงศิลปสถาปัตยกรรมไทยที่สร้างจากหลักคติไตรภูมิที่มีเขาพระสุเมรุเปรียบเสมือนจุดศูนย์กลางของจักรวาล แสดงถึงความเป็นจักรพรรดิราชของกษัตริย์ทำให้เกิดความมงดมที่ลงตัวตามแบบสถาปัตยกรรมของกรุงรัตนโกสินทร์

๘. ฝั่งธนฯ แหล่งหรือย่านวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางศาสนาความเชื่อของชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ไทย ลาว เขมร ญวน มอญ ฝรั่งเศสตะวันตก จีน ญี่ปุ่น ฯลฯ

ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในสยามประเทศ เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ทั้งวิถีชีวิต ริมแม่น้ำเจ้าพระยาแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม งานหัตถกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ รวมเป็นองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นไม่แพ้กันใด ๆ

๙. ตระกูล "บุณนาค" ถือเป็นตระกูลแรก ๆ ที่เป็นตระกูลปัญญาชนของประเทศสยามในขณะนั้น และมีบุคคลสำคัญที่ต่างได้สร้างคุณูปการต่อประเทศชาติในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการเมือง การปกครอง การทหารความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๑๐. เมื่อกาลเวลาผ่านไป กรุงเทพมหานครเปลี่ยนแปลงรูปร่างจากพื้นที่เรียกสวนไร่นา กลายเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ก่อเกิดเป็นพหุสังคม แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ของตนเองได้เป็นอย่างดีเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรม ประเพณี นาฏยศิลป์ อาหาร งานหัตถกรรม สถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนที่ใด

๑๑. เมื่อความเจริญจากฝั่งพระนคร เดินทางข้ามฟากมาถึงฝั่งธนบุรีถึงความเจริญมาจนถึงปัจจุบัน ความเจริญเหล่านี้นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางศิลปะ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเราพร้อมจะปรับตัวเข้ากับความเจริญที่หลั่งไหลเข้ามาได้อย่างไร และจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปในทิศทางไหน

ด้วยคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จึงได้ทำการอนุรักษ์และทำนุบำรุงรักษาอาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนโนดม (ช่วง บุนนาค) ให้เป็นสมบัติของทางมหาวิทยาลัยต่อไป

ที่มาข้อมูลบางส่วน : หนังสือ ๑๘๓ มรดกสถาปัตยกรรมในประเทศไทย เล่ม ๒ ของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

รอยลาวศรีภูมิ

ลาวบางไผ่ใต้

ถึง

วันเสาร์ ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ร่วมกับมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ วารสารเมืองโบราณ

ได้จัดโครงการเปิดบ้านสมเด็จเจ้าพระยา รักษาวัฒนธรรม การเสวนาวิชาการ เรื่อง “รอยลาวศรีภูมิถึงลาวบางไส้ไก่” ซึ่งภายในงานมีกิจกรรมที่ให้ความรู้มากมาย อย่างแรกก็คือ กิจกรรมทัศนศึกษา

ในพื้นที่ชุมชนศรีภูมิและชุมชนบางไส้ไก่ อีกหนึ่งกิจกรรมคือการเสวนาพูดคุยถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่สะท้อนผ่านเครื่องดนตรีไทยคือขลุ่ย กิจกรรมทัศนศึกษาจากตรอกศรีภูมิ - บางไส้ไก่ เป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อ

เรียนรู้เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ในฝั่งธนบุรีจากอดีตถึงปัจจุบัน และปิดท้ายของการทัศนศึกษาด้วยการเยี่ยมชมวิธีการทำขลุ่ยที่บ้านลาว นอกจากนี้ยังได้ลิ้มรสปลาสาม อาหาร

ที่แสดงถึงวัฒนธรรมชาวลาว เมื่อจบกิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมเสวนาพูดคุยก็เริ่มขึ้น ณ สนามหญ้าหน้าบ้านเอกะนาค อาคารหลังเก่าภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิษณุ บางเขี้ยว รองอธิการบดีกล่าวต้อนรับวิทยากรและผู้เข้าร่วมเสวนา วิทยากรในงานเสวนาประกอบด้วย รองศาสตราจารย์วิชา

คัลยนาทร ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในย่านบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และอาจารย์อานันท์ นาคคอง นักมานุษยวิทยาคนตรีชาติพันธุ์ ศิลปินศิลปาธร สาขาดนตรี ประจำปี ๒๕๖๒

รองศาสตราจารย์วิชา คลายนาทร ได้พูดถึงโอกาสในการทำงานวิจัยเรื่องชุมชนบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา : กรณีศึกษาชุมชนเมืองของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

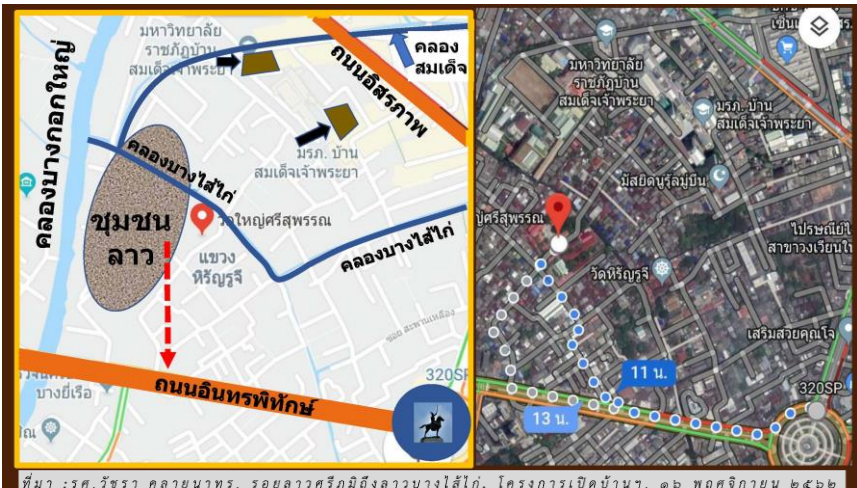
ภาพ
เจ้าสาวลาวในสมัย ร.๕

ที่มา : รศ. วิชา คลายนาทร.
รอยลาวศรีภูมิสังลาวบางไส้ไก่.
โครงการเปิดบ้านฯ. ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๖

ตอนต้น และประวัติศาสตร์ ณ ที่แห่งนี้ บอกเล่าถึงการอพยพมาของชาวลาวมาอยู่ในย่านบ้านขุนนางบริเวณนี้แสดงให้เห็นการเคลื่อนย้ายของสังคมชาวลาวอย่างยิ่ง ซึ่งไม่พบ ในสมัยอยุธยาและสุโขทัยเป็นจุดเริ่มต้นของการอพยพ และจะต้องมีคนคุมมาหากสันนิษฐานตามหลักฐานของมองซิเออร์คูเดต์ ซึ่งพิมพ์ตั้งแต่ ปี ๒๕๑๑ กล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้ากลับมาจากเยี่ยมหมู่บ้านลาวได้พบกับพระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดิน ก็คือของสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระราชโอรสจึงเชื่อเชิญให้ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าที่ศาลากลางแห่งหนึ่ง ได้รับสั่งกับข้าพเจ้าอย่างเป็นกันเอง และเมื่อเข้าเฝ้าอยู่สักครู่ข้าพเจ้าได้ทูลลา เย็นมากแล้ว” คำถามคือราชโอรสองค์ใหญ่นั้นคือใคร และยืนอยู่ที่ไหนและทำไมอยู่ที่นั่นจนมีดคำ ถ้าให้วิเคราะห์พระราชโอรสองค์ใหญ่ตามประวัติศาสตร์ก็คือ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ คำนี้ผู้ฟังการเสวนาคงได้ยินมาแล้วจากที่คุณได้ไปเดินชุมชนศรีภูมิ เดินออกไปก็คือถนนอินทรพิทักษ์ และในสมัยก่อนตอนสร้างสะพานพุทธและมีคำสั่งให้สร้างถนนจากสะพานพุทธ รัชกาลที่ ๗ ได้ทูลกรมพระยาดำรงราชานุภาพให้ตั้งชื่อถนนเหล่านั้นตามชื่อบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จึงเกิดชื่อถนนลาดหญ้า ถนนท่าดินแดงจากศึกสงคราม ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา เกิดขึ้นเพราะเป็นบ้านของสมเด็จพระเจ้าพระยาแห่งตระกูลขุนนาคนทั้งสามคน ซึ่งจะไม่บรรยายเพราะท่านทราบอยู่แล้วชื่อถนนอินทรพิทักษ์แสดงว่าโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าตากสินต้องอยู่ที่นี้ แล้วทำไมมีดคำยังอยู่ที่ศาลากลาง สันนิษฐานว่าต้องการให้โอรสองค์นี้คุมดูแลชาวลาว ๗๐๐ ถึง ๘๐๐ คน และเป็นโอรสองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ อายุประมาณ ๒๐ กว่าปี เพราะตอนที่มองซิเออร์คูเดต์ บันทึกไว้ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระชนมายุ ๔๕ ปี โอรสน่าจะมีพระชนมายุประมาณ ๒๐ ปีขึ้นไป และเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์เป็นนักรบด้วย ขณะที่เกิด

การเปลี่ยนแปลงดินนั้นไปรวมรบกับเจ้าพระยาจักรีที่เขมร เจ้าพระยาจักรี กลับมากก็ได้สถาปนาขึ้นรัชกาลที่ ๑

หากดูตำแหน่งแผนที่นี้ก็จะเห็นว่าชุมชนลาวน่าจะอยู่ในบริเวณคลองไส้ไก่ลงมา ต่อมาเป็นแผนที่ของ Google Map มองในระดับสูงจะเห็นจุด ซึ่งเป็นทางเดินออกมาได้สองทาง จากวัดใหญ่ศรีสุพรรณสร้างโดยเจ้าสัวทอง วัดนี้เป็นวัดที่สร้างร่วมสมัยเดียวกันโดยเจ้าสัวเงิน

ที่มา : รศ.วีรชา คลายนาทร. รอยลาวศรีภูมิถึงลาวบางลำไย. โครงการเปิดบ้านฯ. ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

ชื่อวัดทิวารุจิ ออกมาก็ถึงถนนอินทรพิทักษ์ จากบันทึกของมองซิเออร์คูเดต์ ชาวลาว ในชุมชนคาดว่าต้องอพยพมาจากสมัยธนบุรี พื้นที่นี้เดิมจะต้องเป็นป่ารก้าง เพราะมีบันทึกเป็นหลักฐานในปี ๒๓๑๙ เมื่อสองสามปีก่อนบันทึกปรากฏว่าในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พ.ศ. ๒๓๑๙ ปิวอก หัตถศกกลางคืนเวลาสองยาม เสือเข้ามากินเขมรที่สวนหลังวัดบางยี่เรือ พระเจ้าตากสินให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ พระยาจักรีคือรัชกาลที่ ๑ และพระยายมราชกับข้าหลวงไปวางยาเสือ จากนั้นเสือจึงนอนสลบ แล้วก็ให้คนเข้าไปแทงเสือ หลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้อยู่ติดกันถึงจะเป็นป่ารก้างในสมัยนั้น และแผนที่แสดงถึงบางยี่เรือหรือวัดอินทาราม หลังวัดคือถนนเทิดไทเพราะว่าหน้าวัดสมัยก่อนนี้ต้องสร้างติดแม่น้ำ ส่วนข้างหน้าเป็นวิหารพระเจ้าตากสิน บาทหลวงคูเดต์บันทึกไว้ว่าเมื่อได้มาถึงกรุงธนบุรีแล้วได้รับความลำบากอยู่แล้ว ความยากจนคับแค้นนี้ทำให้ข้าพเจ้าสงสารมากจนถึงกับน้ำตาไหลจึงจำเป็นต้องขุดคลองก่อนเพื่อการดำรงชีวิตคลองนี้

คือคลองบางไส้ไก่ ชื่อบางไส้ไก่นี้ คุณวรวิทย์ โรจนวิภาต บอกว่านำมาจากพระยาชลธารพินิจจัย สันนิษฐานว่า ชื่อคลองมาจากคำว่าจังกายหรือสกาย ส่วน ส.พลายน้อย บอกว่าคลองนี้เดิม ชื่อคลองสาวก่าย แล้วก็เปลี่ยนเป็นคลองไส้ไก่ หากเปิด Google ดูคำว่าคลองไส้ไก่ จะพบว่ามียู่ทั่วไปหลายจังหวัด แสดงว่าคลองนี้น่าจะชื่อไส้ไก่ตั้งแต่เดิม ภาพการขุดคลองไส้ไก่อันนั้นน่าจะคดเคี้ยว แต่อาจจะเรียกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น โดยเรียกการขุดคลองคดเคี้ยวนี้ว่า คลองไส้ไก่ ในโครงการพระราชดำริของรัชกาลที่ ๙ ที่วัดมิ่งมงคลชัยพัฒนาที่ขุดคลองไส้ไก่ เช่นกัน ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ มีเจ้ากรมคลองชื่อพระยาชลธารพินิจจัย เข้าใจว่ามาขุดขยายต่อจนกระทั่งปัจจุบันไปออกคลองसान ที่บางลำพู เป็นระเบียบมาก ส่วนบริเวณนี้มีอยู่ทั่วไป บรรพชนของชุมชนนี้เล่าเอาไว้ว่า เดิมทีนี้เป็นป่ารก้าง ต่อมามีการเพาะปลูกทำสวนโดยเฉพาะปลูกสวนหมากเพื่อนำมาขาย เมื่อก่อนบริเวณนี้มีต้นไม้ใหญ่มากชุมชนบางไส้ไก่นี้มีอาหารพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อคือ “ปลาต้ม” ซึ่งถือว่าเป็นอาหารมาจากลาวจำปาศักดิ์ และคลองบางไส้ไก่นี้มีความยาวมากปัจจุบันมีการทำสะพานและทางเดินปูนตามสภาพบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงไป

วัดบุปผารามใช้เป็นสถานที่ฝึกทหาร นบยุโรป
ที่มา : รัช. วิชชา คลายนาพร. รอยลวดศรีสุริยวงศ์ถึงลาวบางไส้ไก่.
โครงการเปิดบ้านฯ. ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มีความเกี่ยวพันกับชาวลาวในชุมชนบางไส้ไก่นี้ จากที่ได้ลงพื้นที่ทำวิจัยในชุมชน รอบ บ้าน สมเด็จเจ้าพระยา พบว่า ชาวชุมชน

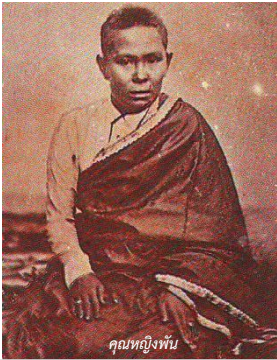
เรียก สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ว่า “เจ้าพ่อ” ทั้งหมด ชุมชนชาวลาวเกี่ยวพันอย่างน้อยที่ปรากฏ คือปี ๒๓๙๔ ตอนที่รัชกาลที่ ๔ ครองราชย์ ทรงตั้งทหารเรือวังหลวงกับทหารเรือวังหน้า วังหน้ามีพระปิ่นเกล้าควบคุมอยู่ ส่วนวังหลังมอบให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้ควบคุม แล้วได้มีการจ้างคนอังกฤษ ชื่อพันเอกอิมเพ มาฝึกทหารหนึ่งในนั้นก็คือทหารอาสาชาวลาว บริเวณที่ฝึกทหารอยู่ที่วัดบุปผาราม โดยส่วนใหญ่ทหารอาสาเป็นชาวลาวมาเป็นทหารเกณฑ์ประมาณ ๗๐๐ - ๘,๐๐๐ คน

การฝึกนั้นเป็นการฝึกแบบยุโรป เซอร์จอห์น เบาว์ริง บอกว่าน่าจะเหมือนทหารที่อังกฤษมาฝึกที่อินเดีย รัชกาลที่ ๔ นำทหารเหล่านี้มารับแขกบ้านแขกเมืองเหมือนคราวที่ต้อนรับคณะของเบาว์ริงที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ทหารเหล่านี้จะเป็นทหารกองเกียรติยศ ประเด็นที่ ๒ ที่ชาวลาวเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพระยา คือการขุดคลอง ๒ คลอง คลองแรกคือคลองสมเด็จพระเจ้าพระยาที่สองคือการขุดขยายคลองบางลำไยซึ่งมีอยู่เดิมให้ตื้นขึ้นโดยมีชาวลาวชื่อขุนศรีภูมิเป็นหัวหน้า ชาวลาวที่เป็นผู้นำในการขุดคลองเล่ากันว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ใช้นักขุดคลองสมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นเส้นทางเดินเรือเพื่อมาที่บ้านท่านผู้หญิงพันกรยาของท่าน ปัจจุบันคือพื้นที่ในบริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏ

บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา บ้านคุณหญิงพันนั้นสันนิษฐานว่าอยู่ตรงบริเวณอาคารวัดผลเดิม ซึ่งอาจารย์บุตร บุญยมานพ อาจารย์เก่าแก่ของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จพระเจ้ายา สันนิษฐานว่าเรือนวัดผลนี้เดิมน่าจะเป็นโรงละคร เพราะท่อนี่ของเรือนเป็นไม้แกะสลักและน่าจะเป็นฉากเวที ลักษณะเป็นเรือนหลังกะทัดรัด สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบ้านพักของคนใช้และข้างล่างน่าจะทำเป็นครัว ข้างบนใช้เป็นที่พักนอนเพราะว่าอาจารย์เก่าแก่ท่านหนึ่ง ซึ่งต่อมาเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนที่สามเสนชื่อเสรี ราชโรจน์ เล่าว่าเคยพักอยู่ข้างบนเวลามาจากต่างจังหวัด ใกล้กันมีตึกอีกหลังหนึ่ง ตึกตึกนี้เมื่อก่อนเรียกว่าตึกอำนวยการเวลาผู้ที่มาทำงานต้องมาเซ็นชื่อตรงนี้ ม.ร.ว.ทวิโชค เกษมศรี อธิการบดีขณะนั้นบอกว่ามีคนเล่าว่าบริเวณใต้ตึกทำงานนี้เป็นท่อนซุง ซึ่งซุงนี้น่าจะเป็นซุงจากที่สร้างบ้านคุณหญิงพัน ปัจจุบันตึกนี้รื้อลงหมดแล้ว สร้างเป็นอาคารสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ส่วนเรือนวัดผลเดิมกลายเป็นที่โล่ง ๆ คลองสมเด็จพระเจ้าพระยาอยู่บริเวณหน้ามหาวิทยาลัย ในปัจจุบันแสดงว่าบ้านคุณหญิงพัน ชาวลาวก็ไปขุดคลองศรีภูมิ ขุดคลองบ้านลาว เรื่องราวของคุณหญิงพันสรุปมาจากหนังสือที่คุณหมอตติย บุณนาค มอบไว้ให้ กล่าวว่าเข้ามาสอนภาษาอังกฤษให้โอรสและธิดาของรัชกาลที่ ๔ เมื่อรัชกาลที่ ๔ ครองราชย์ได้แค่ ๔ เดือน ตั้งแต่ปี ๒๓๙๔ เมื่อมาแรกๆ รัชกาลที่ ๔ จัดหาที่พักให้หม่อมแอนนา พักอยู่ที่บ้านของคุณหญิงเจ้าพระยา

บรมมหาศรีสุริยวงศ์ แอนนาได้บันทึกไว้ว่า คุณหญิงพันไม่ใช่นางสวย ไม่ใช่นางที่สง่างาม แต่เป็นแม่บ้านแม่เรือนและอารมณ์เย็นที่สุด ตอนเจอกันครั้งแรกตอนต้นรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ อายุประมาณ ๔๐ ปี เจ้าพ่อ อายุ ๔๕ ปี ตอนปี ๒๓๙๔ ตัวล้าหนา ผิวคล้ำ เสน่ห์ของนางก็คือสวยตาและวาจาที่อ่อนโยน บ้านคุณหญิงพันนี้เดิมคือที่ของโรงเรียนศึกษานารี ส่วนโรงเรียนเดิมบ้านสมเด็จพระยาอยู่ที่บริเวณโรงเรียนศึกษานารีปัจจุบัน

คุณหญิงพัน

แอนนา ลีโอโนเวนส์ หรือ พุ่มแอนนา

ที่มา : รศ. รัชรา คลายนาทร. รอยลลาวศรีภูมิถึงลาวบางไส้ไก่. โครงการเปิดบ้านฯ. ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

อาจารย์อานันท์ นาคคง เล่าให้ฟังว่า สภาพพื้นที่ของชุมชนลาวสมัยก่อนจะมีไม้ไผ่เยอะ โดยเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวลาว ที่อพยพมา เช่น บางยี่ขัน หรือเขตชุมชนบางไส้ไก่ โดยแต่ก่อนเกิดสงครามจึงได้เกิดการย้ายถิ่นฐานใหม่ กระบวนการแพร่กระจายของวัฒนธรรม เป็นการเรียกกันทางสังคมวิทยา หมายถึงวัฒนธรรมจากกลุ่มคนหรือสังคมขนาดใหญ่แพร่เข้ามาในอีกสังคมหนึ่ง จนรับและเกิดการหลอมละลายเป็นวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งในชุมชนลาวก็จะมี อาหารลาว ดนตรี (ขลุ่ย แคน) การรำ รำ เป็นต้น

บทเพลงเมตดินไทยแลนด์ เป็นประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ให้กับวงดนตรี วงคาราบาว ซึ่งเป็นมากกว่าบทเพลงชาติของชาวขลุ่ย และชุมชนบ้านบางไส้ไก่ ก็ได้กลายเป็นที่นาสนใจของประวัติศาสตร์ดนตรี ไม่ใช่แค่เพียงคำว่า “ไทย” ดนตรีเป็นของทุกคน คำว่า “ไทย” อาจจะไม่ใช่นดนตรีหลวง หรือดนตรีราชสำนัก แต่ดนตรีไทยแท้อาจจะอยู่ที่เชียงใหม่ ปัตตานี อุบลราชธานี สุพรรณบุรี หรือที่กาญจนบุรี ก็เป็นได้ทุกคนสามารถที่จะเล่นเพลงเมตดินไทยแลนด์ ได้การเป่าขลุ่ยตามโน้ตดนตรีที่ลึกซึ้งคือดนตรีสากล ซึ่งมีทฤษฎีว่าด้วยระบบเสียงที่แตกต่างกันออกไป หมู่บ้านกลุ่มช่างที่พัฒนาเสียงขลุ่ยให้เป็นเสียงสากลได้สำเร็จคือคนที่อพยพมาบางส่วนอาจจะเป็นอาจารย์ที่เป็นช่างทำขลุ่ย ในตำนาน ยุคสมัยก่อนหน้านั้น

ก็จะมีตำนานของครูฟู โดยครูฟู คือบุคคลที่ทำขลุ่ยได้เก่งและชำนาญมาก ครูฟูเป็นผู้ที่สอนวิชาความรู้แก่ผู้คนชาวมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ผู้คนที่อาศัยอยู่บางไส้ไก่ ก็มีตำนานกล่าวถึงอีกด้วย ซึ่งเมื่อก่อนเครื่องดนตรีขลุ่ยได้นำไปขายที่สนามหลวง โดยนายล่องบิดาของครูเจริญ เป็นผู้ที่พัฒนาความรู้ในการทำขลุ่ย ซึ่งครูเจริญเป็นช่างทำขลุ่ย ผลิตขลุ่ยเจาะรูอย่างมีรูปแบบที่เป็นมาตรฐาน เพราะว่าครูเจริญได้ไปอาศัยอยู่ที่กรมอุทการ

ท่านได้ประยุกต์ใช้วิชาช่างกลในการใช้เครื่องมือมาเจาะรูขลุ่ย จนกระทั่งขลุ่ยก็มีความเป็นมาตรฐาน โดยเมื่อก่อนจะใช้วิธีการนำเหล็กแหลมไปสุ่มไฟ แล้วนำมาเจาะบนไม้เป่าขลุ่ยตรงบ้านเวียงบ้าง ต่อมาขลุ่ยก็กลายเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียง

ไพเราะ และเป็นเครื่องดนตรีสากล เหล่านักดนตรีในวงการดนตรี ก่อนอาจารย์ธนิสร์ ศรีกลิ่นดี ก็คือครูเลิศ ท่านก็เป็นนักเป่าขลุ่ยเช่นเดียวกัน และเป็นนักดนตรีประจำวังของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสนิทวงศ์พัฒนเดช ซึ่งเป็นครูใหญ่ของวงดนตรีไทย ครูเลิศท่านได้บันทึกแผ่นเสียงของขลุ่ยไว้มากมาย สิ่งที่น่าสนใจคือท่านตาบอด แต่ลูกศิษย์ของท่านนั้นเป็นนักดนตรีไทยที่เก่งมากหน้าหลายตา ครูเลิศเป็นผู้ที่ตาบอดแต่ท่านเป่าขลุ่ยได้ชำนาญมีเสียงที่ไพเราะมาก หลังจากยุคสมัยของครูเลิศ ท่านได้มีการจดบันทึกของครูเทียม ผู้เป็นบรมครูยอดเยี่ยมด้านเครื่องเป่า ครูเทียมเป็นศิษย์ของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทีน) บุตรสาวของพระยาเสนาะเคยมาสอนดนตรี ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา มีชื่อว่า “เลือน” เป็นนักเป่าขลุ่ยมีฝีมือเป็นเลิศ ได้เป่าขลุ่ยร่วมกับวงมโหรีวังหลวง ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีหน้าที่เป็นนักเป่าขลุ่ยกับน้องสาวที่เป็นนักร้องคือครูเจริญใจ นอกจากนี้ในยุคของอาจารย์ธนิสร์ ศรีกลิ่นดีก็มีผู้คนรุ่นใหม่จำนวนมาก มีอาชีพเป็นนักดนตรีไทย โดยมีการใช้พื้นที่ในการสอนเป็น Open Academy เป็นโรงเรียนเตรียมฝึกหัดดนตรีที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย เป็นโรงเรียนสร้างคนที่มีใจรักในวิชาดนตรี

ปัจจุบันบริเวณนี้กลายเป็นชุมชนพื้นที่แออัด ผู้คนในปัจจุบันจึงไม่รู้ถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาในช่วงต้น ส่วนเรื่องลำคลองบางไส้ไก่ ถ้าดูจากภูมิศาสตร์แล้ว คลองบางไส้ไก่เป็นคลองที่ยาวที่สุดในเขตธนบุรี จุดเริ่มต้นของคลองเริ่มจากชุมชนบางไส้ไก่ ยาวออกไปบางน้ำจั้น สิ้นสุดที่บุคคโล แต่ในปัจจุบันนี้ทุกสิ่งทุกอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปหมดสิ้น คำว่าไส้ไก่มาจากความยาวของลำคลอง โดยเอาไก่มาเปรียบเทียบกับชื่อคลองที่ยาวมากเหมือนไส้ของไก่

หากมองประวัติศาสตร์ที่ชาวลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอาจจะเป็นเรื่องธรรมดา แต่ในความรู้สึกของชาวลาวมาจากเวียงจันทน์ที่ถูกขับไล่มายูที่นี้ พวกเขาเหมือนกับเชลยในศึกสงคราม แต่ในปัจจุบันไม่มีผู้คนกล่าวถึงเรื่องนี้กันอีกแล้ว ในส่วนของวัฒนธรรมในเขตธนบุรี เมื่อก่อนไม่มีอะไรที่เป็นเอกลักษณ์ให้บ่งบอกว่าที่นี่เป็นเขตธนบุรี ต่อมาปัจจุบันในพื้นที่ย่านกุฎีจีน เป็นย่านชุมชนที่รวมผู้คนต่างศาสนาต่างความเชื่ออยู่มากมาย ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่ได้มองเห็นแล้วว่าเป็นจุดเด่นที่สุดก็คือ แขวงศิริบุญจิ และพื้นที่เกี่ยวเนื่องเขตธนบุรี มีการรวมตัวกันหลายเชื้อชาติทั้งไทย มอญ จีน ลาว เป็นส่วนใหญ่ และมีอิสลาม แขก คริสต์ รวมทั้งสิ้น ๖ เชื้อชาติ ๓ ศาสนา

เมื่อย้อนกลับไปพูดเรื่องชลู่ของชุมชนบางไส้ไก่ ที่มีให้เห็นมาแต่ช้านาน ชลู่มีการเอาไม้ไผ่มาโรยด้วยตะกั่วร้อน ๆ สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยเป็นคนหนึ่งเดียวในโลก เพราะการทำชลู่แตกต่างกับการทำชลู่ในปัจจุบัน ก็จะไม่เหมือนกันกับอันแรกที่เป็นต้นแบบจากเรื่องราวในอดีตสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ตลอดจนถึงเรื่องราวของประวัติศาสตร์ชาวลาวเวียงจันทน์ที่ได้เดินทางเข้ามาอยู่ในสยาม รวมถึงบทเพลงที่เป็นการสื่อสารของผู้คนในสมัยนั้น บอกเรื่องราวชีวิตความรันทด ความดีใจ ความเสียใจ ให้กับบุคคลรุ่นหลังได้ตระหนักเรียนรู้ และสืบทอดต่อไป

บ้านเอกะนาค :

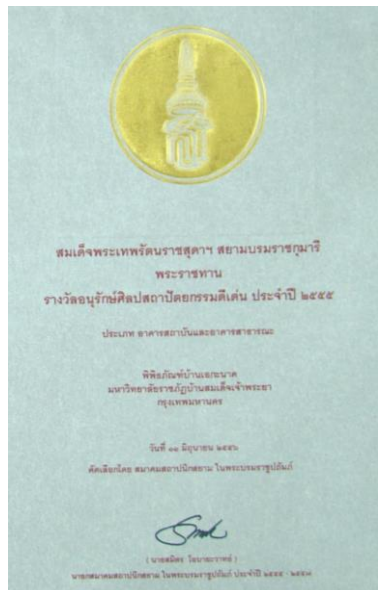
เรือนงามย่านคลองบางหลวง

บ้านเอะนาค

บ้านเอะนาคสร้างขึ้นในปี พุทธศักราช ๒๔๖๒ สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นบ้านเรือนไทยทรงปั้นหยา ของพันตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอะนาค) ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจ ต่อมาบ้านหลังนี้ได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุตรสาวคือ คุณประยูร เอะนาค แต่เนื่องจากบุตรสาวของท่านไม่มีทายาทสืบสกุลบ้านหลังนี้ จึงตกเป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ตามพินัยกรรมที่ได้ระบุไว้ว่า หากไม่มีทายาทสืบต่อแล้วก็ให้บ้านหลังนี้ ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (ณ เวลานั้น) บ้านเอะนาคด้านโครงสร้างตัวอาคารเป็นอาคาร ๒ ชั้น ครึ่งตึกครึ่งไม้ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้ หลังคา มุงกระเบื้องว่าว ด้านซ้ายของอาคาร มีโถงยื่นออกมาแบบพระที่นั่งวิมานเมฆ ซึ่งเป็นแบบที่ได้รับความนิยมมากในสมัยนั้น ลักษณะของการก่อสร้างได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกผสมลวดลายฉลุแบบเรือนขนมปังขิง ด้านหน้าบ้านติดคลองบางลำไ้ไก่ ซึ่งเดิมมีทำน้ำอยู่บริเวณหน้าบ้าน ปัจจุบันมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรมได้บูรณะซ่อมแซมบ้านเอะนาคจนอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ทั้งภายในตัวบ้านและภูมิทัศน์โดยรอบ ด้วยเล็งเห็นคุณค่าและความสวยงามทางด้านสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

*** ปี พุทธศักราช ๒๕๕๕
บ้านเอะนาคได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๕ ประเภทอาคารสถาบันและอาคารสาธารณะ จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ และเข้ารับพระราชทานโล่รางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

*** ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ กรมศิลปากร ได้ออกประกาศกรมศิลปากร เรื่องรายชื่อโบราณสถาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ให้บ้านเอกะนาค เป็นโบราณสถาน

(ที่มา : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/E/165/10.PDF>)

หน้า ๑๐
เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๖๕ ง ราชกิจจานุเบกษา ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑

ประกาศกรมศิลปากร
เรื่อง รายชื่อโบราณสถานในกรุงเทพมหานคร

ตามที่มาตรา ๔ วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๗ และที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับใหม่) ราชกิจจานุเบกษา ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑

ลำดับ	ชื่อโบราณสถาน	สถานที่ตั้ง	
		ที่อยู่	แขวง
เขตดุสิต			
๑	ทำเนียบรัฐบาล (บ้านศรีสี)	-	-
๒	บ้านเย็นวัน	หน้า ๑๑	
เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๑๖๕ ง ราชกิจจานุเบกษา ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑			

ลำดับ	ชื่อโบราณสถาน	สถานที่ตั้ง	ที่อยู่	แขวง
เขตคลองสาน				
๑	บ้านพระประสูติราชิน (วัดนิเวศธรรมสถาน)	ถนนราชดำเนิน	พระบรมมหาราชวัง	
๒	วัดนิเวศธรรมสถาน	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	วังบูรพาภิรมย์	
เขตจอมทอง				
๑	วัดบางขุนเทียนกลาง	ถนนสุขุมวิท	ปากคลองภาษีเจริญ	
๒	วัดบางขุนเทียนนอก		ปากคลองภาษีเจริญ	
๓	วัดบางขุนเทียนใน			
๔	วัดสี่สี			

ลำดับ	ชื่อโบราณสถาน	สถานที่ตั้ง	ที่อยู่	แขวง
๑๓	อุทยาน (พระเมรุอันเป็นที่ระลึก)	ถนนราชดำเนิน	พระบรมมหาราชวัง	
๑๔	สะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสะพานพระราม๘	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	วังบูรพาภิรมย์	

ลำดับ	ชื่อโบราณสถาน	สถานที่ตั้ง	ที่อยู่	แขวง
เขตภาษีเจริญ				
๑	วัดแก้ว (บางจาก)	เลขที่ ๒๑ ถนนเพชรเกษม	ปากคลองภาษีเจริญ	
๒	วัดบางเขิน		ปากคลองภาษีเจริญ	
เขตราชเทวี				
๑	วัดอินทราภิรมย์	ถนนพญาไท	ถนนพญาไท	
๒	อนุสาวรีย์ท้าวสุทนต์	ถนนพญาไท	ถนนพญาไท	
๓	บ้านพระยาพิชัยดาบหัก (ถนนพญาไท)	เลขที่ ๑๕๑ ถนนพญาไท	พญาไท	

ลำดับ	ชื่อโบราณสถาน	สถานที่ตั้ง	ที่อยู่	แขวง
เขตสัมพันธวงศ์				
๑	อนุสาวรีย์ท้าวสุทนต์	เลขที่ ๑๒๖ ถนนโรจนา	ตลาดน้อย	
๒	วัดกลาง	เลขที่ ๑๒๖ ถนนโรจนา	ตลาดน้อย	
๓	วัดบูรพาภิรมย์	เลขที่ ๑๒๖ ถนนโรจนา	สัมพันธวงศ์	
๔	วัดสัมพันธวงศ์	เลขที่ ๕๗ ซอยบางลำพู ๑	สัมพันธวงศ์	
๕	วัดเทพศิรินทร์	เลขที่ ๑/๒๕๕ และเลขที่ ๒/๒๕๕ - ๒๕๖	จักรวรรดิ	

จึงประกาศเพื่อทราบโดยทั่วกัน

๒ บ้านเอกะนาค (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง)
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘
บรรพต รุ่งจี
อธิบดีกรมศิลปากร

วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ร่วมกับชมรมสยามทัศน์จัดโครงการเปิดบ้านสมเด็จเจ้าพระยา วิชาวัฒนธรรม การเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “บ้านเอกะนาค : เรือนงามย่านคลองบางหลวง” ร่วมวงชวนคุยกับวิทยากรทั้ง ๔ ท่าน ได้แก่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดา รัตน์ ชาญเลขา อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาและ ผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พีรศรี โปวาทอง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณสุตารา สุขฉายา ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์ เป็นองค์การหรือสถานสาธารณกุศล ลำดับที่ ๕๘๐ ของประกาศกระทรวงการคลังฯ เผยแพร่ความรู้และความเข้าใจทางสังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อสร้างนักวิจัยท้องถิ่นที่รู้จักตนเองและรู้จักโลก

คุณธีรนนท์ ช่วงพิชิต ชาวคลองบางหลวงเชื้อสายแขกเปอร์เซียแห่งชุมชนกุฎี เจริญพาศน์ ผู้ก่อตั้ง “ศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนธนบุรี”

เมื่อ ๒๐ ปีก่อน เรือนปั้นหยาลงใหญ่ริมคลองบางลำไใกล้หลังนี้ รกเรือไปด้วยต้นไม้ใหญ่น้อย เมื่อมองลอดเข้าไปจะเห็นตัวบ้านที่ยังคงร่องรอยความสวยงาม แต่เก่าโทมจนน่าใจหายแลเห็นเพียงคำว่า “บ้านเอกะนาค” บนรั้วบ้านแต่เพียงรางเลือน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดารัตน์ ชาญเลขา เริ่มเรื่องโดยเล่าว่านักเรียนครู วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในสมัยนั้น ส่วนใหญ่จะเรียนอยู่บริเวณด้านนอก ส่วนด้านในจะเป็นหอพักชื่อว่าวิเศษศุภวัตรจะเป็นหอพักชาย บริเวณนี้ไม่ค่อยมีใครเข้าไป เพราะเพื่อน ๆ เล่าต่อกันมาว่าหอพักที่อยู่ใกล้บ้านเก่า ๆ สีเหลืองปนขาวหลังนั้นเป็นบ้านผีสิง พอเพื่อนเล่าจบก็ไม่วายทำให้เรากลัวแต่กลับทำให้เราอยากรู้อยากเห็น เลยเดินไปเยี่ยมเพื่อน เพราะเพื่อนพักอยู่ใกล้วัดใหญ่ศรีสุพรรณเป็นประจำ ซอยนี้จะเข้าออกได้เดินเลาะมาทางริมคลองบางไส้ไก่ก็จะเห็นประตูท่อน้ำไม่มีหลังคามุง ป้ายที่เขียนคำว่า “เอกะนาค” เดินผ่านก็ไม่ได้ใส่ใจอะไร ต่อมามีการเล่าต่ออีกว่าคนที่อยู่หอพักด้านในมีคนเห็นผีผู้หญิง

แต่ก็ไม่ได้ถามว่าเป็นหอพักหลังไหนที่เห็น เมื่อเวลาผ่านไปมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้มาทำงานเป็นอาจารย์บรรจุเข้ารับราชการที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้ย้ายที่ทำงานจากตึกดนตรีเก่ามาอยู่ที่ตึกวิเศษศุภวัตรและสังเกตเห็นว่าบ้านเก่าหลังสีเหลือง ๆ นี้

เริ่มทรุดตัวลงไปเรื่อย ๆ จึงสอบถามคนที่ทำงานด้วยกันถึงประวัติบ้านหลังนี้ อาจารย์ที่ทำงานด้วยกันบอกว่าบ้านหลังนี้มีชื่อเรียกว่า “บ้านเอกะนาค” มีประตูบานบานใหญ่มากแต่ก็ได้ผุพังไปแล้วได้แต่นั่งมองด้วยความหดหู่เพราะมองไป ก็เห็นแต่ข้างบนบ้านเห็นแต่สังกะสีเก่า ๆ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้จากนั้นได้มาพบกับคุณลุงวรวิทย์ โรจนวิภาต ซึ่งท่านเป็นคนเขียนบทความที่ทัศนวัฒนธรรมของสำนักศิลปะและวัฒนธรรมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มีการใส่แผนผังพื้นที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จ (อดีต) ไว้ว่าเป็นลักษณะแบบไหนในบทความคุณลุงวรวิทย์ได้เขียนบรรยายว่าท่านได้เห็นบ้านเอกะนาคหลังนี้มาตั้งแต่ยังเด็ก ๆ มาจนโตเป็นหนุ่ม บริเวณของบ้านเอกะนาคไม่มีทางเข้าออกได้เลย นอกจากทางน้ำและมีการสร้างทางเดินที่ทำด้วยไม้ในลักษณะที่เหมือนลურรนาดอกทางด้านคลองสมเด็จ (ริมรั้วมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน) ในยุคนั้นเป็นยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ หากจะเดินทางก็ต้องใช้เรือในการเดินทางสัญจรไปมาหาสู่กัน บริเวณจวนบ้านของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) นั้นอยู่บริเวณสะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (โรงเรียนศึกษานารีในปัจจุบัน)

ส่วนบริเวณเขตด้านนอกจะเป็นพื้นที่บ้านของท่านผู้หญิงพัน (ภรรยาคนที่ ๒ ของท่านช่วง บุนนาค) ปัจจุบันคือพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา บ้านเอกะนาค แต่ก่อนนั้นเมื่อประตูบานใหญ่เปิดออกมองเข้าไปก็จะเห็นเหมือนภาพคนชราเดินออกมา ซ้อมกับข้าวเข้าไปรับประทาน ผ่านเข้าทางประตูบ้านเอกะนาค บทความของคุณลุงวราห์ได้เขียนระบุไว้อีกว่าหญิงชราที่เห็นนั้นเป็นคนขายถ่านที่คุณยายประยูรได้ชวนให้มาอยู่ด้วย เนื่องจากคุณยายประยูรท่านไม่ได้แต่งงาน ไม่มีครอบครัว และได้มีความรู้สึกผูกพันกับคนชราขายถ่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดารัตน์ ชาญเลขา เล่าต่อว่าเป็นที่นาเสียขายที่ไม่มีมีความรู้ทางการซ่อมแซมและเสียขายบ้านเก่าหลังนี้มากแต่ก็ทำอะไรมาไม่ได้ เพราะตำแหน่งในตอนนั้นก็เป็นผู้ช่วยอยู่ในภาควิชาดนตรีไทย จึงตัดสินใจไปขอพบท่านผู้อำนวยการเพื่อขอบ้านหลังนี้เป็นที่ซ้อมดนตรีไทย เพราะลักษณะของบ้านมีความเหมาะสมกับดนตรีไทย ท่านได้ให้คำตอบว่าบ้านหลังนี้มีลักษณะที่เก่าและทรุดโทรมมากแล้วควรปล่อยให้ล่วงเลยไปตามกาลเวลา สรุปลงแล้วก็คือขอซ่อมแซมไม่สำเร็จ หลังจากนั้นก็ได้พบกับสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นเพราะได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นมาเป็นผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ขณะนั้นเราเรียกว่า “ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา” ในอดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์อาไพ วิทวิทยวิโรจน์ (ผู้อำนวยการท่านเก่า) เคยทำเรื่องขอซ่อมแซมได้งบประมาณในการซ่อมแซมมาเป็นจำนวนเงิน ๔ ล้านบาท ได้ติดต่อผู้รับเหมาประเมิน ผู้รับเหมาได้ให้คำตอบว่าซ่อมแซมไม่ได้แล้ว ท่านก็เลยไม่ได้ซ่อมแซม เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงฉันได้มาดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ ๒ รุ่น ก็ได้มีความมุ่งมั่นที่จะซ่อมแซมบ้านหลังนี้ให้ได้โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ อุดมเดช กมลบุตร (ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดี) ซึ่งท่านเป็นผู้ดูแลสำนักศิลปวัฒนธรรมในตอนนั้น ท่านได้แนะนำว่าให้ทำเรื่องขอไปอีกครั้ง ซึ่งได้คำตอบมาว่าได้จำนวนเงินในการปรับปรุงซ่อมแซมกลับมาเป็นจำนวนเงินเท่าเดิมกับครั้งที่เคยขอไป คือ จำนวนเงินทั้งหมด ๔ ล้านบาท ผ่านกาลเวลาของท่านคณะบริหารมาแล้วถึง ๒ ช่วงสมัย จึงตัดสินใจให้ผู้รับเหมาคุณจี้แท้ง จากกรมศิลปากรเข้ามาประเมินราคาดู หลังจากประเมินเสร็จแล้วได้แนะนำว่าบ้านหลังนี้ต้องติดให้พื้นสูงขึ้น จึงปรึกษากับทีมบริหารและตัดสินใจกันว่าจะยังไม่ซ่อมแซมแต่เปลี่ยนไปซ่อมแซมตึกหอประชุมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม (ปัจจุบัน

คืออาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนอม (ช่วง บุนนาค) เนื่องจากได้ทรุดลงมาจากหน้าต่าง กลายมาเป็นประตูทางเข้าส่วนประตูก็ได้จมไปแล้วเรียบร้อย

ตึกหอประชุมที่กล่าวมาสมัยที่ยังเป็นนักเรียนได้เข้าไปนั่งเรียนหนังสือ ในสมัย นั้นมองเข้าไป ด้านในก็ไม่มีอะไร เก้าอี้ที่เคยใช้นั่งเรียนเป็นเก้าอี้ไม้กระดกขึ้นลงได้เหมือน เก้าอี้ที่นั่งตามงานวัดแบบโบราณ ก็ไม่เห็นเลยสงสัยว่าเขาคงหายไปหมด จนได้เข้าไป บริเวณใต้ถุนของบริเวณหอประชุม ปรากฏว่าเก้าอี้เหล่านั้นจมลงไปอยู่ในน้ำใต้ถุน แต่ยังมี บางส่วนที่ยังใช้งานได้อยู่จึงตัดสินใจไปขอขมาประมาณจากท่านอธิการบดี จึงได้ซ่อมแซม เสริมเบาะพนักพิงก็ได้เก้าอี้ตัวใหม่ทั้งหมดจำนวน ๓๐๐ ตัว เมื่อซ่อมแซมบริเวณภายใน เสร็จแล้ว ผู้รับเหมาที่แนะนำมาให้ติดตึกหอประชุมขึ้นมา แต่ก็ได้แจ้งผู้รับเหมาไปว่า มัน อาจจะพังลงเนื่องจากตึกหอประชุมนั้นมีขนาดใหญ่เลยตัดสินใจให้ผู้รับเหมาซ่อมแซม บ้านเอกะนาคก่อน เพราะบ้านเอกะนาคมีขนาดเล็กกว่า ผู้รับเหมาจึงได้ซ่อมแซมบ้าน ก่อนและใช้งบประมาณในการซ่อมแซมทั้งหมดเป็นจำนวนเงิน ๔,๔๐๐,๐๐๐ บาท ช่วงที่ ผู้รับเหมากำลังรื้อถอนภายในบ้านพบว่าภายในบ้านมีพินัยกรรมจึงได้ทำการเคลื่อนย้าย และได้นำรูปภาพไปใส่กรอบเก็บไว้ ณ ตอนนั้นสำนักศิลปวัฒนธรรมมีพื้นที่ในการทำงาน ที่แคบมาก มีพื้นที่ในการเก็บของที่น้อยมากแต่ของทุกอย่างที่เป็นของบ้านเอกะนาคทางเราก็คงได้เก็บลงไว้ในกล่องเป็นอย่างดี

คุณเอกเป็นเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นเด็กหนุ่มที่อาศัยอยู่ในบ้านพักใกล้บ้านเอกะนาค เล่าให้ฟังว่าตอนนั้นวันไหนที่ไม่มีเงินก็ไปไหว้โกศกระดูกของคุณยายประยูรเจ้าของบ้านพอ ตกกลางคืนเมื่อนอนหลับก็ได้ฝันเห็นเลขเลยไปซื้อหวย และก็ถูกหวยจริง ๆ บ้านหลังนี้เมื่อ ผ่นตมมีน้ำท่วมภายในบ้านโกศของคุณยายก็จะลอยน้ำที่ท่วมอยู่ภายในบ้าน เมื่อมีการ ซ่อมแซมบ้านคนงานก็ได้พบกับโกศกระดูกที่ลอยน้ำอยู่ก็ได้เก็บรวบรวมกระดูกทั้งหมด แล้วนำเอาไปใส่อัฐิไว้ที่วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร เนื่องจากไม่ทราบว่าจะกระดูกบ้านนี้มัก ไปทำบุญและเก็บอัฐิไว้ที่วัดอนงคารามวรวิหาร

เมื่อได้เปิดดูพินัยกรรมปรากฏว่าในพินัยกรรมไม่มีหลักฐานอะไรระบุไว้เลย ทราบแค่เพียงว่าบ้านหลังนี้เป็นของพระยาประสงศ์สรรพการ จึงตัดสินใจขอเข้าพบท่าน อธิการบดี เพื่อสอบถามและขอท่านดูหลักฐานที่ท่านได้รับมอบบ้านหลังนี้ให้กับโรงเรียน

ท่านอธิการบดีบอกว่ามีหลักฐานอยู่แต่หาไม่เจอแล้วไม่ทราบเหมือนกันว่าหายไปไหน แต่ท่านได้บอกว่าให้ลองเข้าไปหาดูที่ได้ฤกษ์อาคารตึกอำนวยการจะมีห้องเล็ก ๆ ที่ใช้เก็บกระดาษเก่า (เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีเครื่องทำลายกระดาษ) จึงนำไปเก็บไว้ในห้องนั้น เพื่อรอการนำไปขายหรือเผาทิ้ง จากนั้นหลังเลิกงานจึงได้เข้าไปนั่งรื้อค้นหาทุกวันจนวันหนึ่ง

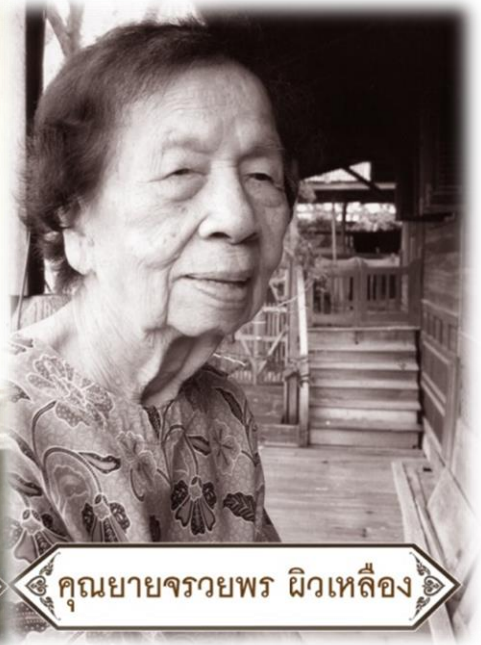

ได้พบกับพินัยกรรมของท่านพระยาประสงค์ที่เขียนไว้และพินัยกรรมนี้ ท่านโชค สุนันธวิช (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการ) เป็นผู้รับมอบไว้ หลังจากนั้นก็ได้สืบค้นหาข้อมูลและได้ชวนท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ บางเขียว (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา) ได้เดินทางไปหาป่าเล็กลุงหนุญ เพราะได้ข้อมูลมาว่าท่านเป็นคนเก่าคนแก่ของเรา โดยป่าเล็กลุงหนุญได้ให้ข้อมูลว่ามีญาติของพระยาประสงค์อาศัยอยู่ละแวกนี้ จากนั้นได้เดินทางออกตามหาตั้งแต่เช้า แต่หาอย่างไรก็ไม่พบ สอบถามใครก็ไม่รู้ใครรู้จัก จึงตัดสินใจแวะพักทานกาแฟที่ร้านกาแฟและลองสอบถามคนภายในร้านกาแฟว่ามีใครรู้จักพระยาประสงค์สรรพการไหม ก็มีโต๊ะหนึ่งตอบกลับมาว่า “รู้จักค่ะ” และให้ข้อมูลในการเดินทาง จากนั้นจึงออกเดินทางและได้ไปพบกับ

คุณยายจรรยาพร ผิวเหลือียง ซึ่งเป็นน้องสาวต่างมารดาของพระยาประสงค์สรรพากร และได้ให้ข้อมูลมา จากนั้นได้นำเอาข้อมูลมาเขียนในวารสารที่ทัศนวัฒนธรรม เล่มแรกปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ระหว่างเดือนมกราคมถึงมิถุนายน ๒๕๔๔ จากข้อมูลที่พบทำให้ทราบว่าบ้านหลังนี้เป็นของพลตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพากร (ยวง เอกะนาค) ซึ่งท่านได้สมรสกับคุณหญิงเย็น มีบุตรสาวคนเดียว คือ คุณยายประยूर เอกะนาค คุณยายประยूरไม่ได้แต่งงานและไม่มีญาติที่ไหนและพระยาประสงค์ก็ได้ระบุในพินัยกรรมว่าให้ลูกสาวของท่านอาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้ ตลอดชีวิตหากลูกสาวสิ้นชีวิตลงก็ให้ยกบ้านหลังนี้ให้โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จพระยา แต่ของทุกชิ้นและสมบัติทั้งหมดภายในบ้านให้ยกกับวัดอนงคารามวรวิหาร จากพินัยกรรม จะเห็นได้ว่าทางเราไม่ได้เก็บสมบัติอะไรภายในบ้านของท่านไว้เลยและทั้งหมดที่กล่าวมา เราก็คงได้เห็นถึงที่มาที่ไปของเรือนหลังนี้กว่าที่จะสวยงามอย่างที่เห็นในปัจจุบันต้องผ่านเรื่องราวและกาลเวลากว่าที่จะบูรณะขึ้นมาได้

คุณยายประยूर เอกะนาค

คุณยายจรรยาพร ผิวเหลือียง

(สำเนา)

บ้านเอกราช ธนบุรี

๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕

ข้าพเจ้า นายพันตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค) อายุ ๓๒ ปี ชาวจังหวัดสุโขทัย อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๐๙ ตำบลวัดกัลยาณ์ อำเภอเมือง จังหวัดธนบุรี ขอ. ทูลขอคำพิพากษาเป็นคำสั่งแก้ไขคดีว่า บัดนี้ข้าพเจ้าดวงใจเยาว์ชระภากาหมากแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าชีวิตและสิ่งบาร่างกายไม่เป็นสิ่งจริง ยั่งยืนและเพียงธรรม อาจแตกดับลงเวลาใดก็ได้ โดยไม่มีกำหนดแน่นอน ข้าพเจ้าเกรงว่าถ้าข้าพเจ้าคืนใจไปแล้วจะเกิดมีกรณีวิวาทกันขึ้นระหว่างทายาทของข้าพเจ้าทั้งชาย และหญิงหรือทายาทอื่น ๆ ข้าพเจ้าอนิฆมของคานความจำนงครุฑประสงค์ของข้าพเจ้า ฉะนั้นเมื่อข้าพเจ้าวางใจลงแล้ว ข้าพเจ้าขอ. ทูลขอคำพิพากษาของศาลว่า ข้าพเจ้าจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและอสังหาริมทรัพย์ ในกิจการดังกล่าว

(๑). ข้าพเจ้าเรียนกับที่ข้อความโดยคณหมายเลขที่ ๒๓๕๓ คำสั่งคดีของศาลได้แก่ ข้าพเจ้าธนบุรี จังหวัดธนบุรีนั้น ข้าพเจ้าประสงค์เพียงจำนางประยูร เอกะนาค บุตรีข้าพเจ้า โดยให้เก็บและรายได้จากที่ดินส่วนนี้เป็นส่วนของนางสาวประยูร เอกะนาคคนเดียว และห้ามมิให้มีการจำหน่ายหรือทำการอย่างใด ๆ ที่กรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนนั้นตกทอดไป เป็นของผู้อื่น นอกจากระหว่างผู้มีสิทธิรับมรดกด้วยกันหรือชายสิทธิในการเก็บผลประโยชน์และอาศรัยอยู่ เว้นไว้แต่จะมีเหตุจำเป็นหรือฉัดของอันแท้จริงซึ่งไม่มีทางอื่นใดจะแก้ไขได้แล้ว ในกรณีเช่นที่ว่านี้จะต้องได้รับการพิจารณาความเห็นชอบจากราคามีสหวิกรมมรดก พร้อมกับคณะกรรมการจัดการมรดกข้าพเจ้ารวมกันเป็นเอกฉันท์ก่อน จึงจะจำหน่ายรายใด ส่วนคิดหาไม่มีอุปสรรคอันใดซึ่งจำต้องเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ให้เป็นอย่างอื่น และในเมื่อนางสาวประยูร เอกะนาค วางใจแล้วหากแต่คดีนี้ยังคงอยู่ไม่มีผู้มีสิทธิรับมรดก ข้าพเจ้าคนใดที่สามารถหรือสมควรจะปกครองอาศรัยอยู่ได้ควยคืนไป ก็ให้ถือว่าข้าพเจ้าวางใจแล้ว หรือยกให้แก่โรงเรียนมัธยมบางสมเด็จเจ้าพระยาเป็นสถานที่ที่สอนวิชาสามัญและพิเศษตามหลักสูตรที่แนะนำ

สงวนนาม ๒๔๙๕

สำเนาพิพากษาของพลตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค)

(๒). เรือนเครื่องรับฝากพระคานพรมกับครัวโห่ • หลัง และบึงข้าว • หลัง
 หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์และสังกะสี ซึ่งปลูกไว้ในที่ดินบ้านศรีแยกทิมยาว คลอง
 ประเวศบุรีรมย์ฝั่งใต้ รวมทั้งทรัพย์สินเครื่องมือยานสัตว์พาหนะใช้ในการทำนา
 ซึ่งมีอยู่ประจำสำหรับบ้านในทั้งหมด และเครื่องภาชนะต่าง ๆ ซึ่งอยู่ที่บ้านจึงทั่วคณบุรี
 ชาติเจ้าแบ่งยกให้ทางสิ้นรังชละมอม เจ้าการนา และเด็กชายเทียมเพท เอกะนาค
 บุตรบุตรีธรรมาชาติเจ้าส่วนหนึ่ง โดยคิดประมาณราคาปริมาณทรัพย์สินที่กล่าวนี้ไว้ นาง
 สิ้น รังชละมอม ๒/๓ ส่วน เด็กชายเทียมเพท เอกะนาค ๑/๓ ส่วน และให้ถ่านก
 ติวาททรัพย์สินนั้นแบ่งให้เป็นการเหมาะสมอย่างเพียงพอกรรม เว้นไว้แต่บึงข้าวในบ
 มีสิทธิ์รับมรดกไปอาศัยใช้ในการเก็บรักษาข้าวค่าเช่าารวมกันไปกับดวงจนจนกว่า
 จะหมดความจำเป็นโดยช่วยกันจัดการบูรณะตามความสมควรโดยมากหรือน้อยที่กำหนดไว้
 ให้ นอกจากนี้ข้าพเจ้าก็ตั้งของทองคำบุพพรดและทรัพย์สินอย่างอื่นในถน นางสิ้น
 รังชละมอม เด็กชายเทียมเพท เอกะนาคอีกต่างหากเป็นส่วนตัวโดยจะเพิกถอนและ
 ทุน ทั้งนี้ยังมีแจ้งอยู่ในบัญชีหมายเลข ๑, ๒ และ ๓ ซึ่งติดแนบข้างท้ายหนังสือขึ้นกรม
 นี้แล้ว

(๓). บรรดาทรัพย์สินของข้าพเจ้าซึ่งเป็นสิ่งหาทรัพย์สินนอกจากที่กำหนด แบ่ง
 ยกให้ทางสิ้น รังชละมอม และเด็กชายเทียมเพท เอกะนาค ที่กล่าวแล้วนั้น ยังมีอีก
 เจ้าคือ ข้าพเจ้ากับในนางสาวประยูร เอกะนาค หมกทั้งสิ้น เว้นไว้แต่หมกเสียอื่น
 ใหญ่ • มี • กับโคมกิง กว • พวง ข้าพเจ้าอุทิศถวายวัดของคาราม ชมในให้เป็นเสนา
 สรรส่งประจำโบสถ์และโคมกิงแก้วให้ติดแขวนไว้ในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปบูชา ส่วนเครื่อง
 ชาติครวฯ ถาคที่นำชาติด้วยนั้นเล็กและใหญ่ ให้จัดเป็นชุดทั้งถาคด้วยนั้นแบ่งทำนุถวาย
 พระสงฆ์ในการฉาบฉวยเจ้า และในนางสาวประยูร เอกะนาคเอาไว้ให้ส่วนตัว
 ความความของถาวร

(๔). ที่ดินนาตำบลศรีแยกทิมยาว คลองประเวศบุรีรมย์ฝั่งฝั่งใต้และฝั่งเหนือ
 ความโฉนดหมายเลขที่ ๑๐๕๕ และ เลขที่ ๑๐๕๖ รวมเนื้อที่ ๕๙๒ ไร่ • งาน ๒ ตารางวา
 ข้าพเจ้าอุทิศถวายแก่วัดของคาราม เป็นศาสนสมบัติ โดยมีเงื่อนไขระหว่างที่ข้าพเจ้า
 ดำรงชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าจะอาศัยอยู่ในที่ดินนาบ้านเก็บและรายได้เป็นเครื่องครองชีพไปพลาง
 ก่อน เมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีพิตักษัยแล้วให้แบ่งถวายโคเป็น ๓ ส่วน ให้วัดของคารามเป็น
 ๒ ส่วน ให้สมทบทุนเอกะนาคมูลนิธิ บำรุงพระพุทธรูปศาสนาในการศาสนศึกษา การศึกษา
 ๑ ส่วน ให้นางสาวประยูร เอกะนาค และนาง

สำเนาพินัยกรรมของพลตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค)

นางสิ้น สังกะสมอ ๓ และ ๒ ส่วน นางสาวแพน เอกะนาค และเด็กชายเทียมเพ็
เอกะนาค ๓ และ ๑ ส่วน ขอให้เลี้ยงชีพไป และให้บุตรประโยชน์นั้นแบ่งส่วน
ตามสมควร การแบ่งมรดกไว้ครากหักหน้า ให้มีกำหนดแบ่งนั้นดังนี้ละ ๑ ครั้ง หรือ
ตามคราวที่เก็บมรดกเข้ามาเป็นครั้งคราวสุกแต่กรณีพิศพร

(๕). มรดกได้ดั่งอันหรือสิทธิของข้าเจ้าจะได้อันซึ่งมรดกได้คือ ๑ ออก
เงินศกทั้งหมัด ให้แบ่งเป็น ๕ ส่วน ยกให้นางสาวประยูร เอกะนาค ๒ ส่วน นาง
สิ้น สังกะสมอ ๑ ส่วน นางสาวแพน เอกะนาค และเด็กชายเทียมเพ็ เอกะนาค
๑/๒ ส่วน ๕ ส่วน เว้นไว้แต่เงินนำนาที่ทางราชการยกให้หาบาท พังจากข้าเจ้า
วายชนม์แล้ว ให้เด็กชายเทียมเพ็เอกะนาคเป็นผู้รับ นามของเด็กชายเทียมเพ็ เอกะนาค
คนเดียว ถ้าทางราชการกำหนดคร่าจ่ายให้เดือนละ ๕๐๕ บาท ก็ให้แบ่งเป็น ๕ ส่วน
ให้นางสาวประยูร เอกะนาค ๑ ส่วน นางสิ้น สังกะสมอ ๑ ส่วน เด็กชายเทียมเพ็
เอกะนาค ๒ ส่วน แต่ทางราชการจ่ายให้ไม่ถึงเดือนละ ๕๐๕ บาท ให้ลดส่วนแบ่ง
ตามปริมาณ เงินนำนาที่คุ้ม และอย่างไรก็ให้เด็กชายเทียมเพ็ เอกะนาค ได้เงิน
ใช้จ่ายในการศึกษาวิชาให้เพียงพออย่างน้อยตั้งแต่เดือนละ ๓๐๐ บาท เหตุจากนั้นให้
นางประยูร เอกะนาค และนางสิ้น สังกะสมอ ตามส่วนดังกล่าวนี้พอสมควร

(๖). ให้เด็กชายเทียมเพ็ เอกะนาค มีสิทธิในการรับส่วนแบ่งนั้นมรดกไว้จาก
ที่คินา เพียงระหว่างอายุยังไม่บรรลุนิติภาวะ และการศึกษาวิชาอยู่ในความสนใจอัน
หนักแน่น ยังไม่สำเร็จขั้นสูงสุดขั้นปริญญามหาวิทยาลัย และยังมิพ้องการสมรสอันชอบ
ความกฎ นายโดยคำนี้ เมื่อเด็กชายเทียมเพ็เอกะนาค ได้อ่านสภาวะการเงื่อนไข
ครบถ้วนทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว หรือก่อนที่อายุยังไม่บรรลุนิติภาวะ และการศึกษาวิชายังไม่
สำเร็จถึงขั้นสูงสุดขั้นปริญญามหาวิทยาลัยแต่ได้พ้องการสมรสกิติ โห่งสิทธิรับมรดกจากเจ้า
ที่ก้าหนดแบ่งนั้นไว้ให้ตามพิศพรจากมรดกได้ที่คินาเสีย ให้มรดกได้ส่วนของเด็กชาย
เทียม เพ็ เอกะนาคนั้น สหยออกเงินมรดกได้ตกทอดแก่วงศ์ของคราว และบุคคลผู้มี
สิทธิรับมรดกจากเจ้าคนอื่น ๆ เฉลี่ยแบ่งกันตามส่วนที่ระบุไว้ในหนังสือพิมพ์กรมนี้

(๗). ผู้มีสิทธิรับมรดกจากข้าเจ้าจะโอนทรัพย์สิน และมรดกได้หรือสิทธิอย่างหนึ่ง
อย่างไรก็โอนรับจากทางมรดกจากเจ้าคนใดคนหนึ่งมิใช่ทายาทของตนหรือแบ่งปันให้ และจำ
นองจำหน่ายขายเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นหาได้ ในนอกจากในการครองชีพของแก่ตนเอง
ตามปกติ อันชอบด้วยวัตถุประสงค์ของข้าเจ้า และมีเหตุเป็นการผูกพันกับหนี้สินของ
ผู้มีสิทธิรับมรดกที่มิใช่ก่อนเดิม หรือก่อให้เกิดมีหนี้ซึ่งจา การระดมกรมหา เจ้าแล้ว เจ้า

สำเนาพิณัยกรรมของพลตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค)

ขาย โดยความยินยอมเห็นชอบพร้อมกันกับผู้มีสิทธิรับ รศก.จ.รับขายรายได้ แต่ผลรายได้
จากนั้นจะแบ่งเอาไปเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดในทางอื่น อันมีราคาเป็นและค่าลิขสิทธิ์เป็นประโยชน์
อย่างไรก็ดี แล้วยังแยกหักออกแล้วจึงจะรวมทั้งหมด ส.พ.พ.น.เอ.จะนำคุณสมบัติรวมกับผล
รายได้ของตน ๆ โดยสิ้นเชิง

(๑๑). ในการแบ่งปันเงินผลรายได้ เกือบจากที่ดินนา ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ของสาธารณะ
มีสิทธิได้รับส่วนแบ่งปันด้วย ขอให้ว่าของสาธารณะใดแห่งใดในที่ดินนา เป็นกรรมกร เข้า
ร่วมกับคณะกรรมการจัดการมรดกคน ๑ หรือ ๒ คน สุดแต่กรณีตามความจำเป็น ให้มี
ฐานะหน้าที่แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในอันที่จะปฏิบัติภารกิจ เป็นไปเป็นระเบียบ เกี่ยว
กับผลรายได้จากที่ดินนาโดยจะเพาะ เพื่อให้การดำเนินไปอย่างเรียบร้อยชอบด้วย
เหตุผลและดีเพียงสมควร ตลอดจนการกำหนดราคาค่าเช่ามาเป็นผลรายได้ให้กับการ
กิจการสาธารณะเช่นซ่อมจากคณะกรรมการนั้น พร้อมกับผู้มีสิทธิรับมรดกอื่นอันสมควร

(๑๒). เนื่องมาจากคณะกรรมการจัดการมรดกของเรา หรือผู้ใดหนึ่งคณะกรรมการ
จัดการมรดกใดแห่งหนึ่งเป็นตัวแทน โดยความยินยอมเห็นชอบของผู้มีสิทธิรับมรดก ให้จัด
เขาเรียกคนเขาเข้ามาเต็มความเนื้อที่ ทำสัญญาให้เขาและเก็บค่าเช่านา หรือทำการอย่าง
อื่นใดที่ต้องใช้เวลาเพื่อเก็บผลรายได้มาทำหัตถ์ค่าเช่าบำรุงท้องที่ และค่าชดเชยต่างๆ
ความบริบูรณ์ที่จำเป็นจ่ายจริงออกแล้ว คงเหลือเป็นจำนวนสุทธิเท่าใด ให้หักเป็นค่าช่วยการ
แก่คณะกรรมการจัดการมรดก หรือผู้ที่เป็นตัวแทนร่วมกัน ความแรกมีร้อยละ ๑๐ เปอร์เซ็นต์
และแล้วแบ่งให้ว่าของสาธารณะและผู้มีสิทธิรับมรดกไป การชำระค่าเช่าเขาให้คณะกรรมการ
จัดการมรดก กับผู้มีสิทธิรับมรดกของเราที่กำหนดเงินไว้สำหรับใช้จ่าย ในการดำเนินกิจ
ให้พอเหมาะสมควรแก่เขา จากเงินรายหนึ่งรายได้ที่มีอยู่เสียจนจะแบ่งปันส่วนให้ผู้
สิทธิรับไป

(๑๓). ถ้าคณะกรรมการจัดการมรดกคนใดขาด โดยเอกขอลาออกจากหน้าที่ หรือ
วายชนม์เสียก็ดี หรือด้วยเหตุประการใด ชาติ ซึ่งไม่สามารถจะปฏิบัติภารกิจชั่วคราวหรือ
อีกต่อไปแล้ว ให้กรรมการจัดการมรดกที่ตั้งปฏิบัติหน้าที่อยู่กับผู้มีสิทธิรับมรดก ขอเชิญผู้
สมควร เป็นกรรมการแห่งหนึ่งแทนชั่วคราว หรือถาวรสุดแต่กรณี ให้ครบจำนวนคณะกรรมการ
จัดการมรดกอย่างน้อยตั้งแต่ ๕ คน จึงจนเป็นองค์การประชุมได้ ในกรณีการพิจารณากรณี
ปัญหาซึ่งหนึ่งข้อใด โดยอาศัยเสียงของกรรมการที่เห็นสอดคล้องกันส่วนมาก เป็นค่าชี้ขาด
อันถึงถ้าเห็นว่าเป็นการสมควรจะแต่งตั้งกรรมการจัดการมรดก เพิ่มขึ้นจากจำนวนเดิมที่มีอยู่
เพื่อให้เหมาะแก่สมและสะดวก ทางราชการ ก็ให้ทำโดยความยินยอมของผู้มีสิทธิรับมรดก เห็น

สำเนาพินัยกรรมของพลตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค)

ชอบพร้อมกันว่าจะแบ่งกันอยู่

(๑๔). เจริญรายได้วิชาเจ้าหนึ่ง ให้เป็นส่วนนางสาวงามแพม เอกะนาค หรือ
ทรัพย์สินมรดกที่ข้าพเจ้ายกให้ เด็กชายเทียมเพท เอกะนาค ก็คือ เงินตราในส่วนของ
นางสาวงามแพม เอกะนาค นั้น นางสาวงามแพมเอกะนาค เป็นผู้ให้ความสมรรถภาพ ในทาง
สาวประยูร เอกะนาค เป็นผู้พิทักษ์นางสาวงามแพม เอกะนาค เก็บเงินและรายได้ของนาง
สาวงามแพม เอกะนาค ไว้ สำหรับใช้จ่ายในทางนางสาวงามแพม เอกะนาค โดยผู้คนที่คิดจะคิดจาก
ส่วนของเด็กชาย เทียมเพท เอกะนาค ซึ่งเป็นทรัพย์สินและทรัพย์สินที่แบ่งยกให้ผู้อื่นในคฤหาสน์
เงินสด ก็ให้นางสาวประยูร เอกะนาค และนางสนับ ซึ่งช่วยกันเก็บรักษาไว้
ก่อนและ ระหว่างที่เด็กชายเทียมเพท เอกะนาคกำลังศึกษาวิชาอยู่นั้น ให้เด็กชายเทียมเพท
เอกะนาค ใคหาศรัยอยู่ในคฤหาสน์จนกว่าจะสำเร็จการศึกษาและทำการสมรส เป็นเหตุก็ตาม
แล้ว จึงมอบทรัพย์สินนั้นทั้งหมด แด่สตรีรายได้เป็นเงินสดของเด็กชายเทียมเพท เอกะนาค
ให้หน้าปากไว้ คงถึงอนิจกรรมของ เด็กชายเทียมเพท เอกะนาค เป็นข้าในประเภท
ประจำปี่ หรือ เพื่อเรียกเงินรายได้ตามสมควรแก่ความจำเป็น อันสมควรด้วยว่า เป็นของ
นางสาวประยูร เอกะนาค และนางสนับ ซึ่งช่วยเหลือ

(๑๕). ผู้สืบทอดมรดกข้าพเจ้าทั้ง จักรวรรดิแห่งประเทศอินเดีย เป็นคนดี มีวิชา
บรรพชาภรรยาเรียบร้อย รุ่งเรือง กล้าหาญธรรมและศีลธรรมทุกประการ เชื่ออย่างกล้า
โศกาทรงสงนของข้าพเจ้า และมีความเชื่อศรัทธาจริงรักภักดีเคารพผู้มีบิดา ข้าพเจ้า ใน
ระหว่างที่ข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่ในละหิงข้าพเจ้าไป ทั้งจะไม่ทำการอย่างใด พึงจาก
ข้าพเจ้าว่าขมและให้เป็นที่เคียดแค้นเสียชื่อเสียงของตนเอง ตลอดจนเกียรติของข้าพเจ้า
ในขณะที่เป็นผู้ปกครองคนนั้นๆ ด้วย นอกจากนี้ไม่ประพฤติตนผิดสันเป็นพันธมิตร
ความเกี่ยวของกับทรัพย์สินมรดกข้าพเจ้า ซึ่งกำหนดแบ่งไว้ให้หรือที่รับส่วนแบ่งนั้นไปแล้ว
ซึ่งยกให้โดยเจตนาอันคู่สำหรับทำการรื้อชีพ และไม่ทำการอย่างอื่นใดด้วยอุบาย
ขจัดเสียเงินไขว้คฤประสงคของข้าพเจ้าดังที่กล่าว เพื่อประโยชน์จริงใจในการรับทรัพย์สิน
มรดกข้าพเจ้าเป็นอันขาด

(๑๖). ผู้สืบทอดมรดกข้าพเจ้าคนใดทำการละเมิดฝ่าฝืน ไม่เคารพปฏิบัติตาม
ความชอบของบิดา ซึ่งข้าพเจ้าสั่งไว้ หนึ่งคือพินัยกรรม หรือถกเหตุ ให้เกิดวิวาทฟ้องร้อง
กันขึ้นเป็นคดียังโรงศาล เกี่ยวกับทรัพย์สินมรดกข้าพเจ้าก็ อันไม่ยอมตามจำนวนและความ
ประสงค์ของข้าพเจ้า ในเมื่อจะบรรณาการจัดการมรดกโดยีการขาดวิถี แต่ฉันทให้เจ้า
แสวงหาของของข้าพเจ้าคนใดละเมิดฝ่าฝืนแล้วไม่เชื่อฟัง ก็ในถือว่าผู้ทำการละเมิดคำสั่ง

สำเนาพินัยกรรมของพลตำรวจเอกพระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค)

๗

ข้าพเจ้าช่วยประการใด ซักก็ คงกล่าวตั้งแต่เบื้องต้นนี้ หรือผู้ที่ก่อเหตุนี้ ก็เกิด วิ วาหัตถ์
 นำคชไปห้องยังโรงศาลนั้น พลคชทมิในการรับทรัพย์สินรถข้าพเจ้าโดยฉันทเอง

(๑๓) . ในกรณีผู้เสียทรัพย์สินรถประตอติค โดยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งข้าพเจ้า
 เช่นที่ว่ามานี้ ย่อมเป็นการแสดงให้ตระหนักเห็นว่า เป็นบุคคลในระดัณ ขาดความเคร่งครัด
 การจะเคารพรับมอบของข้าพเจ้า ซึ่งมีบังคับให้รับทรัพย์สินรถของข้าพเจ้าแต่คนเดียว หากมี
 ทางเรียกคืนทรัพย์สินที่แบ่งให้รับไปแล้วส่วนหนึ่งส่วนใดในโลกนี้เรียกคืน เพราะข้าพเจ้า
 ไม่ได้ตั้งปฏิธานไว้ปลงใจยกทรัพย์สินรถของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ที่มีฐานะลักษณะดังนั้น อนึ่ง ถ้าปรากฏ
 ว่าผู้เสียทรัพย์สินรถคนใดแถลงจำนองจำนายชายหรือเปลี่ยนแก่สภาพและยกย้ายทรัพย์สิน
 มรดก ซึ่งอยู่ในความครอบครองของแต่ละคนไปโดยทางมิชอบ ดิกลักขุดประสงคของ
 ข้าพเจ้าแล้วไซร้ นอกจากจะระงับทรัพย์สินรถเสีย ก็ให้รับส่วนองที่ทำการกล่าวไว้สินนั้นด้วย
 และห้ามผู้ใดถูกและนำทรัพย์สินรถของข้าพเจ้า หรือผู้ใดกระทุชใช้ ให้มีทรัพย์สินรถตาม
 หนังสือพิมพ์นี้ เขามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินรถของข้าพเจ้าเป็นอันขาด

(ลงนาม) พ.ศ.อ. พระยาประสงคสรพการ ผู้ทำทัษนักรม
 หนังสือพิมพ์นิตยกรมนิตยวัณ ๒ ฉบับ ขอความถูกตองทั้งนี้ ข้าพเจ้านามันตัวรว
 เอกพระยาประสงคสรพการ ผู้ทำทัษนักรมเป็นผู้เรียบเรียงเขียนเอง มีรอยบุษผาย
 โดยจะเพาะ ฉบับนี้ ๕ แห่ง และราคา ๓ แห่ง ไม่นตคเติมประการใด ข้าพเจ้าเก็บรักษา
 ไว้ ๑ ฉบับ และจะหะเขียนไว้ ณ ที่ทำการอำเภอนนบุรี ๑ ฉบับ
 อนึ่ง ขอตั้งข้าพเจ้าทำทัษนักรมนี ข้าพเจ้านมีฐานะอนันนัยเป็นปกติไม่มีอาการป่วย
 เจ็บและสติสันเพ็ญอย่างไร

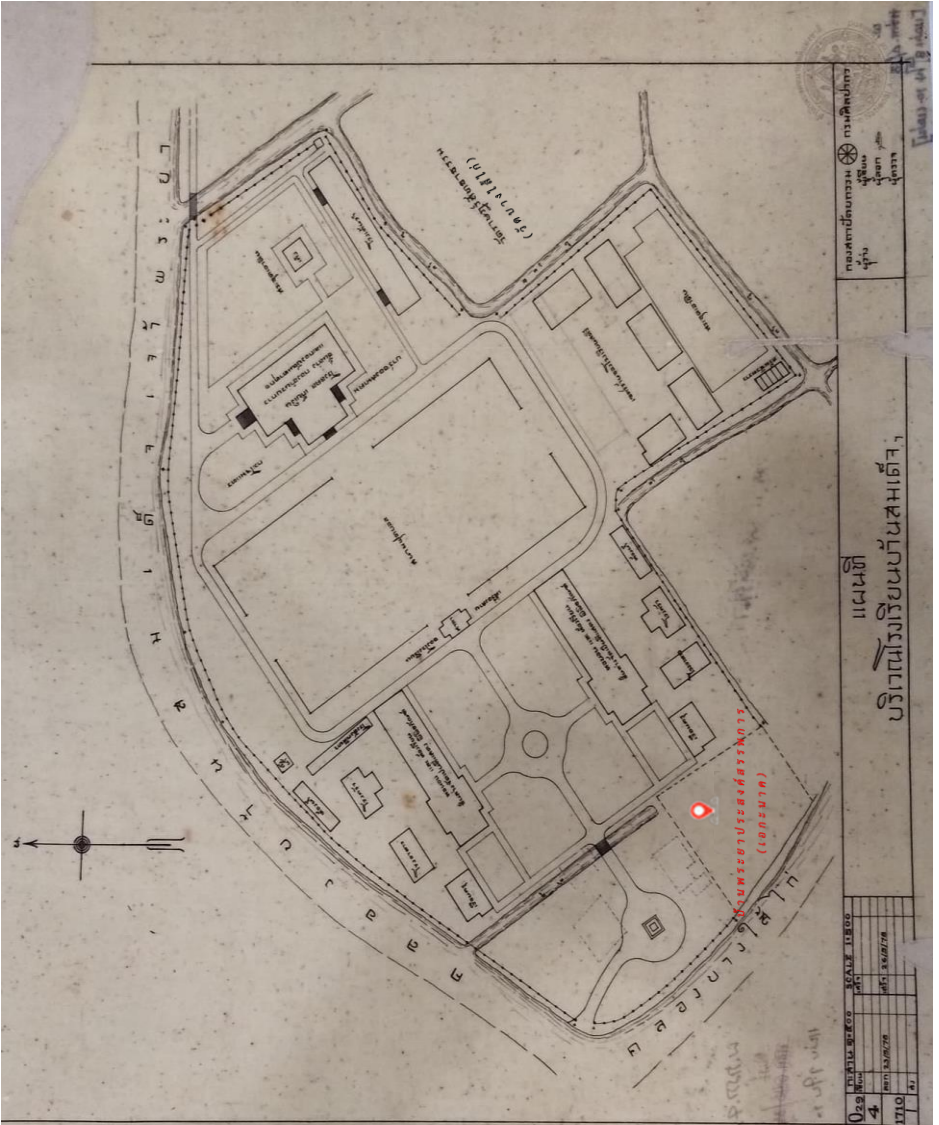
(ลงนาม) พ.ศ.อ. พระยาประสงคสรพการ ผู้เรียบเรียงเขียน

จำเนาอันถูกตอง

กรรการและเสนาบุการ

สำเนาพิณัยกรรมของพลตำรวจเอกพระยาประสงคสรพการ (ยวง เอกะนาค)

อาจารย์พีรศรี โปหาทอง เป็นผู้ที่ได้ศึกษาและมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับบ้าน ในยุคสมัยนั้นและบรรดาเรื่องราวเก่า ๆ ของเหล่าขุนนางพ่อค้าคหบดีต่าง ๆ ได้ให้ข้อมูลว่า ท่านได้เดินทางไปที่หอสมุดจดหมายเหตุเพื่อเข้าไปค้นเอกสารเป็นแฟ้มของครุบ้านสมเด็จพระที่นั่งได้เขียนเรื่องราวของพระยาประสงค์ที่ท่านได้ซื้อที่ดินบริเวณบ้านเอกะนาค ท่านได้เล่าเรื่องราวที่น่าสนใจย้อนไปถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ ในเอกสารเป็นจดหมายของท่านเขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยท่านได้เขียนถึงกระทรวงธรรมการเกี่ยวกับที่ดินของบ้านโนนที่แปลงนี้ (บ้านเอกะนาค) และท่านก็ได้เขียนเล่าย้อนหลังถึงต้นตระกูลของท่าน ต้นตระกูลเอกะนาค เป็นขุนบำรุงนาวา ซึ่งเป็นผู้คุมกองอาสาหมอ ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บริเวณวัดบางไส้ไก่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อดูแลโรงเรียนหลวง ซึ่งตอนนั้นอาสาหมอเหล่านี้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของพ่อขุนสมเด็จพระเจ้าพระยา (ไม่ทราบองค์) จากนั้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๔ พระยาประสงค์สรรพการ (ยวง เอกะนาค) ท่านเป็นคน ๕ แผ่นดิน ท่านเกิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ และท่านสิ้นเมื่อต้นรัชกาลที่ ๙ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ท่านเกิดที่บ้านคุณปู่ของท่าน คือ ขุนบำรุงนาวา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ท่านอายุครบ ๒๕ ปี ได้สมรสกับคุณหญิงเสงี่ยม ซึ่งเป็นคนเชื้อสายหมอเหมือนกัน คุณหญิงเสงี่ยมเป็นหลานของขุนรักษานาเวศ (กลัด) เป็นคนที่มีหน้าที่ดูแลอาสาหมอเหมือนกันและที่ดินแปลงนี้ก็เป็นที่ดินขุนรักษานาเวศ ซึ่งได้ยกให้หลานสาวและหลานชายเป็นเรือนหอเพื่ออยู่อาศัย ท่านปลูกเป็นเรือนฝากระดานในเป็นเรือนเครื่องสับ ๒ ชั้น มุงกระเบื้องว่าว แต่ยังไม่เสร็จจึงระหว่างนั้นท่านรับราชการในกรมตำรวจ ท่านก็เป็นขุนประสงค์สรรพการ หลังจากที่แต่งงานและรับราชการ คุณหญิงเสงี่ยมก็เป็นภรรยาคนแรก ประมาณปีต่อมาที่ดินตรงนี้เป็นที่ดินหลวงที่รัชกาล ๓ ทรงโปรดเกล้าให้ทหารอาสาหมอได้อยู่อาศัยกันมาโดยไม่ได้มีการเช่าที่ดิน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ท่านโปรดเกล้าให้ออกโฉนดและให้กรมพระคลังรวบรวมที่ดินต่าง ๆ ที่เป็นพื้นที่ของหลวง โดยเฉพาะคลองบางไส้ไก่ ทรงโปรดให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้ดูแลและให้คนที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ทั้งหมดไปทำสัญญาเช่าเป็นธรรมเนียมเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้ทราบว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ดินหลวงไม่ใช่ที่ส่วนตัว จากนั้นช่วงปลายของรัชกาลที่ ๕ ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ กระทรวงกลาโหมได้ยกให้พระคลังเป็นผู้ดูแล ซึ่งมีทั้งญาติทางฝ่ายของภรรยา ก็คือคุณหญิงเสงี่ยมและญาติของพระยาประสงค์ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ละแวกเดียวกันนี้ ที่เขียนไว้ต่อไปว่า “เลยไปทางนี้เป็นพื้นที่สวนแปลงใหญ่มาก” ซึ่งเป็นพื้นที่ของตระกูลท่าน (ตระกูลเอกะนาค)

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
แผนที่บริเวณโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ท่านเห็นว่าอยู่ในส่วนลึกกลับทางส่วนราชการคงไม่มาใช้ทำอะไร ท่านเลือกรื้อที่เป็นเรือนหอที่เป็นเรือนเครื่องสับแล้วสร้างตึกขึ้นมาใหม่ ตามเอกสารระบุไว้ว่าเป็นตึกครึ่งปูนครึ่งไม้เป็นบ้าน ๒ ชั้น ชั้นล่างเป็นตึกปูนคอนกรีต ชั้นบนเป็นไม้สัก ตั้งใจทำอย่างประณีต ใช้เวลาก่อสร้าง ๑๐ กว่าปี ใช้งบประมาณทั้งหมดในการก่อสร้าง ๒๕,๐๐๐ บาท เป็นเงินที่มีค่ามหาศาลมาก ในสมัยปลายปีของรัชกาลที่ ๕ และช่วงต้นของรัชกาลที่ ๖ โดยปีพุทธศักราชได้ระบุไว้ว่าตรงกับอายุ ๑๐๐ ปี ในปีนี้ เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๐ และเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ต่อมาก็คจะเป็นของโรงเรียน ซึ่งปลายปีของสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้นท่านได้ทรงตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดอนงค์รามวรวิหาร และท่านได้บอกว่าการตั้งโรงเรียนสตรีไว้ใกล้วัดนั้นไม่ติดนัก ท่านก็เลยให้ย้ายโรงเรียนมาอยู่ที่บริเวณตรงนี้ ซึ่งเป็นที่ของคุณหญิงพัน (เป็นคุณหญิงในสมเด็จพระเจ้าพระยา) พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่ของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ไม่ใช่พื้นที่ของบ้านเอกะนาค (ปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา) แต่ตอนนั้นโรงเรียนสตรีอยู่ที่คลองบางไส้ไก่ (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนศึกษานารีอยู่ที่เชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก) พื้นที่ตรงนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ตั้งโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาขึ้นที่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร (ใต้เชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก ในปัจจุบัน) ต่อมาปี ๒๔๗๓ ได้มีการสร้างสะพานพระพุทธรยอดฟ้าและได้ตัดถนนที่มีชื่อว่า “ถนนประชาธิปไตย” ในการนั้นทำให้โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (โรงเรียนผู้ชาย) เสียพื้นที่ไปกระทรวงธรรมการเห็นว่าโรงเรียนผู้ชายมีเด็กนักเรียนเยอะกว่าโรงเรียนผู้หญิงเลยให้สลับพื้นที่กัน โดยให้โรงเรียนผู้หญิงที่อยู่ในพื้นที่บางไส้ไก่ย้ายไปอยู่ในพื้นที่เล็กกว่า คือ บริเวณเชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลกหลังวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร โรงเรียนผู้ชายก็ย้ายมาอยู่ที่คลองบางไส้ไก่เป็นโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

จากการตรวจสอบแผนที่เข้าใจว่าโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยามีทางเข้าคือทางคลองสาน (คลองบ้านสมเด็จ) คลองบางไส้ไก่จะเป็นข้างหลังของโรงเรียนจะมีบ้านพักครูอยู่สองหลัง บริเวณบ้านของพระยาประสงค์สรรพการ จะมีพื้นที่ยื่นเข้ามาบริเวณของโรงเรียน ซึ่งก็เป็นพื้นที่ของหลวงทั้งหมด ตอนนั้นหลวงได้ให้กระทรวงธรรมการซื้อเพื่อใช้สร้างโรงเรียน ส่วนพระยาประสงค์สรรพการ ท่านก็เช่าที่ของพระคลังอยู่ นับว่าเป็นการโชคดียิ่งที่เอกสารยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ที่หอจดหมายเหตุในสมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านทำจดหมายหนึ่งฉบับเพื่อขอซื้อที่บริเวณนี้ ท่านได้เขียนเล่าเรื่องราวทั้งหมดของท่านย้อนไปถึง

สมมติให้เห็นดวงอาทิตย์ที่ทักใจได้ กล้ายได้ลงทูน
 วัดทรงกลดถึงบ้าน และ กรมที่ดินทูนให้ สอนในเป็น
 กำหนด มอภยยอภยวาทที่อื่นหลายเท โดยเชื่อว่า
 ไตรนศวมกรณ ข้อใดเป็นภมล้ำเหนือในเวลชวาท
 พนททหนักที่วชกรของที่ทง วชกรได้โดยทยที่คั้น
 ่อนไม่แล้วมีตัวอังก มากทย... บัดนี้เกลยก็ได้พทท
 หนักที่วชกรแล้ว ไม่มีทงได้นอกทท เปี่ยมภทร
 ประทประทังเสยชพอ ๓ ข้อที่อื่นนนไม่ไดร: ต่อ
 ทที่มอยอื่น เกลยก็หมด กังท: กอสรย อยทั้น:
 อยได้พรม ดจนครว ตาม ดวรแก้อตทท ด้วยตาม
 ักตสย ละนั้นเกลยขอภระมีได้เททกรมด เป็นที่
 ได้ไม่รดทกรกลในร่องมีใจเป็นไปนททที่ควร:
 ปรดเปลลิ่งตาม/ต่อร้อนของเกลย เมื่อจ้อง
 ักเนน: ต้องใช้ที่อื่นทยเขตตของโรงเรียนแล้ว
 ที่อื่นของทลลิ่ง ซึ่งอยู่ตโตตพิน/ตยกันนรโคภล
 โรงเรียนทงที่ตตวันออก หรือที่ใกล้เคียงอื่นก็มี
 อกมก ททท มีความประ: สงด: ต่อ การทยเขต

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สำเนาจดหมายของพระยาประสงค์สรรพากร

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สำเนาจดหมายพระยาประสงค์สรรพากร

๕๖๖

(สำเนา)

วันที่ ๒๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๐

ข้าพเจ้า นายสันตอำ วาจวี หลวงประสงฆ์สรรพการ ผู้ช่วยเจ้ากรม

สารบรรณ กรมตำรวจ และกรมตำรวจนครบาล ขอประทานกราบเรียน นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหม

ด้วยที่ดินในบริเวณซึ่งข้าพเจ้าตั้งบ้านเรือนอยู่ในเวลานี้ที่ริมคลองบางไส้ไก่ฝั่งเหนือ ต้องที่อำเภอชุมพรทางจังหวัดชุมพรนั้น เป็นราชพัสดุ เดิมเมื่อประมาณ ๙๐ - ๑๐ ปีมาแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกเรามีรักษาอยู่บริเวณซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ เป็นที่ลุ่มกว้าง ซึ่งรุ่นรักษาแนวเสนายกของเรามีได้อาศัยปลูกต้นไม้ปลูกทรงมา แลก็ตามความความที่พี่น้องของข้าพเจ้าได้อยู่ในที่ใกล้เคียง เพราะเป็นข้าราชการทหาร สังเกตขึ้นกระทรวงทหารเรือ ต่อมาที่รายนี้ก็ไปอยู่ในความปกครองของกระทรวงกลาโหม ข้าพเจ้าพนักงาน เรียกผู้ที่อยู่ในที่ดินนั้นมา ให้ทำหนังสือสัญญาเช่าต่อเจ้าพนักงาน รุ่นรักษาแนวเสนาก็ทำหนังสือสัญญาเช่าต่อเจ้าพนักงาน กรมนี้ข้าพเจ้าได้เขียนหลายรุ่นรักษาแนวเสนามาแล้ว ข้าพเจ้าจึงจำงคนคัดค้นไม้ ซื่อเต่าและดินถม ทำเชื่อนกันที่ดินไว้เรียบร้อยขึ้น ปลูกเรือนทั้งหลักถานอยู่ในที่นั้นสืบมา สิ้นเงินเป็นอันมาก และได้เสียค่าเช่าให้เจ้าพนักงานเสมอทุกปี ข้าพเจ้าเห็นว่าที่รายนี้เป็นภูมิลำเนาใกล้เคียงกับหมู่ญาติพี่น้องของข้าพเจ้าและของภรรยาข้าพเจ้าได้เคยอยู่มาก่อน ทั้งข้าพเจ้าก็เกิดในตำบลนั้นด้วย บัดนี้รุ่นรักษาแนวเสนารายข้าพเจ้าถึงแก่กรรมแล้ว ข้าพเจ้าทราบดีว่ากระทรวงกลาโหมไม่มีความประสงค์จะเอาที่ดินแถวนี้ไว้ใช้ราชการต่อไป โดยให้ขายที่ซึ่งรองข้ามากย์เอก หลวงอนันตวิบูลย์เทศ (สปลัดงานกรมแผนที่ทหารบก) ญาติของภรรยาข้าพเจ้าได้เช่าจากเจ้าพนักงาน

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประสงฆ์สรรพการ

(๒)

180

อยู่ริมคลองบางไส้ไก่ฝั่งใต้ ตรงหน้าบ้านข้าพเจ้า ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกันนั้น ให้เป็นสิทธิแก่รองอำมาตย์เอก หลวงอนุสิษฐภูมิเทศแปลงหนึ่งแล้ว และยังมีจะ ชายที่ในบริเวณนั้นอีก เพราะเห็นว่าเป็นที่กว้างไม่ใช้ราชการอย่างไร ส่วน ข้าพเจ้ามีความวิตกว่าหากมีผู้ใดมาซื้อที่ดินในบริเวณซึ่งข้าพเจ้าปลูกเรือนอยู่ หรือเมื่อข้าพเจ้าสิ้นบุญหาไม่แล้ว หากกรมกรวัดของข้าพเจ้าไม่มาชำระเสีย เงินค่าเช่าได้ ก็ระก้องวัดถอนออกไป ข้าพเจ้ามีความวิตกซึ่งอาศัยที่หลวง อยู่หลายคน ซึ่งเป็นผู้ไม่มีกำลังจะหาซื้อที่ดินโดยลำพังตนเองได้ ถ้าต้องถอน จากที่นั่นไปเมื่อใดแล้ว น่าจะเป็นการเดือดร้อนระแหรห่นไม่รวมรวมกันอยู่ ข้าพเจ้ายังมีความอาลัยไม่อยากจะไปจากที่นั่นให้ไกลจากหมู่ญาติพี่น้องของ ข้าพเจ้าและของภรรยาข้าพเจ้า และได้ลงทุนปลูกสร้างไว้ในที่นั้นมากแล้ว ไม่มีกำลังที่จะวัดถอนวัดดูจะเสียดายไปที่อื่นใด

เหตุนี้ ข้าพเจ้าขออาระมีเป็นที่พึ่ง โปรดอนุญาตให้ข้าพเจ้าซื้อที่ดิน ในบริเวณซึ่งข้าพเจ้าตั้งบ้าน เรือนอยู่ขอกรมแต่ข้าพเจ้าผู้มีกำลังน้อยตามราคา ที่ขายไปนั้น เพื่อให้ได้เป็นภูมิลำเนาที่อยู่สำหรับข้าพเจ้าและกรมกรวัดญาติ พี่น้องสืบไป ได้เสนอแผนที่เหมาะสมแสดงที่ดินที่ข้าพเจ้าขออนุญาตซื้อความที่ ซื่อสัตย์ตรงนั้นมากอยู่แล้ว.

กรมกรวัดแล้วแต่จะโปรด

(ลงนาม) นายศันต้าวรจกวี หลวงประจักษ์กสิกรรมศาสตร์

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประจักษ์ศิลปากร

๕๒๐

สำเนา ที่ พ.๒๕๔๕

รับวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖

บ้านเลขที่ ๑๐๐๘

วันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๖

ข้าพเจ้า นายพันตำรวจเอก พระยาประสงค์สรรพการ (นอกราชการ) ขอประทานกราบเรียน นายพันเอก พระยาพลพลพิบูลย์นา นายกรัฐมนตรี

ด้วยข้าพเจ้าได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเคหะสถาน โดยเหตุที่ดินซึ่งปลูกบ้านเรือนอยู่เวลานี้ ที่ตำบลบางไผ่ใกล้ อำเภอบางยี่เรือ จังหวัดชลบุรีนั้นเป็นของรัฐบาล เริ่มเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ ประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปีมาแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหมื่นมาตย์และขุนหมื่นเลขไพร่หลวงตั้งภูมิฉำเนาปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ ชุมบ้านบางนา (เอ) ผู้มีข้าพเจ้าซึ่งถึงแก่กรรมแล้ว ได้เป็นนายกองควบคุมเลขรามัญรักษาโรงเรียนหลวงอยู่ที่ตำบลบางไผ่ใกล้ บิดาและญาติพี่น้องทั้งตัวข้าพเจ้าก็ได้เกิดที่ตำบลนี้ ภายหลังเมื่อประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปีมาแล้ว ข้าพเจ้าพนักงานกระทรวงกลาโหมได้ให้พวกรามัญซึ่งตั้งภูมิฉำเนาอยู่ในที่ของรัฐบาลนั้นทำสัญญาอาศัย โดยไม่เสียค่าเช่า ต่อมาอีกประมาณ ๓ - ๔ ปี ข้าพเจ้าพนักงานก็คิดเอาค่าเช่าที่ดินที่พวกรามัญแบ่งปันกันเช่าอยู่แปลงหนึ่งเป็นเงิน ๒บาท บ้าง ๑๒ บาทบ้าง ครั้นข้าพเจ้าเข้าไปเป็นหลานเขยชุมชนรักษานาเวศ (เก่าค) ซึ่งเป็นนายกองควบคุมพวกรามัญสืบมา ชุมรักษานาเวศก็ได้ให้ข้าพเจ้ามาปลูกบ้านเรือนอยู่ในที่ ๆ เคยอาศัยใกล้เคียงกับชุมชนรักษานาเวศ ข้าพเจ้าจึงได้ทำสัญญาเช่าที่ดินนั้นต่อเจ้าพนักงาน เสียค่าเช่าปีละ ๒๐ บาท ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ มาจนบัดนี้ และได้ลงทุนทรัพย์ ถ้าถึงวันจักรีครบมาจนถึง ณ ที่ดินนั้น ซึ่งยังคิดเป็นหลุมเป็นบ่อกร้างอยู่ให้เรียบเสมอกัน แล้วก็ปลูก

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประสงค์สรรพการ

๒๑๗

เรือนเครื่องสั้ฝากระดาน หลังคามุงกะเบื้องดินเผา เป็นท่ามอง เรือน
 ๒ ชั้นขึ้น แต่ชั้นล่างยังไม่เห็นแล้ว ข้าพเจ้าหมกกำลังทรัพย์ต้องระงับไว้
 ข้าพเจ้าในระวางนี้รองอำมาตย์เอก หลวงอนุศิษฐ์ภูมิเทศ ข้าราชการกรม
 แนนที่ทหารบก ซึ่งเข้าที่ดินของรัฐบาลอยู่ใกล้เคียงกับข้าพเจ้า ได้ยื่นเรื่อง
 ราวต่อกระทรวงกลาโหมขอแบ่งซื้อที่ดินที่เขาอาศัยอยู่นั้น และข้าพเจ้าก็
 ได้ยื่นเรื่องราวขอซื้อบ้างเช่นเดียวกัน แต่ยงหาพื้นที่ที่จะได้รับผลเสรีงเกิด
 ขาดประการใดไม่ กระทรวงกลาโหมได้ออกที่ของรัฐบาลท่ามมาลงได้ไ้
 นี้ทั้งสิ้นไม่อยู่ในความปกครองของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ข้าพเจ้า
 จึงได้ทำหนังสือขอร้องเจ้าพนักงานกรมตรวจเงินแผ่นดินต่อมา เสีย
 ค่าเช่าตามเคย และได้วงวนขอซื้อที่ดินรายนี้ต่อเจ้าพนักงานกรมตรวจ
 เงินแผ่นดินหลายครั้ง ก็ยังหาเป็นผลสำเร็จไม่ บ้างเรือนที่ข้าพเจ้าปลูก
 ไว้ได้ชำรุดชุกโตทรณะจะพังลง ไม่อาจที่จะรื้อไว้ซึกได้ ข้าพเจ้าได้ทราบ
 ว่าที่ดินรายหลวงอนุศิษฐ์ภูมิเทศยื่นเรื่องราวขอซื้อไว้ต่อกระทรวงกลาโหม
 นี้ เจ้าพนักงานกรมตรวจเงินแผ่นดินได้ตกลงราคาขายให้หลวงอนุศิษฐ์
 ภูมิเทศตารางวาละ ๕ บาท ข้าพเจ้าหวังว่าที่ดินซึ่งข้าพเจ้าปลูกมาบนเรือน
 อยู่ก็จะได้ยื่นเรื่องราวขอซื้อต่อกระทรวงกลาโหมด้วยในทำนองอย่างหลวง
 อนุศิษฐ์ภูมิเทศ คงจะได้รับผลเช่นหลวงอนุศิษฐ์ภูมิเทศเหมือนกัน ข้าพเจ้า
 จึงได้จัดการจ้างช่างซ่อมแซมบ้านเรือนนี้ขึ้น ชั้นล่างเป็นตึกคอนกรีต ชั้นบน
 เป็นไม้สัก ให้เป็นการถาวรมั่นคงเรียบร้อยหมดกังวลเสียทีเดียว โดยคิด
 ว่าจะไม่มีการตั้งทรัพย์ทำได้อะไร ๆ ได้พยายามเบียดกรอทุบทรัพย์ที่เหลือ
 จากเลี้ยงชีพที่จ้างช่างทำที่ละเล็กละน้อย กว่าจะได้เสร็จเรียบร้อยเป็น
 เวลานั้นตั้ง ๑๐ ปีเศษ สิ้นเงินเป็นจำนวนมากมายรวมประมาณ ๕,๐๐๐
 บาท ด้วยหวังว่าจะได้รับความผ่อนผันจากเจ้าพนักงานเป็นการมหิทธิอัน

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประสงศ์สรรพากร

1307

มันคงเป็นภูมิลำเนาสืบไปเมื่อพ้นจากหน้าที่ราชการ และโดยยามชราภาพแล้วจะใคร่รวบรวมครอบครัวอยู่ให้พอสมควรแก่สภาพ แม้จะสิ้นบุญหาไม้ลงเวลาใด ก็จะได้ปลื้มเบื่องามความเคียดแค้นแก่ครอบครัว

บัดนี้ อายุข้าพเจ้าเข้าสี่ศรภาพมากแล้ว ทางใดไม่มีสิ่งใดนอกจากเบี้ยบ้านญาติได้รับพระราชทานเลี้ยงชีพ ประจวบกับเวลาที่เสวยธุรกิจการค้าความคับแค้นก็ยิ่งยิ่งขึ้น ในชีวิตข้าพเจ้าที่จะก้าวต่อไปไม่มีกำหนดโดยปริมาณน้อยนัก ทั้งไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะรื้อถอนไปก่อร่างขึ้นใหม่ได้อย่างเดิมอีก เป็นอันหมดโอกาสที่จะทรงฐานะอยู่ได้ด้วยความปลอดภัย ความจริงที่คิดซึ่งข้าพเจ้าปลุกบ้านอยู่นั้น แต่เดิมมาก็อยู่ในที่ลับดีเขาเขียงในเรือสวนไกลจากคลองใหญ่และถนนหนทางหลวงมาก การไปมาไม่ใคร่สะดวก ข้าพเจ้าไม่คิดเลยว่าทางราชการจะใช้ประโยชน์อย่างใด เมื่อครั้งเจ้าพระยาอมราชเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก็ได้เคยขอเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติให้พิจารณาเรื่องที่ข้าพเจ้าขอซื้อที่ดินนี้ครั้งหนึ่ง ได้รับตอบว่าจะได้พิจารณาให้ แต่ว่าความขายนั่นคงต้องเป็นไปตามราคาตลาด จึงเป็นที่ให้ข้าพเจ้านั้นใจยิ่งซึ้ง มีความหวังในความกรุณาอยู่เสมอว่าจะได้ที่ดินเป็นภูมิลำเนาสำหรับตัวข้าพเจ้าและครอบครัว ข้าพเจ้าจึงได้ท้าวานจนเสด็จเรียบร้อย ครั้นต่อมาข้าพเจ้าได้ทำเรื่องรวบรวมเรียนเคื่อนเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอีกครั้งหนึ่ง แต่ยังมีคดีค้างอย่างไร กระทรวงธรรมการก็ขอพระราชทานที่ดินซึ่งคิดต่อกับที่ข้าพเจ้าปลุกบ้านเรือนอยู่ เพื่อย้ายโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยาไปตั้งในที่นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชาอนุญาตให้กระทรวงธรรมการ แต่เฉพาะที่ดินซึ่งข้าพเจ้าปลุกบ้านเรือนอยู่ กระทรวงธรรมการ ไม่ต้องการ เพราะเป็นที่เล็กน้อยและที่ขายอยู่ก็มีดิน

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประสงค์สรรพการ

1310

ของข้าพเจ้าทางแนวคันคดของบางไต้โก้ ไม่กระทำให้เสียความงามของ
โรงเรียนเป็นที่กีดขวางประการใด กระทรวงพระบรมการจึงได้คัดลงกับ
กระทรงพระคลังมหาสมบัติคือออกจากเขตที่ดินของโรงเรียนเสีย กระ-
ทรวงพระคลังมหาสมบัติได้พิจารณาเห็นนอกข้างเจ้าที่จะรื้อถอนออกจากที่นั้น
ไม่ได้ โดยจะต้องได้รับความเสียหายมากมาย และเป็นเรื่องที่ได้ร้องขอ
ชื่อมาแล้วช้านาน ถอนที่โรงเรียนบ้านดมเค็เจ้าพระยาย้ายไป สมควร
ขายให้ข้าพเจ้า เจ้าพนักงานกรมตรวจเงินแผ่นดินจึงได้เรียกข้าพเจ้าไป
สอบถามว่า ถ้าจะคิดราคาตารางวาละ ๑๐ บาทจะยอมตกลงซื้อหรือไม่
ข้าพเจ้าก็ตกลงยอมซื้อ และได้ลงลายมือชื่อไว้ต่อเจ้าพนักงานนั้นแล้ว ยัง
แต่จะขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเท่านั้น

ครั้นมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ กระทรวงพระคลังมหา
สมบัติได้เสนอเรื่องนี้ต่อที่ประชุมรัฐมนตรี เวียงราชของข้าพเจ้าจึงได้
คำนึงว่า ถึงวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ข้าพเจ้าได้รับหนังสือจาก
อธิบดีกรมศึกษาธิการว่า ที่รายนี้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติให้เป็นสิทธิ
แก่กระทรวงพระบรมการ เพื่อช่วยการศึกษาของโรงเรียนบ้านดมเค็เจ้า
พระยาให้ลวงขวางออกไป ทางราชการโรงเรียนต้องการใช้ที่ดินนั้นทั้ง
หมด เมื่อโรงเรียนจำเป็นต้องการเวลาใด ก็ระแจงให้ข้าพเจ้าทราบ
ล่วงหน้า ดังนี้

ที่ดินของรัฐบาลนอกรากที่ข้าพเจ้าได้ปลูกบ้านเรือนอยู่ คิดคอกับเขต
ของโรงเรียนทางคันคดวันออกยังมีอีกมากมาย ถ้าหากจะขยับขยายเขต
ของโรงเรียนให้กว้างขวางออกไปเท่าใดก็ได้ ซึ่งข้าพเจ้าปลูกบ้านเรือน
อยู่นั้นคิดคดของบางไต้โก้ จะขยายให้มากมายออก ทว่าอะไรให้เหมาะจะไม่ได
นอกจากจะปลูกบ้านเล็ก ๆ สักหลังหนึ่ง ส่วนทางทิศเหนืออารมที่ข้าพเจ้า

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประสงค์สรรพการ

๕๖

ปลุกบ้านเรือนอยู่ ก็มีภูเขาและศาลเจ้า และประตูของโรงเรียนลงคลอง บ้านสมเค็จ ๆ คงจะเห็นได้จากแผนที่ซึ่งแนบมาด้วยแล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าข้าพเจ้าจะต้องรื้อถอนออกจากที่นี่ ก็เป็นอันหมดหลักฐานที่อยู่ ได้รับความเดือดร้อนต้องระเหระหนพร้อมด้วยครอบครัว โดยเหตุบ้านและรั้วได้ทำเป็นคอนกรีตระโยกย้ายจากที่ไม่ได้ การที่ข้าพเจ้าได้ลงทุนปลุกสร้างลงไปมั่งคง ก็โดยไม่อยากจะไปไกลจากญาติมิตร และได้อยู่ในที่นี้มานานหลายชั่วคนแล้ว ก็ความอย่างเราทางราชการคงอุปมาให้ข้าพเจ้าได้รับผลประโยชน์ของอุทิศรัฐภูมิเทศ และยูนิอันที่ไม่ใช่เป็นข้าราชการ ยังได้รับอนุญาตที่ที่ดินของรัฐบาล ซึ่งดีกว่าที่ ๆ ข้าพเจ้าอยู่เสียอีก มาบรรยาย สำหรับข้าพเจ้าได้ตั้งคณขอซื้อมาเป็นเวลาช้านานถึง ๑๗ ปีเศษ และได้วิ่งวอนร้องขอซื้อเป็นลำดับต่อ ๆ มา อันควรจะได้รับความสะดวกเสียโยครั้งโน้นแล้ว ก็คนที่โรงเรียนบ้านสมเค็จเจ้าพระยาม้ายไป ที่ดินสวนตัวของข้าพเจ้าที่มีอยู่ติดต่อกับที่นั้นตั้งชื่อ ได้ภายหลัง ในเมื่อได้ปลุกบ้านเรือนลงเป็นหลักฐานเสียแล้ว จะโยกย้ายไปก็ไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะทำได้ เมื่อกาลได้ล่วงเลยมาถึงเพียงนี้ ในที่สุดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก็ยกที่ดินให้กระทรวงธรรมการขยายเขตโรงเรียน ซึ่งเป็นการเดือดร้อนแก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง ไม่มีทางใดที่จะปลดเปลื้องความเดือดร้อนของข้าพเจ้าทั้งนี้ได้ นอกจากจะได้รับ ความกรุณาของแผ่นดินให้ได้ซื้อที่ดินนั้นตาม ที่ข้าพเจ้าได้มุ่งหมายไว้ในขั้นแรก หรือได้รับอนุญาตให้แลกเปลี่ยนกับที่ดินสวนตัวของข้าพเจ้าที่มีอยู่ติดต่อกับเขตของโรงเรียนทางบ้านตะวันออก ตามที่ได้หมายเขตขั้วประมาณ ๖ ไร่เศษนี้ หากข้าพเจ้าไม่ได้รับความกรุณาอย่างหนึ่งอย่างใดในกองมรดการที่กล่าวมานี้ ที่ดินสวนตัวของข้าพเจ้า ก็จะถูกยึด ไม่มีทางเข้าออกได้อย่างเดิมที่เคยเป็นมานานแต่ครั้งก่อน จะ

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาจดหมายของพระยาประสงค์สรรพการ

[33]๖

เป็นเหตุเดือดร้อนเสียหายแก่ข้าพเจ้าทั่วยี่สิบ ถึงแม่แก่ไขว้ข้าพเจ้าหรือ
 ดอนไป ที่ดินของรัฐบาลที่อยู่ในบริเวณบ้านของข้าพเจ้าเพียงเล็กน้อยติดต่อกัน
 กับที่ดินส่วนตัวของข้าพเจ้า ก็จะไม่กระทำใ้ได้ประโยชน์ด้วยความจำเป็น
 อย่างใด เพื่อเป็นหลักฐานแห่งด้อยค่าของข้าพเจ้าที่ได้กรบเรียนมาแล้ว
 ข้างต้น ข้าพเจ้าขอประทานเดอนอมรรดาสำเนาหนังสือและเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง
 ของกับเรื่องที่ดินรายนี้มาเป็นทางประกอบกรพิจารณา และขอประมีเป็น
 ที่ตั้ง

อนึ่ง ถ้าใ้ไปรคใ้มีผู้ไปพิจารณาสถานที่เขตต์ของโรงเรียนและ
 อาณาเขตต์ที่ของรัฐบาลซึ่งมีอยู่ใกล้เคียงติดต่อกันทั้งที่ข้าพเจ้าบอกเรื่อว่า
 จะมีความจำเป็นเพียงไรใ้เห็นเค้นชัดขึ้นด้วย ก็จะเป็นพระเดชพระคุณยิ่ง.

ทวรมีควรมลั้วแต่จะไปรค

(ลงนาม)

พระยาประดงศ์ศิริรตการ

ผู้ตรวจกบคณณะบันทัก

ไพโรจน์สินธุพนธ์

บันทึกความสำคัญ

๒ ๒๑ ๐๓๐๕
วันที่ ๑๕/๐๖/๕๗

จดหมายเหตุ
เรื่อง รอดความทุกข์ ให้ได้รับเงินช่วยเหลือจากราชการ
เลขที่ ร.ร. มธธอนช.พ.ม.๑๖๗ ๗

กรมพัฒนาฯ
ตั้งวันที่ ๑๕ มิ.ย. ๕๗

ขอประทานให้เงิน
ตามที่กระทรวงมหาดไทยได้ออก
ข้อบังคับว่าด้วยระเบียบวิธีปฏิบัติ
การจ่ายเงินช่วยเหลือจากราชการ
แก่ผู้ประสบภัยพิบัติอันเนื่อง
มาจากเหตุอันมิอาจหลีกเลี่ยงได้
ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิ.ย. ๕๗
ทุกกรณีให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้ประสบ
ภัยพิบัติอันเนื่องมาจากเหตุอัน
มิอาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งผู้ประสบ
ภัยพิบัติดังกล่าวได้ยื่นขอรับเงิน
ช่วยเหลือในเบื้องต้นแล้วแต่ยังไม่
ได้รับเงินช่วยเหลือจากราชการ
จึงขอประทานให้เงินช่วยเหลือ
ดังกล่าวแก่ผู้ประสบภัยพิบัติ
ดังกล่าวนี้ด้วย

กระทรวงมหาดไทย
กรมพัฒนาฯ
วันที่ ๑๕ มิ.ย. ๕๗

๑

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาหนังสือราชการของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ

๕ (สำเนา)

134

ที่ ๕๑๖/๒๓๒๖๕

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ด้วยหนังสือที่ ก. ๕๖๐๐/๒๔๗๖ ลงวันที่ ๑๐ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๗๖ เรื่องขอร้องของ นายพันตำรวจเอก พระยาประสงศ์สรรพากร ข้าราชการชั้นรองหัวหน้ากองตำรวจเอก บำรุงเมือง จังหวัดธนบุรี ซึ่งเวลาดังกล่าวได้เข้ามาดูสร้างเศษของบ้าน หรือจะแตกเปลี่ยนที่ที่ดิน ของผู้ร้องซึ่งอยู่ติดกัน ถึงความแจ้งอยู่แล้วนั้น ทรายนแล้ว.

ขอเรียนว่า เรื่องนี้ ชั้นเดิม นายพันตำรวจเอก พระยาประสงศ์สรรพากร ก็ไปยื่น คำร้องขอซื้อที่ดินที่ปลูกบ้านอยู่ข้างกระทรวงธรรมการ และว่าถ้าที่ดินของจะขายที่ดินที่ไม่ได้ จำเป็นจะขายเขตของโรงเรียนออกไปอีก ก็ขอให้ขายไปทางหลังบ้านของนายพันตำรวจเอก พระยาประสงศ์สรรพากร กระทรวงธรรมการได้สอบถามไปยังโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และวินิจฉัยตามความเห็นของโรงเรียน ก็ได้ไปกรมศึกษาธิการขออนุญาตนายพันตำรวจเอก พระยาประสงศ์สรรพากร เห็นขาดไปแล้วว่า "ที่ดินรายนี้กระทรวงการคลังได้ยกให้เป็นสิทธิของ กระทรวงธรรมการ เพื่อขยายการศึกษาของโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ให้กว้างขวาง ออกไป และทางราชการโรงเรียนที่ต้องการที่ดินทั้งหมดใช้ในการที่ขยายเขตต่อไป เพราะเวลานี้ เนื้อที่เท่าที่ขังไม่พอความต้องการ เสียใจจะขายหรือแตกเปลี่ยนที่ดินรายนี้ได้ไม่ได้ เวลาที่ ทางโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ยังงัดการขยายเขตดังกล่าวไว้ก็เพราะโรงเรียนไม่ ประสงค์จะให้เป็นการเดือดร้อนแก่ นายพันตำรวจเอก พระยาประสงศ์สรรพากร โดยปัจจุบัน ที่ดินนั้น เมื่อโรงเรียนจำเป็นต้องขยายเขตก็ให้มีความมุ่งหมายตามที่ขอที่ดินกับกระทรวง การคลังแล้ว ก็จะแจ้งให้ทราบล่วงหน้าในเวลาอันสมควร" กระทรวงธรรมการจึงเห็นว่า ที่ดิน รายนี้ไม่ควรขาย เพราะว่าทางราชการโรงเรียนยังต้องการอยู่ และการแตกเปลี่ยนก็ไม่ควรทำ เพราะจะทำให้ที่ดินของโรงเรียนเสียไป.

ขอแสดงความนับถือ

(ลงนาม) พระสารสาสน์ประพันธ์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงลงนามแทน.

ประยูร พ.

ด.ท.ค.

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

สำเนาหนังสือราชการของกระทรวงธรรมการ

Handwritten signature

สมัยรัชกาลที่ ๓ ว่าท่านได้อาศัยอยู่กันมาเป็นเวลานาน ท่านตั้งใจปลูกเรือนหลังนี้อย่าง ประณีตถ้าให้ย้ายแบบเป็นตึกอย่างนี้ โอกาสที่ตึกหลังนี้จะพังก็สูงมากทำให้ท่านเสียดาย จึงอยากขอซื้อที่แถวนี้ ญาติของท่านก็ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้ จึงได้ขอซื้อกับกระทรวง พระคลัง ซึ่งในสมัยนั้นถ้าพื้นที่ไหนไม่ได้ใช้ในราชการก็จะแบ่งขายให้เอกชนบ้างเป็น บางส่วน แต่ทางกระทรวงเห็นว่าบริเวณพื้นที่นี้อยู่ใกล้โรงเรียนก็อาจจะเก็บไว้ใช้ในการ ขยายโรงเรียนในอนาคตจึงไม่ขายให้ท่านพระยาประสงค์สรรพการ

ต่อมาหลังจากมีการสลับที่ดินของโรงเรียนทั้งสองโรงเรียน ท่านก็ได้ขอซื้อที่ดิน อีกครั้งเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ กระทรวงธรรมการก็ยังยืนยันว่าจะไม่ขายให้ท่านพระยาประสงค์ สรรพการ ขอร้องว่าหากจะขายก็ช่วยขยายไปที่บริเวณสวนของท่านที่มีอยู่เยอะแยะ ถัดจากบริเวณบ้านออกไป (บ้านของท่านตั้งอยู่กลางโรงเรียน) สรุปลงก็คือกระทรวงธรรมการ ไม่ขายให้ท่านแต่สามารถให้ท่านอาศัยอยู่ในที่ดินแปลงนี้ไปตลอดชีวิต ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๘ - ๙ ท่านได้ทำพินัยกรรมยกที่ดินแปลงนี้ให้กับลูกสาวของท่านและได้ทำพินัยกรรม ยกให้กับโรงเรียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ เล่าต่อว่าที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นพินัยกรรมที่ได้ เขียนไว้ของพระยาประสงค์สรรพการ ที่ได้มอบพื้นที่ให้กับโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จ เจ้าพระยาขณะนั้น (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา) คุณยายประยูร เอกะนาค เป็นผู้ทำหนังสือในการมอบทรัพย์สินทั้งหมด เนื่องจากพระยาประสงค์สรรพการ ได้เสียชีวิตไปแล้ว ท่านโชค สุนันธวิช ตอนนั้นท่านดำรงตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยาเป็นผู้รับมอบไว้ จากที่ได้เฝ้าดูการซ่อมแซมบ้าน ด้วยวิธีการติดบ้านขึ้นมาให้สูง ซึ่งแต่ก่อนนั้นบ้านจมลงไปลึกมาก แต่ผู้รับเหมาก็ได้อธิบาย ให้ฟังว่าในการติดขึ้นนี้เป็นวิธีการติดแบบไฮโดรลิก ติดขึ้นมาได้วันละ ไม่กี่เซนติเมตร จากนั้น ก็ใช้เหล็กดึงขึ้น ค่อย ๆ ติดขึ้นไปวันละนิดจนบ้านตรง จากบ้านที่เอียงและทรุดตัวลงทั้งหมด ให้กลับมามาตรง ทั้งหมดนี้ที่กล่าวมา คือวิธีการซ่อมแซมในครั้งนั้นจากงบประมาณ ๔,๔๐๐,๐๐๐ บาท จนกระทั่งได้ขึ้นมาปรากฏให้เห็น ในปัจจุบันหลังจากนั้นคุณจีแท้งก็มา รับช่วงต่อในส่วนของการต่อเติมกระเบื้องและได้เก็บรวบรวมของเก่าที่ได้ทำการรื้อถอน ทั้งหมด เก็บไว้และถ่ายรูปเอาไว้เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบจนเป็นอันเสร็จสิ้น แต่บ้านหลังนี้ ก็ยังมีการทรุดตัวอยู่ตลอดเวลาในตอนนี้ ก็ได้เอียงไปข้างหนึ่งแล้ว เนื่องจากมีการสร้างตึก

ใหม่เกิดขึ้นโดยการขุดเจาะลงไปใต้ดิน เพื่อตอกเสาเข็ม จึงเป็นเหตุที่ทำให้บ้านเอียง เมื่อเวลาผ่านไป ๔ ปี หลังจากซ่อมแซมเสร็จ ภายในบ้านมีปลวกเข้ามาเจาะกินไม้ ฝนตกลงมา หลังคาก็มีการรั่วซึม แต่ยั้งดีที่มีคนมารับช่วงในการดูแลบ้านหลังนี้ต่อ จึงได้ซ่อมแซม

โดยการเปลี่ยนไม้ใหม่ เปลี่ยนหลังคาและต่อเติมส่วนที่ชำรุดให้กลับมาสวยงามดังที่เห็นมีคำถามที่ถามเข้ามามากมายว่าทำไมไม่ขึ้นทะเบียนบ้านเอกะนาคหลังนี้ให้เป็นมรดกในการอนุรักษ์บ้านเก่าทรงโบราณ คำตอบที่ได้มาคือทางกรมศิลปากรไม่สามารถรับบ้านหลังนี้ให้ขึ้นทะเบียนได้ โดยให้เหตุผลว่าหากได้ขึ้นทะเบียนก็จะมีค่าซ่อมแซมในการทำนุบำรุงเป็นจำนวนมาก เพราะต้องซ่อมแซมใหม่หมดเลย แต่โชคดี

อย่างยิ่ง ตอนช่วงที่ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ บางเจียว ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการได้เสนอเรื่องให้บ้านเอกะนาคและหอประชุมศูนย์วัฒนธรรมได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ใน พ.ศ.๒๕๕๔

อาจารย์พีรศรี ได้กล่าวถึงลักษณะของอาคารที่มีมุขเป็นโพรงออกมาเป็นรูปแบบที่เป็นความนิยมในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ - ๖ มีความคล้ายกับพระที่นั่งวิมานเมฆ โดยหลักการแล้วบ้านหลังนี้เป็นตัวอย่างที่ดีในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ ถึงต้นรัชกาลที่ ๖ ทุกคนคงคุ้นเคยกับเรือนไม้ที่มีชื่อเรียกว่า “ขนมปังขิง” คือการนำไม้มาฉลุวดลายซึ่งบ้านหลังนี้ได้ทำไว้อย่างสวยงามทั้งภายนอกและภายใน หากอธิบายตามผังลักษณะของบ้านหลังนี้ก็มิมีลักษณะ ที่ค่อนข้างเรียบง่าย คือมีห้องตรงกลางเป็นที่เปลี่ยนผืนผ้าแล้วมีการ

ทั้งนี้สัญญาที่ได้ทำเป็นสองฉบับมีข้อความตรงกัน ฝ่ายที่ถือว่ากรำเอกสารซึ่งส่งเข้ามาขอตั้ง
ผู้รับให้ ถือไว้ทั้งฉบับ (ฉบับที่ส่งกับ ผู้รับให้
ทั้งสองฉบับโดยรวมและเข้าใจข้อความในหนังสือสัญญาโดยตลอดแล้ว จึงคงดาบให้คืนกรำ
ฉบับที่มีไว้เป็นสำคัญ

(ลงลายมือชื่อผู้ ให้) น.ส. ประยูร เอกะบาท
(ลงลายมือชื่อผู้ รับให้) นาย มาก เทกสิทธิ์ ณ อุบลราชธานี
(ลงลายมือชื่อผู้ขอรับ) นาย ไซก ชูถิ่นสวัสดิ์
(ลงลายมือชื่อผู้ขอรับ) อานโมเอก
วงวิถึ นักไม่ออก พนักงานเจ้าหน้าที่จดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม
สำนักงานที่ดินจังหวัดอุบลราชธานี
ประสิทธิ์พรประจักษ์จำแนก เป็นสำคัญ

นักไม่ออก ผู้เขียน
อานโมเอก ผู้ตรวจ

- หมายเหตุ (๑) หมายเหตุข้อ ๕ นี้ใช้สำหรับกรำเอกสาร ขาย, แบ่งขาย, ให้, แบ่งให้,
(๒) ถ้าเป็นสัญญาจดทะเบียนเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นให้ถือไม่ตกลงจำนวนผู้ถือให้
เขียนนามละ เขียนแห่งอสังหาริมทรัพย์ในบรรทัดที่ว่างต่อไป หรืออีก และระบุ
"ตั้งอยู่ในที่ใดแห่งใด" และ
(๓) ถ้าเป็นที่ดินที่มีลักษณะเป็นสวนแบบหมายเลข ๓ (อย่างเก่า) ให้แนบใบร้องหมายให้
ศาลกรมที่ดิน

ได้จดทะเบียนเลขที่ ๕๓/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๓ เวียงเก่ากรมที่ดิน
ตามใบเสร็จรับเงินเล่มที่ ๒๐ เลขที่ ๕๓/๕๖๓ หน้า ๓๓ ลงวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๓ แล้ว.

อานโมเอก
พนักงานเจ้าหน้าที่
ประสิทธิ์พรประจักษ์จำแนก เป็นสำคัญ.

สำเนาชั้นถูกต้อง

๘๕๕

ก. จิต/ทาน.

ฉลุลายไว้ตรงข้างบ้าน ได้สลักตัวอักษรลงไปคือคำว่า “ยวง” มีลวดลายประกอบรอบ ๆ บ้านหลังนี้มีความพิเศษอย่างยิ่งเพราะยังไม่เคยเห็นใคร ฉลุลายได้สวยหรูเทียบเท่ากับบ้าน

ฝรั่งเศสได้ขนาดนี้ซึ่งมีลักษณะที่เก่าแก่มาก เหมือนลักษณะของบ้านขนมปังขิงในช่วงรัชกาลที่ ๕ เพราะลายขนมปังขิงจะมีลักษณะลายใหญ่ตกแต่งเยอะ ในขณะที่ช่วงรัชกาลที่ ๖ ขนมปังขิงจะมีความเรียบง่ายลง เนื่องจากรสนิยมของคนแต่ละยุคสมัยเริ่มเปลี่ยนไป เริ่มมีการแปรรูปไม้โดยการใส่เครื่องจักรมากขึ้น บ้านนี้หากสังเกตดูมุขทั้งแปดเหลี่ยมจะเห็นว่ามีลวดลายค่อนข้างเยอะ รวมถึงลายที่ห้องตรงกลางด้านบน จะเห็นว่ามีลายฉลุเยอะ รูปแบบในช่วงปลายรัชกาลที่ ๖ จะไม่ค่อยนิยมทำกันมากนัก แต่ถ้าหากสังเกตดูบริเวณด้านหลังของบ้าน จะเห็นว่าลายขนมปังขิงค่อนข้างเรียบและก็อยู่ในกรอบค่อนข้าง

ชัดเจน บริเวณเนินบนขึ้นไปก็จะมีลายคันทกที่เป็นซีเมนต์ที่มีลักษณะค่อนข้างเรียบตรงไป ในแนวของสมัยรัชกาลที่ ๖ หากเปรียบเทียบก็คือขนมปังขิงในสมัยรัชกาลที่ ๕ จะมีลักษณะเหมือนพระที่นั่งวิมานเมฆและมีลวดลายที่เยอะ แต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มีลักษณะแบบพระราชานิเวศมฤคทายวัน คือ มีลักษณะค่อนข้างเรียบใช้รูปแบบซ้ำไม่มีลวดลายที่แปลกและพิสดารนัก อีกอย่างที่เป็นลักษณะของปลายรัชกาลที่ ๕ ที่สำคัญ คือ การที่บ้านชั้นบนเป็นไม้และชั้นล่างเป็นปูน แต่ถ้าสังเกตดูดี ๆ เสาที่โผล่ออกมาจากบริเวณชั้นสองจะมีขนาด

ที่เล็กกว่าเสาที่อยู่ข้างล่างเพราะข้างล่างเป็นเสาคอนกรีตข้างบนเป็นเสาไม้ ช่วงสมัยก่อนหากรูปแบบของไม้มายังไงก็จะซ่อมแซมตามแบบนั้น ๆ จะไม่มีการปะหรือเพิ่มเติมอะไรให้เปลือง ลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของผนังบ้านสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ การตีลายไม้ทับไปบนฝากระดาน (อยู่ด้านบนชั้นสองของบ้านเอะกะนาครีเวณหน้าต่าง) จะมีลายที่เป็นกรอบที่อยู่บนหน้าต่าง ในขณะที่ชั้นล่างจะเป็นหน้าต่างผนังอิฐ (หน้าต่างที่ทำด้วยปูน) มีผังหยุคน้ำเป็นแถบเพื่อกันไม่ให้น้ำไหลย้อนเข้าไปภายในบ้าน อธิบายง่าย ๆ คือ บ้านหลังนี้ชั้นบนเป็นบ้านในสมัยรัชกาลที่ ๕ และชั้นล่างเป็นบ้านสมัยรัชกาลที่ ๖ หากอยากชมการตีไม้ผนังเป็นไม้กระดานทางนอนแล้วตีลายไม้ทับสามารถเดินทางไปชมได้อีกที่หนึ่งคือภายในบริเวณพระราชวังบางปะอินตำหนักของเจ้านายฝ่ายในจะมีการทำในลักษณะนี้และอีกที่หนึ่งคือ เกาะสีซัง แม้แต่พระที่นั่งวิมานเมฆมองข้างนอกจะเห็นเสาดิถีของตัวอาคาร คือบ้านในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๙ บ้านไม้จะตีไม้กระดานทับเสาด้านนอกดูด้านนอกจะไม่เห็นเสาจะเห็นแต่ไม้กระดานที่เป็นเส้นนอน จะเป็นลักษณะที่ค่อนข้างโบราณจริง ๆ เทคนิคในการทำต้องเข้าลิ้น (นำไม้อันหนึ่งที่ทำให้เป็นร่องยาวมาประกบกับไม้อีกอันหนึ่งที่ทำให้เป็นลิ้นยาวไปตามตัวไม้ให้เข้ากันสนิทพอดีคือการเข้ารางลิ้น) ซึ่งก็เป็นความซับซ้อนบ้านเอะกะนาครีเป็นบ้านที่มีบันไดเดียวเป็นบ้านที่ไม่ได้มีขนาดใหญ่แต่มีค่าซ่อมแซมค่อนข้างสูงก็เพราะค่าจ้างของช่างไม้ฉลุเพราะมันมีความยากและมีความละเอียด ในส่วนของพื้นกระเบื้องก็มีความสวยงามมาก แต่ละห้องจะมีลวดลายที่ไม่ซ้ำกันกระเบื้องผนังในบางห้องก็มีการซ่อมเปลี่ยนบางส่วนแต่ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นของเก่า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดารัตน์กล่าวว่า ข้อสังเกตอีกอย่าง คือภายในบ้านเอะกะนาครีจะไม่มีห้องน้ำ เหตุผลคือบ้านเก่าสมัยโบราณโดยส่วนมากจะไม่ทำห้องน้ำไว้ภายในบ้านห้องน้ำจะต้องอยู่นอกบ้าน ห้องน้ำของบ้านเอะกะนาครีเคยมีอยู่เหมือนกันแต่ก็ได้ผู้ฟ่งไปหมดแล้ว (ห้องน้ำบ้านเอะกะนาครีสมัยนั้นสร้างไว้บริเวณกระถางบัวข้างบ้าน) บริเวณบ้านเอะกะนาครีข้างหลังจะติดคลองบางไส้ไก่ หากใครที่เดินทางสัญจรไปมาโดยเรือผ่านบ้านเอะกะนาครีก็จะเห็นพระนาครปรก ซึ่งได้ประดิษฐานชุกชีที่เป็นหินขนาดใหญ่ทาดด้วยสีน้ำตาลอยู่ข้าง ๆ บ้าน (ปัจจุบันบริเวณที่ประดิษฐานจะเป็นสนามหญ้า) รอบ ๆ บ้านจะมีต้นไม้เล็กใหญ่ปกคลุมล้อมรอบมากมายหลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นต้นไม้เข่ง พระยาประสงค์สรรพการ ท่านทำสวนไว้ใกล้ ๆ บ้าน เป็นสวนที่เดินเข้าออกได้ ท่านปลูกต้นชมพูไว้เป็นจำนวนหลายต้นหน้าบ้าน

อยู่ตรงประตูทางออก แต่ต่อมาพบว่ารั้วประตูได้พังลงและด้านบนของบานประตูได้เขียน คำว่า “เอกะนาค” ในสมัยที่ยังเป็นเด็กนักเรียนก็เห็นประตูนี้ยังอยู่ หลังจากผ่านมาหลายปี ได้มีการเข้ามาซ่อมแซม ปรากฏว่ารั้วประตูที่เขียนชื่อสลักไว้คำว่า “เอกะนาค” นั้นได้หายไป แล้วและไม่ทราบด้วยว่าอยู่ที่ไหน ในแผนที่ได้เขียนว่าพระยาประสงค์สรรพการ ได้ทำทาง เข้าไว้ ๒ ทาง ท่านได้ทำสะพานเดินทางลงเรือ สี่บ้านเดิมของบ้านเอกะนาคก็เป็นสี่เดิม คือสี่เหลี่ยมอ่อนปนขาว ข้างในบ้านเป็นลวดลายแบบเก่าลายฉลุเป็นของเดิม ภายในบ้าน จะเห็นว่ามีลักษณะของเก่าประดับไว้ ซึ่งได้มาจากการออกไปหาซื้อของเก่าเพื่อเอามา ประดับตกแต่งให้สวยงาม เนื่องจากบ้านหลังนี้ไม่มีอะไรเหลือไว้แม้แต่ชิ้นเดียวมีเพียงตัวบ้าน เนื่องจากของเก่าภายในบ้านท่านได้ยกให้กับวัดอนงคารามวรวิหารทั้งหมด ส่วนแผนที่นั้น ได้มาจากการมแผนที่ทหารซึ่งเป็นแผนที่เก่าของกรุงเทพมหานคร ผังเขตธนบุรี เพราะฉะนั้นจะเห็นผังที่ชัดเจนในแผนที่ซึ่งปรากฏว่าเป็นร่องสวน เวลาที่จะศึกษานอกจาก การฟังเรื่องเล่าแล้วเราสามารถศึกษาได้จากแผนที่เป็นการตรวจสอบไปในตัวด้วยว่าสิ่ง เหล่านั้นที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถเชื่อถือได้หรือไม่ บริเวณประตูหน้าบ้านเอกะนาคจะมี โล่รางวัลติดไว้เป็นรางวัลที่ได้รับมาจากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ เข้ารับพระราชทานจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๕ รางวัลนี้มอบไว้เพื่อให้เห็นว่าบ้านหลังนี้มีการบูรณะและยังคงรักษาเค้า โครงเดิมภายในบ้านไว้ได้ทั้งหมด หลังจากที่ได้บูรณะอาคารหลังนี้เสร็จแล้วก็ทำเป็น พิพิธภัณฑ์กรุงธนบุรีศึกษา แต่ในปัจจุบันนี้ได้ย้ายพิพิธภัณฑ์กรุงธนบุรีศึกษาไปไว้ที่อาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนโคม (ช่วง บุนนาค) เรียกว่า “แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิษณุ บางเขียว กล่าวในตอนท้ายของการเสวนาว่าการเริ่มต้นของการปรับปรุงบ้านเอกะนาคในตอนนั้นเรายังไม่มีแหล่งเรียนรู้ แต่ปัจจุบันได้จัดไว้ที่อาคาร ๑๕๐ ปี จึงใช้บ้านหลังนี้เป็นพิพิธภัณฑ์กรุงธนบุรีศึกษา (เป็นการชั่วคราว) เมื่อตอนนี้นำแหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษาที่จัดขึ้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ส่วนบ้านเอกะนาคหลังนี้ก็ได้ใช้ประโยชน์มาหลายปีแล้วก็ถึงเวลาที่ต้องปรับปรุงหลังจากปรับปรุงเสร็จเราจะไม่ใช่บ้านหลังนี้เป็นพิพิธภัณฑ์ แต่จะให้บ้านคงสภาพในการเป็นบ้านขนมปังขิงในสมัยรัชกาลที่ ๕ คือ รักษาความเป็นบ้านเอกะนาคเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันก็เปิดให้ผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมในส่วนของตัวเองและอาจให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบ้านรวมทั้งได้ปรึกษากับคณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และได้เสนอไปว่าอาจจะมีการจัดจอเป็นวิถีทัศนียภาพที่เข้ามาเยี่ยมชมได้เรียนรู้เกี่ยวกับคุณูปการของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อประเทศชาติ จะทำการจัดแสดงเป็นประวัติที่สมบูรณ์ของรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๙ ถ้าใครได้ไปชมแหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา ก็จะเห็นว่าห้องอยู่ห้องหนึ่งจะพูดถึงประวัติของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งมีประวัติโดยละเอียดเพราะฉะนั้นบ้านหลังนี้ ก็จะมีความเป็นตัวบ้านที่สมบูรณ์แบบให้ผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชม ในขณะเดียวกันจะมีการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของประวัติของเจ้าของบ้านและพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีคุณูปการต่อประเทศชาติโดยละเอียดและนี่คือสิ่งที่วางแผนเอาไว้ หากใครมีความสนใจอยากได้ความรู้หรือสนใจอยากจะทำวารสารที่ทัศนวัฒนธรรมก็สามารถไปที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม (แหล่งเรียนรู้กรุงธนบุรีศึกษา) สามารถเข้าไปอ่านและหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสำคัญของบ้านเอกะนาคและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในย่านฝั่งธนบุรี

เรื่องเหล่า (เล่า)...ของเมรี “เมื่อเรื่องเหล่า...กลายเป็นเรื่องเล่า”

วันอังคารที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกับคิวดวลิปป์ จัดโครงการเปิดบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา รัชกาลวัฒนธรรม โดยจัดให้มีกิจกรรมการเสวนา ประกอบการแสดงละครชาตรีร่วมสมัย เรื่องเหล่า (เล่า)...ของเมรี เมื่อเรื่องเหล่า... กลายเป็นเรื่องเล่า ณ โรงละครศรีสุริยวงศ์ อาคาร ๑๕๐ ปี มหาบุรุษรัตนอม (ช่วง บุนนาค) มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ภาพรวมของบทละคร และความรู้สึกที่ได้รับจากการรับชมรับฟังเรื่องเหล่า (เล่า) ของเมรี

ในบทละครเริ่มต้นด้วยการโหมโรง การไหว้ครูบูชาครู ละครชาตรีในอดีตจะเป็นการแสดงโดยใช้ผู้ชายในการแสดง แต่ในปัจจุบันอาจมีผู้หญิงเข้ามาแสดงด้วย เมรีเกิดมาไม่เคยกินเหล้า แต่ยอมกินเพราะไม่รู้ว่พระรตเสนจะมอมเหล้านางด้วยฤทธิ์ของเหล้าจึงทำให้นางเมา จึงทำให้นางบอกความลับเกี่ยวกับของในห่อที่นางเก็บไว้ ต่อมาเป็นห่อข้าว ภูเขา มหาสมุทร พระรตเสนแอบเข้าไปในห้องสรรพยาและขโมยยาวิเศษต่าง ๆ รวมถึงไม้ซี้เป็นซี้ตาย ดวงตาของแม่และป่า ๆ และยาทิพย์รักษาตาด้วย นางเมรีตื่นขึ้นมาไม่เห็นพระรตเสน ก็ตกใจรีบออกมาหาในที่สุดก็มาเจอพระรตเสนกำลังควมม้าหนีอยู่นางร้องท่มร้องไห้ น้ำตาอาบแก้ม ตัดพ้อว่าทำไมถึงหนีนางมาไม่รักนางแล้วหรือ...

พระรตเสนเองนั้น ถึงจะสงสารนางเมรีมาก จนเกือบจะซักม้ากลับไปหานาง แต่ก็ยับยั้งชั่งใจได้ จึงโปรยยาวิเศษที่ทำให้เกิด ป่า ภูเขา กองเพลิง หมอกควัน ทะเลกรด ลงพื้นที่ละดู นางเมรีออกตามหาผัวนางจนออกแตกตายและตกนรก ด้วยความที่นางมั่นใจ

ว่านางไม่สมควรตกนรกจึงขอเวลากลับไปโลกมนุษย์เพื่อหาพยานว่านางไม่ใช่คนขี้เมา ยมบาลให้เวลานางสามวันในการกลับไปโลกมนุษย์ แต่ไม่ว่าจะพบใครทุกคนต่างบอกว่าเมรีเป็นคนขี้เมา นางได้ฟังคำของทุกคนก็ทันทันไม่ไหว ไม่เข้าใจว่าทำไมเรื่องราวของนางถึงกลายเป็นเช่นนี้ เมื่อครบสามวันแล้วนางก็ได้กลับไปยังนรกอีกครั้ง บอกยมบาลใครใครก็พากันเรียกว่าเมรีขี้เมา ยมบาลจึงบอกว่าพวกมนุษย์ต่างได้ยินและพากันพูดโดยไม่ได้ไตร่ตรองกันให้ดีก่อนจะมาพูดต่อ ๆ กัน นางจึงอยากทราบเรื่องราวของในอดีต ยมบาลให้นางเลือกว่าถ้าดื่มน้ำกระโถงแดงมนุษย์จะลืมหูทุกสิ่งว่าเมรีเป็นคนขี้เมา แต่เมรีเลือกที่จะไม่ดื่ม ยมบาลจึงเห็นแก่ใจของนางที่เป็นคนสัตย์จริง

ภาพรวมของงานบรรยายภาคภายในงานแสดงละครชาติรี เรื่องเล่า (เล่า) เมรี

จากการแสดงละครชาติรีจะเห็นได้ว่ารูปแบบของการแสดงที่ได้ชม ยังคงรูปแบบของการเป็นต้นฉบับของละครชาติรีอย่างเห็นได้ชัด เพียงแต่มีมุมมองความคิดมีความหลากหลาย และแตกต่างกันยิ่งขึ้น มีการเสวนาพูดคุยถึงที่มาของตัวละครได้เป็นอย่างดี อธิบายถึงเมรีให้ทุกคนได้เข้าใจว่าทำไมเมรีถึงติดเหล้า มาเล่าให้ทุกคนฟัง และยังมี การพัฒนาตัวละครให้แสดงอย่างเข้มข้นน่าสนใจยิ่งขึ้น การจัดงานดูเรียบง่าย และยังเข้าถึงการรับชมได้ง่าย การพูดคุยเสวนาเป็นกันเองทำให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อเรื่องมากขึ้น ส่วนในการแสดงของนักแสดงทั้ง ๓ คน ดูเต็มที่และตั้งใจมาก

ความรู้สึกที่ได้จากการรับชมรับฟัง คือ อย่ายมองคนที่ภายนอก อย่าเชื่อคำพูดที่พูดต่อ ๆ กันมา โดยที่เรานั้นไม่รู้ความจริงอะไรเลย เพราะในละครนั้น คำว่า “เมรีขี้เมา” เป็นเพียงคำที่พูดต่อ ๆ กันมาอย่างผิด ๆ จริง ๆ แล้วเมรีไม่ได้เป็นหญิงขี้เมา นางมีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีกับสามีมาโดยตลอด เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกจากบทละครชาติรีได้เป็นอย่างดี ตัวละครในการแสดงทำให้รู้และเข้าใจถึงเรื่องราวและตัวละครว่า เมรีเป็นคนอย่างไร รู้ถึงความรู้สึกของเมรี นักแสดงทุกคนขยันและซ้อมบทมาเป็นอย่างดีเพื่อที่จะถ่ายทอดให้ทุกคนเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย เป็นการแสดงที่น่าประทับใจที่ได้ทั้งความสนุกสนานแล้วก็ได้รับความรู้ที่ได้นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

เรื่องบางเรื่องความผิดของเราที่ไม่ได้กระทำแต่เราอาจตกเป็นจำเลยทางสังคมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงการแสดงละครชาติรีรวมสมัย เรื่องเล่า (เล่า) ของเมรี รูปแบบของการแสดงที่ได้ชมยังคงรูปแบบต้นฉบับของละครชาติรี เพียงแต่มีมุมมองที่หลากหลายมาก

ยิ่งขึ้นบทเสนาหาให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสร้างสรรคผลงานร่วมสมัยเรื่องเหล่า (เล่า) ของเมรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ บางเขียว รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา กล่าวถึงความร่วมมือในการจัดงานครั้งนี้ว่า “ กระแสสังคมในวันนี้ เป็นที่รับรู้ในวงกว้างว่า เราเสพข่าวที่เราพบเห็น การทำงานของสื่อเอง และช่องทาง การสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียมีอิทธิพลมาก ทั้งในด้านคุณประโยชน์และโทษรุนแรง หากสังคมไม่ตระหนักรู้ การกระตุ้นให้สังคมได้เห็นถึงแนวทางการเลือกเสพสื่ออย่างมีสติ เป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น มหาวิทยาลัยจึงได้ร่วมกับคณะคิดบวกศิลป์ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ ศิลปะการแสดงของไทยอย่างมีแนวคิด มาร่วมสร้างสรรค์และ จัดการแสดงละครชาตรีร่วมสมัย เรื่องเหล่า (เล่า)...ของเมรี พร้อมทั้งจัดกิจกรรมเสนาหา เพื่อสะท้อนสังคมให้รับรู้ถึงพลังของการสื่อสารในยุคใหม่ที่สามารถสร้างความหมายให้เกิด การตีความได้ทั้งคุณและโทษ โดยหวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ชมได้แง่คิดและเห็นถึง ความพยายามในการสืบสานศิลปะการแสดงละครชาตรีด้วย ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมภายใต้ โครงการเปิดบ้านสมเด็จเจ้าพระยา รักษาวัฒนธรรม โดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม”

การเสวนาเรื่องเหล่า (เล่า) ของเมรี

ผู้ดำเนินรายการ : ก่อนอื่นขอถามอาจารย์ยุทธนา อัมระรงค์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏยศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และหัวหน้าทีมคิดบวกศิลป์ เพราะคุณยุทธนาเป็นเจ้าของโปรเจกต์ในการสร้างละครครั้งนี้เกิดขึ้น เนื่องจากคุณต้องเรียนจบปริญญาโท จึงมีการสร้างงานละครขึ้นมา จึงอยากให้คุณต้องเล่าถึงประสบการณ์แนวคิดจุดเริ่มต้นที่ว่าทำไมต้องเลือกเรื่องนี้ และทำไมถึงเลือกเรื่องของวรรณกรรมเป็นหัวใจหลักในการ สร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้

อาจารย์ยุทธนา อัมระรงค์ กล่าวว่า สาเหตุที่เลือกเรื่องนี้ก็เพราะว่าสนุกกับบางสิ่งบางอย่างและอยู่กับนาฏศิลป์มาหลายปี เราจึงจัดวรรณกรรมเรื่องนี้ดีจากการไปชมละคร

ชาติกรของกรมศิลปากร แล้วเราก็ได้ทราบว่าเป็นเรื่องเมรีถูกมอมเหล่าและเขาไม่ได้เป็นคนขึ้นมา แต่ในสมองของเรากลับมีสำนวนที่ว่า “เมรีขึ้นมา” ได้มีการพูดเล่นกับเพื่อน ๆ เพราะตัวเองก็เป็นคนกินเหล้ามีไปกินเล่นกับเพื่อนและเรียกเมรีแบบนี้ ที่นี้เราเองก็ไม่ทราบว่าเรื่องจริงมันเป็นอย่างไร แล้วทำไมถึงมีสำนวนแบบนี้อยู่ในหัวเราได้ เลยเรียกร้องความคิดตัวเองปรากฏว่าความคิดของตัวเองเชื่อมโยงกับสิ่งหนึ่งนั่นก็คือ ละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ของช่อง ๗ สีผมเกิดทันและได้ดู ละครทางช่อง ๗ เมื่อปี ๒๕๔๓ เป็นเวอร์ชัน มาลีกาเล่น ผมดูละครเรื่องนั้นตอนอายุประมาณ ๑๖ ปี ตอนนั้นผ่านมาแล้ว ๒๙ ปี แต่ผมยังจำได้ชัดเจนแต่เราไม่ได้โทษละครทางช่อง ๗ นะครับ จริง ๆ แล้วมันย่อมมีการพูดต่อ ๆ กันมาและเราก็ไปทบทวน

วรรณกรรมอื่น ๆ ดูเมรีฉบับต่าง ๆ ปรากฏว่า ๙๙ เปอร์เซ็นต์ ไม่มีวรรณกรรมเล่มไหนที่เขียนเมรีขึ้นมาเลย อันที่เป็นลายลักษณ์ มีอยู่เล่มหนึ่งคือสมัยรัชกาลที่ ๑ เพียงเล่มเดียวที่ผมเห็น และมีเพลงชาวบ้านเป็นเพลงประกอบการรำแม่ศรีอีกฉบับหนึ่งที่มีการเขียนชัด ๆ ว่าเมรีขึ้นมา แต่เพลงละครของช่อง ๗ มันคล้ายกับเพลงพื้นบ้านหลายสำนวนว่าพวกเพลงขอทานของยายสาวอาจเขาก็มีความคล้ายคลึงกันดังนั้นบทละครช่อง ๗ จึงเป็นการตีพิมพ์แล้ว ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง จนเมรีมากลับไปเมรีก็ไม่ได้มา แล้วจะ กลายเป็นเมรีขึ้นมาได้อย่างไรในละครช่อง ๗ แต่เราก็ไม่โทษใครแต่ละยุคแต่ละสมัยของเมรีต่างกัน ผมย้อนไปดูละครเก่าๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ไม่ได้มองเมรีในแง่นั้นเหมือนอย่างในช่วงตอนที่เรานำเสนอ อันนั้นผมยกตัวอย่าง ตอนสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่มีการเปลี่ยนแปลงแสดงให้เห็นว่าเมรี “เกิดมาไม่เคยกินเหล้า จะเดินหัดทำผู้เป็นผัว ก่อนจะบอกพระทัยว่าใจชั่ว พลงท้าวเจ้ากลิ่นมัวเมา”

ตอนหลังเรารู้สึกว่าอยากจะสร้างงานชิ้นหนึ่งและรู้สึกว่าการสร้างของแต่ละยุคแต่ละสมัยก็เปลี่ยนไป เราอยากเอาทฤษฎีวรรณกรรมของ วิสเซล พูโต้ ว่า “คำพูดไม่ใช่แค่คำพูด คำพูดหากได้พูดออกมาแล้วทำให้ทุกคำเชื่อไปตาม ๆ กันแล้ว” อาจจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้างกับสังคมความจริงคือเมรีไม่ได้เป็นคนขึ้นมาแต่โดนผู้ชายมอมเมาเหล่า ต่อมาอีกยุคหนึ่งทุกคนพูดถึงเมรีขึ้นมา ในฐานะที่เราเติบโตมาในยุคนี้ เราก็เชื่อว่าจริง แต่เราเลือกใช้คำพวกนี้พูดเล่นกับคนทั่วไปรู้สึกว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจและเอามาเปรียบเทียบกับปัจจุบันนี้ที่มีสื่อหลายอย่างแชร์กันและเราก็เกิดความเชื่อขึ้นมาจริง ๆ ผมเองเห็นในละครจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ผมไม่ย้อนกลับไปอ่านว่ามีที่หน้าอันนี้เป็นจุดตั้งต้นที่ทำงานชิ้นขึ้นมา

อาจารย์ยุทธนา อัมระรงค์ กล่าวว่า แรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดโปรดกส์ชิ้นชิ้นนี้ขึ้นมาและพอดีครูของผมก็เป็นครูของพี่ต๋องด้วยก็เลยมานั่งคุยกันว่าจะทำเป็นโปรดกส์ชิ้นชิ้นนี้และพี่ต๋องก็เปลี่ยนบทละครเรื่องนี้มาแล้ว ๒ บท มีการได้พูดคุยกับอาจารย์ที่ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาบอกว่าขอให้พัฒนาบทต่อไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร เราจึงลองทำเป็นกระบวนการแบบการทดลองใหม่ว่าจะเกิดขึ้นสำหรับการแสดงที่เป็นการแสดงแบบดั้งเดิม และพี่ต๋องได้วางแบบการแสดงไว้เป็นแบบละครชาตรี ละครชาตรีในปัจจุบันที่มีผู้ชมได้เห็นแล้วว่าละครชาตรีที่เห็นมีแต่วงปี่พาทย์คล้ายกับละครนอกและมีตัวละครนักแสดง ๑๐ คน แล้วมานั่งคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจริง ๆ แล้วละครชาตรีเล่นแค่ ๓ คน แต่เรามี ๑๐ คน จะทำอย่างไร

อาจารย์ยุทธนา อัมระรงค์ กล่าวว่า บอกเลยว่าเราลองกลับไปทำอะไรที่มันโบราณที่สุด ลองกลับไปค้นหาดูกันว่าถ้ามันเล่น ๓ คนจริง ๆ จะเล่นได้ไหม แล้วมันจะเล่นอย่างไร เขาจะเล่นอย่างไร และได้มีโอกาสทำงานร่วมกันผสมกับทำงานวิจัยพอดีได้รับเกียรติจากศิลปินที่มีความสามารถทั้ง ๓ คนได้มาร่วมงานกันแล้วก็อยากให้ศิลปินร่วม

พูดคุยด้วยกันก็ได้ครับ เพราะตอนที่เราร่วมทำทาบทามและก็เข้ามาสู่กระบวนการทดลอง และการทำงานร่วมกันกับทางศิลปินเห็นว่าทำอะไรบ้าง และมีส่วนอะไรบ้างที่เห็นถึง มุมมองในการสร้างสรรค์ในการแสดงครั้งนี้ครับ

ศิลปินในบทบาทเมรี กล่าวว่า กราบขอบพระคุณอย่างยิ่งที่ให้มาร่วมแสดงในงานครับ เราเป็นนาฏศิลป์ก็จริงแต่ก็มีพื้นฐานในการรำจากที่ครูบาอาจารย์เพราะเคยอยู่กรมศิลปากรมาก่อน เรายังไม่รู้เลย แล้วด้วยความที่พี่ต้องกับครูเอื้ออยู่กรมศิลปากรมาก่อน แต่พอเข้ามาแล้วมันไม่ใช่เรื่องเล่นที่มีแคบชั้นเขาไม่ได้มีใครมีแต่ใจทยให้เราเล่นเองโดยที่พี่คิดว่า คุณเมรีหรือตัวละครคิดเป็นคนแบบไหน แล้วก็ตัดย่อว่าเมรีรู้สึกแบบไหนให้เขียนเป็นความรู้สึกของตัวเอง มันเป็นความหลากหลายของเมรีและความรู้สึก หลังจากเมรีได้ตาย วิญญาณจะอยู่แบบไหน หลังจากเหตุการณ์ที่เป็นช่วงในรักทั้งหมดนั้นไม่รู้จะรวบรวมยังไง มันก็เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ตรงที่สิ่งที่เราพูดทั้งหมดทำทั้งหมด ถูกคัดกรองและเรียบเรียงใหม่หมด พอเราแยกออกมาว่าเป็นช่วงแบบไหนเข้าแบบไหน และเรื่องนี้ก็จบด้วยของเราทั้งสามคน และสุดท้ายก็เป็นกระบวนการทางความรู้สึกว่าเรามีบทเสร็จเรียบร้อยมันก็ออกผลสัมฤทธิ์ มันค่อนข้างขัดกันสักนิดเพราะตอนแรกที่มาแสดงมันไม่มีอะไรเลยแต่สุดท้ายมันก็ออกมาได้ดี บางครั้งมันก็ทำให้เรารู้สึกว่ามันโอเคกับผลงานที่เราแสดงออกมาโดยทั้งหมดจะมี ๑๐ หน้าของในส่วนของเนื้อเรื่อง โดยที่มันทำทาบมาก ๆ เพราะการที่เรามีกันแค่ ๓ คน แต่กลับต้องเล่นและแสดงถึงหลายตัวละคร เรียกได้ว่าเป็นสิบเลยก็ว่าได้ และใช้เวลาเพียงแค่วันเดียวในการฝึกฝน ผมแค่ให้คุณคิดนะครับเพียงแค่นี้คุณตั้งต้น เริ่มนำเรื่องมาและคุณเริ่มเล่น ย้ำนะครับว่าเริ่มเล่นเพียงแค่นี้คุณรู้จักขณะต่าง ๆ ของฉาก ฉาก ๑ - ๒ - ๓ และทำยังไงก็ได้ให้มันจบในเวลาที่เรากำหนด แต่นั่นมันคือจุดเริ่มต้นในการที่เราเริ่มกล้าแสดงออก และเปลี่ยนตัวเองให้เล่นในหลากหลายรูปแบบ

และสุดท้ายแล้วการแสดงชุดนี้มันทำให้เราต้องกลับไปมีสมาธิที่สูงมาก เพราะเราจะต้องเปลี่ยนบทบาทและบริบทซึ่งมันยากสำหรับนักแสดงด้วย เพราะต้องใช้เวลาในการซ้อมซึ่งทั้งสองคนก็เก่งมากที่ช่วยกันรับส่งได้อย่างดี และก็จำบทเก่ง และความสวยในการแสดงซึ่งทุกคนต้องกลับไปทำการบ้าน ซึ่งผมสังเกตตัวผมเองเราต้องรำและต้องเปลี่ยนบทบาทอย่างกะทันหันมาเป็นชาวบ้าน โดยมันคนละอารมณ์กันเลย ในส่วนตัวผมเองนั้นผมต้องใช้ความจินตนาการและความอิสระในการคิดเป็นอย่างมาก คือผมคิดว่าเราได้มีโอกาสทำแล้วเราก็ควรที่จะทำตรงนี้ให้มันออกมาได้อย่างเต็มที่และดีที่สุดศิลปะในบทบาทพระรถเสนกล่าวได้ว่าผมรู้สึกว่าการเล่นแรก ๆ ได้รับความรู้อะไรมากมายจากทั้ง ๔ ท่าน ด้วยความรู้ที่เรารู้สึกว่าเรายังเด็กมาก ๆ พอเราได้อยู่ในกระบวนการนี้เรายังรู้สึกที่เราเครียดมาก ๆ จากที่เครียดอยู่แล้ว คือแรกเริ่มเลยครับ ที่ต้องได้คุยกับผมว่าอยากให้ผมลองมาเล่นละครชาติเรารู้สึกว่าเล่นได้ไหม ส่วนตัวผมเองนั้นก็ชอบรำชอบร้องอยู่แล้วผมก็เลยลองเล่นดูอยากเข้ามาเป็นส่วนร่วมอยากเข้ามาเล่น แต่ว่าภาพที่คิดไว้ว่าละครเรื่องนี้ มันเป็นอย่างไร ด้วยความเป็นนาฏศิลป์แล้วก็มีความผูกพันด้วย ผมก็คิดว่า มันต้องเป็นแบบนี้เป็นแบบที่เราคิดไว้แน่ ๆ เลยสรุปพอถึงวันจริง ๆ กลับไม่ใช่อย่างที่คิดไว้เลย ซึ่งผมรู้สึกว่าการเข้าไปในกระบวนการผลคือว่าตัวเองเป็นเด็กน้อยมาก ๆ เลยครับ จากที่เราคิดว่าเราพอมีพื้นฐานอยู่บ้าง ซึ่งตอนนั้นก็รีบมาให้เราแสดง พอเราเห็นและเราแสดงว่าเราก็ไม่รู้ว่าเราจะต้องทำอะไรต่อคือตอนนั้นผมยอมรับว่าผมต้องอ่านบทไปด้วยเล่นไปด้วย แล้วถ้าเล่นแบบนี้เราจะเล่นอย่างไร จนเราต้องค่อย ๆ เรียนรู้ไป เรื่อย ๆ ครับ เหมือนกับที่เราไปอยู่ค่ายเราก็ค่อย ๆ ซึมซับวิธีการต่าง ๆ มาโดยอัตโนมัติ และผมก็คิดว่าจริง ๆ แล้วถ้าเราคิดนอกกรอบจากตัวละครที่เป็น เช่น เพิ่มลูกเล่นเข้าไปบ้างมันจะทำให้ผู้ชมนั้นสนใจเรามากยิ่งขึ้นนะครับ ซึ่งสิ่งที่ยากก็คือหนังเรื่องนี้ใช้เวลาานานมากและการซ้อมนั้นเพียงแค่ ๓ สัปดาห์ ซึ่งมันทำ

ให้ผมได้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนไทยสมัยก่อนว่า มันต้องได้ประมาณนี้หรือเปล่า มันมีข้อชวนซ้ำมากมาย สุดท้ายแล้วเราได้เล่นเรื่องนี้จริง ๆ ทำให้ผมรู้สึกอึ้งใจเป็นอย่างมากและทำให้เราได้อะไรมากมายกลับไปใช้ในอนาคตได้เลย

ศิลปินในบทบาทอเมริกันที่สอง กล่าวว่าสำหรับผมคิดว่าในกระบวนการที่เราได้ทำมามันแตกต่างจากที่ผมเคยได้ไปร่วมงาน เวลาที่เราทำงานและเราได้พูดคุยกันเองมันก็จะเหมือนที่ผู้ใหญ่เขาบอกกัน ตอนแรกที่ผมได้รับการทาบทามมาผมก็รู้สึกดีใจและยังได้ร่วมงานกับบุคคลที่มีความสามารถ มีความ น่าเชื่อถือ เราก็รับทำโดยที่ไม่ต้องคิดเยอะเลยครับ ในส่วนของประสบการณ์นั้นเราได้ประสบการณ์ในการ ทำงานที่แตกต่างกันออกไป เรารู้สึกว่าเรามีศาสตร์ทางความคิด มีอิสระในการตีความของตัวละคร และก็มีอิสระในการเริ่มมองของตัวละครที่เราได้แสดงไปอย่างที่เรารู้สึกจริง ๆ โดยที่เราได้แสดงผ่านกระบวนการของเรา ให้มันเป็นในรูปแบบของเรา และทำให้เข้าถึงมุมมองของตัวละครมากที่สุด แต่สิ่งที่ได้วันนี้และรู้สึกจริง ๆ ก็คือกลุ่มของละครชาติเหมือนอยู่กันแบบครอบครัวเพราะอย่างที่บอกเรามีตัวละครน้อยและเราก็ได้แสดงกัน เราอยู่กันเหมือนครอบครัวจริง ๆ ซึ่งเมื่อไหร่ที่เราทำงานเราก็จะรู้สึกแล้วว่า เมื่อไหร่ที่เราได้เจอกันเราก็จะรู้สึกว่าเราดีใจมาก ๆ เวลามาเล่นก็เล่นไปตามบทเล่นไปตามเรื่องที่เราจะต้องเล่น แต่เมื่อไหร่ที่เรารู้สึกว่าเราเป็นครอบครัวเราสนิทกัน เราจะเล่นได้แบบเข้ากันได้เป็นอย่างดี อันนี้ก็เลยทำให้เห็นถึงภาพในละครเก่า ๆ แค่มองตาก็รู้ใจกันแล้วว่าต้องการแบบไหนต้องการอย่างไร จะเล่นอะไรจะพูดอย่างไรต่อ คือเมื่อก่อนเรา ไม่มีสคริปต์ เราจรรู้แค่โครงเรื่อง แต่พอเราเล่น เราจะรู้ว่าอันนี้ตอบแบบนี้อันนี้ตอบแบบนี้ซึ่งผมรู้สึกแบบนี้จริง ๆ ครับ

อาจารย์ยุทธนา อัมระรงค์ กล่าวสรุปว่า ขอชื่นชมผู้อ่านชาวบ้านที่ได้ชมและได้คิดท่าทางประกอบต่าง ๆ กระบวนการในการสร้างสรรค์ละครเรื่องนี้เป็นการสร้างละครแบบร่วมสมัย อดีตของละครชาติคล้ายกับละคร พื้นบ้าน ได้แสดงศักยภาพออกมาให้ผู้ชมได้เห็นมีมุมมอง จังหวะ มุขตลกต่าง ๆ มีการช่วยเหลือกันเป็นวิธีการ แบบโบราณ ส่วนเสื้อผ้าเลือกที่เป็นสีสดใสใช้วัสดุที่มีในปัจจุบันนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ ที่พูดคุยไป

เป็นแค่เรื่องราวคร่าว ๆ ให้นักศึกษาและผู้ชมนำไปคิดต่อยอดหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

วัฒนธรรมสัจจร
ทอดน่อง...เยือนเมืองนครเขื่อนขันธ์
กับคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม
นอกราชธานี

วันพุธที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๓ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม จัดโครงการ วัฒนธรรมสัญจร ครั้งที่ ๓๕ “ทอดน่อง...เยือนเมืองนครเขื่อนขันธ์กับคุณค่ามรดกทาง วัฒนธรรมนอกราชธานี” ณ จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ไทย จีน มอญ ปากลัด นครเขื่อนขันธ์ พระประแดง อีกทั้งเข้าชมกิจกรรม สถาปัตยกรรม และประวัติความเป็นมาของวัดต่างๆ รวมถึงพระอุโบสถวัดทรงธรรม วรวิหาร สถานที่ซึ่งเคยเป็นที่ทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของเหล่าข้าราชการในเมือง นครเขื่อนขันธ์

ตามกำหนดการออกเดินทางสู่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ณ จังหวัดสมุทรปราการ วิทยากรบรรยายตลอดการเดินทางโดยอาจารย์กษิด์เดช เนื่องจำนงค์ สถานที่แรกร่วมฟัง การบรรยายพิเศษเรื่อง “ปากลัด นครเขื่อนขันธ์ พระประแดง ปรากฏแห่งใหม่ใกล้ กรุงเทพฯ”

“นครเขื่อนขันธ์” ปรากฏใหม่ใกล้กรุงเทพฯ

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์บ้านเมืองกำลังตกอยู่ในสภาวะที่คับขันด้วยงาน พระราชสงครามกับพม่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเล็งเห็น ความจำเป็นในการป้องกันปัจฉามิตรอันจะล่วงล้ำมาทางทะเล จึงรับสั่งให้กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาท ลงไปสำรวจพื้นที่ทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อที่จะสร้างเมืองขึ้นอีกเมืองหนึ่ง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พิจารณาเห็นว่าพื้นที่บริเวณแถบลัดโพธิ์ ระหว่าง กรุงเทพมหานครกับสมุทรปราการ เป็นทำเลยุทธภูมิที่เหมาะสมยิ่งในการตั้งเมืองไว้

สำหรับป้องกันข้าศึก จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลและทรงมีพระราชวินิจฉัยเห็นสมควร ด้วยกับพระดำริของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท จึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่กองลงไปสร้างเมืองใหม่ขึ้นในดินแดนแถบนั้น และได้สร้างป้อมขึ้นบริเวณฝั่ง ตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ให้ชื่อว่า “ป้อมวิทยาคม”

ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จสวรรคตจึงทำให้ การสร้างเมืองจึงได้หยุดชะงัก ต่อมารัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์เป็นแม่กองลงไปทำเมืองต่อจน สำเร็จ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมพระราชทานนามเมืองแห่งใหม่นี้ว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์” แล้วโปรดให้ ย้ายครอบครัวชาวมอญจากเมืองปทุมธานีพวกพระยาแจ้ง ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในแผ่นดินของพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเป็นชายฉกรรจ์ ๓๐๐ คน พร้อมครอบครัว ลงไปอยู่ ณ เมืองแห่งนี้ พร้อมทำป้อมขึ้นที่ฝั่งตะวันออก ๓ ป้อม คือ ป้อมปู่เจ้าสมิงพราย ป้อมปีศาจสิง ป้อมราหุจร และฝั่งตะวันตกอีก ๕ ป้อม คือ ป้อมแผลงไฟฟ้า ป้อมมหา สังหาร ป้อมศัตรูพินาศ ป้อมจักรกรต ป้อมพระจันทร์พระอาทิตย์ แล้วชักกำแพงถึงกันข้าง หลังเมืองก็มีกำแพงล้อมรอบ ตั้งยุ้งฉางศาลาไว้เครื่องศาสตราวุธ และตึกดินมีพร้อมทุก ประการ และทำลูกท่อนสายโซ่ซึ่งกันระหว่างป้อมทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อป้องกัน เรือข้าศึก พร้อมทั้งทรงสร้างพระอารามขึ้นไว้ในเมืองและพระราชทานว่า “วัดทรงธรรม” มีพระอุโบสถเป็นเครื่องไม้ฝากระดาน แล้วโปรดให้สมิงทอมา บุตรของพระยาแจ้ง เป็นพระยานครเขื่อนขันธ์รามัญราชชาติเสนาบดีศรีสิทธิสงครามเป็นผู้รักษาเมืองแล้วตั้ง กรมการพร้อมทุกตำแหน่ง

รายนามเจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์และผู้ว่าราชการจังหวัดพระประแดง

๑. พระยานครเขื่อนขันธ์รามัญราชชาติเสนาบดีศรีสิทธิสงคราม (ทอมา คชเสนี)
๒. พระยาดำรงราชพลขันธ์รามัญราชชาติเสนาธิบดีศรีสิทธิสงคราม (จ้อย คชเสนี)
๓. พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี)
๔. พระยาเกียรติ (ขุนทอง คชเสนี)
๕. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (หยอย คชเสนี)

๖. พระยาพิพิธมนตรี (ปุยกุ ขชเสนี)
๗. พระยานาคราชกำแพงประแดงบุรีนายก (แจ้ง ขชเสนี)
๘. พระยาพายัพพิริยะกิจ (เป้า จารุเสถียร)
๙. พระประแดงบุรี (โต)
๑๐. พระพิชัยปรีนทรา (สะอาด)

เจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ลำดับที่ ๑ - ๗ เป็นชาวมอญเชื้อสายเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ซึ่งเป็นต้นตระกูล ขชเสนี ทั้งสิ้น

จากนั้นวิทยาการนำชมโบราณสถานป้อมแผลงไฟฟ้า หนึ่งในป้อมปราการสำคัญของเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่ตั้งอยู่ในอำเภอพระประแดง ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นป้อมเดียวในอำเภอพระประแดงที่ยังคงมีสภาพเหลือให้เห็นค่อนข้างสมบูรณ์ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งนี้ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนให้เป็นโบราณสถาน เพื่อการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ชาติไทย สำหรับอนุชนคนรุ่นหลังได้รำลึกถึงอดีต

“นครเขื่อนขันธ์” เมืองแห่งป้อมปราการ

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขึ้นเสวยราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และได้ทรงเลือกเอากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ แทนกรุงธนบุรี พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริที่จะหาพื้นที่ซึ่งอยู่ทางใต้ของกรุงเทพมหานครลงไปสำหรับสร้างขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านไว้สำหรับ ป้องกันข้าศึกที่จะมารุกรานทางเรือโดยเข้ามาทางปากน้ำเจ้าพระยา ดุจดั่งกรุงศรีอยุธยาที่ได้เคยเอาบางกอกเป็นเมืองหน้าด่าน พระองค์จึงมีพระบรมราชโองการให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราช ให้ไปสำรวจหาพื้นที่เพื่อสร้างเป็นเมืองขึ้นอีกเมืองหนึ่ง กรมพระราชวังบวรฯ จึงได้เสด็จทางชลมารคไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาทางใต้ของกรุงเทพมหานครจนถึงบริเวณคลองลัดโพธิ์ ซึ่งเป็นคลองขุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเห็นว่าเป็นทำเลยุทธภูมิดี เหมาะสมแก่การสร้างเป็นเมืองหน้าด่าน สำหรับป้องกันข้าศึกที่จะรุกกล้าเข้ามาทางทะเล จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งพระองค์ทรงเห็นชอบด้วย จึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรฯ

เป็นแม่กองสร้างเมืองขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๓๐ พร้อมกับให้ทรงสร้างป้อมขึ้นป้อมหนึ่งบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงพระราชทานนามว่า “ป้อมวิทยาคม” สำหรับป้อมปราการที่ถูกสร้างขึ้นในเมืองนครเขื่อนขันธ์มีทั้งสิ้น ๑๐ ป้อม ดังนี้

ป้อมปราการในสมัยรัชกาลที่ ๑

- ป้อมวิทยาคมสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๓๓๐ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ถือเป็นป้อมแรกที่ถูกสร้างขึ้นในเมืองนครเขื่อนขันธ์ ปัจจุบันคือบริเวณสถาบันราชประชาสมาสัย

ป้อมปราการในสมัยรัชกาลที่ ๒

- ป้อมแฉ่งไฟฟ้าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่บางส่วนของป้อมในปัจจุบันคือบริเวณโรงเรียนวิสุทติกษัตริ์ โรงเรียนเทศบาลป้อมแฉ่งไฟฟ้า เป็นต้น

- ป้อมมหาสังหารสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ถัดจากป้อมแฉ่งไฟฟ้าไปทางทิศเหนือ ปัจจุบันคือบริเวณสถานีตำรวจอรุณอำเภอพระประแดง

- ป้อมศัทรูพินาศ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ถัดจากป้อมมหาสังหารไปทางทิศเหนือ ปัจจุบันคือบริเวณที่ทำการอำเภอพระประแดง

- ป้อมจักรกรต สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ถัดจากป้อมศัทรูพินาศไปทางทิศตะวันตก ปัจจุบันคือบริเวณหลังเทศบาลเมืองพระประแดง

- ป้อมพระจันทร์พระอาทิตย์ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ถัดจากป้อมแฉ่งไฟฟ้าไปทางทิศตะวันตก ปัจจุบันคือบริเวณปลายถนนพระยาพายัพพิริยกิจ

- ป้อมเพชรหึง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๕ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ถัดจากป้อมศัทรูพินาศไปทางทิศเหนือ ปัจจุบันคือบริเวณโรงเรียนอานวยวิทย์ และสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพพระประแดง

- ป้อมปู่เจ้าสามฝั่งทราย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันคือบริเวณสถาบันราชประชาสมาสัย

- ป้อมราหูจร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันคือบริเวณชุมชนเดิงฮะโมกซ์

- ป้อมปีศาจสิง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันคือบริเวณชุมชนเดิงฮะโมกซ์

ป้อมต่าง ๆ เหล่านี้ที่ถูกสร้างขึ้นจะชักรำแพงถึงกัน ส่วนข้างหลังเมืองได้ตั้งยุ่งฉางตึกดินและศาลาไว้เครื่องศตราวุธพร้อมทุกประการ

ที่มาของคำว่า “ปากลัด”

คำว่า ปากลัด (Paklat) นั้นเป็นชื่อที่ใช้ขนานนามดินแดนในแถบคลองลัดโพธิ์ ครั้งก่อนการสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ อีกทั้งยังพบหนังสือที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองพระประแดงได้ให้ที่มาของคำว่า “ปากลัด” ไว้ ดังความบางตอนที่ปรากฏในหนังสือเที่ยวไปในพระประแดง ว่า

“...ด้วยเหตุที่พระประแดงมีคลองลัดที่สำคัญอยู่ ๒ คลอง คือ คลองลัดโพธิ์ ซึ่งขุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลพระภูมิวนทรราชา หรือเรียกกันว่าขุนหลวงท้ายสระ แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง และคลองลัดหลวง ซึ่งขุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๓ โดยมีกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในพระองค์ท่าน เป็นแม่กองควบคุมงานขุดคลองนี้...”

จากหลักฐานที่ปรากฏข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่าคำว่า “ปากลัด” นั้นมาจากคลองลัดทั้ง ๒ แห่งนั่นก็คือ “คลองลัดโพธิ์” และ “คลองลัดหลวง” แต่จากการศึกษาค้นคว้าของผู้เขียนพบว่าที่มาของคำว่า “ปากลัด” นั้นมาจากคลองลัดโพธิ์แต่เพียงแห่งเดียวเท่านั้นและผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตไว้ ๒ ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง หลักฐานที่ปรากฏคำว่า “ปากลัด” ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินมาปิดคลองลัดโพธิ์

เพื่อป้องกันน้ำเค็มไหลเข้ากรุงเทพฯ ดังความบางตอนที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ว่า

“...คลองขุด**ปากลัด**นั้นกว้างออก น้ำทะเลขึ้นแรงเค็มขึ้นมาถึงพระนคร ครั้นถึง ณ วันศุกร์เดือนสามขึ้นสิบเอ็ดค่ำ จึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์กับทั้งกรมพระราชวังหลัง แลเจ้าต่างกรมทั้งปวงพร้อมกัน เสด็จโดยทางชลมารค ลงไปปิดคลอง**ปากลัด** ดำรัศให้เกณฑ์ข้าราชการขนมูลดินแลอิฐหักขนถมทำนบกั้นน้ำแล้วให้เกณฑ์ข้าราชการตามจำนวนตัวเลขขึ้นไปรั้ออิฐ กำแพงกรุงเก่าบันทุกเรือลงมา สานชลอมใส่อิฐหักถมทำนบจนสูงเสมอฝั่งแลน้ำเค็มไหลขึ้นมาทางคลอง**ปากลัด**มิได้ไหลไปทางแม่น้ำใหญ่เปนทางอ้อมก็มีผู้เค็มขึ้นมาถึงพระนคร ราษฎรทั้งหลายได้รับพระราชทานน้ำจืดเปนสุขทั้งสิ้น...”

อีกทั้งยังพบหลักฐานที่ได้กล่าวถึงพื้นที่บริเวณปากลัดในช่วงที่เกิดเหตุการณ์องเชียงสือลึกลับหนีออกจากกรุงเทพฯ ดังความบางตอนที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ว่า

“...องเชียงสือคนนี้ แม้จะละไว้มิให้ติดตามเอาตัวให้ได้ นานไปภายหน้าเมื่อล่วงแผ่นดินนี้ไปแล้ว มันจะทำความลำบากเดือดร้อนแก่ลูกหลานเราเป็นแน่อย่าสงสัยเลย เพราะองเชียงสือเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ ก็หลายปีได้รู้ต้นลึกหนักเบาในการบ้านเมืองของเราทุกสิ่ง ที่เมืองสมุทรปราการก็ยังไม่มีส่วนรับรองข่าวศึกศัตรูฝ่ายทะเล ถ้าองเชียงสือกลับใจเป็นศัตรูแล้วจะรบยากถ้าไม่ทรงกรุณาโปรดให้ไปติดตามองเชียงสือแล้ว จะขอรับพระราชทานทำเมืองขึ้นที่**ปากลัด**...”

นอกจากนี้ยังพบหลักฐาน ในนิราศเมืองแกลงที่สุนทรภู่ที่ได้แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งสุนทรภู่เดินทางไปหาบิดาที่เมืองแกลงซึ่งได้กล่าวถึงพื้นที่บริเวณปากลัดไว้ ดังความบางตอนที่ปรากฏในนิราศเมืองแกลง ว่า

๑ ถึง ปากลัด แลท่าชลาตัน	ดูเลื่อมสั่นเลนลากลำละหาน
เขาแจวจ้วงล่องแล่นแสนสำราญ	มาพบบ้านบางระเจ้ายิ่งเศร้าใจ
อนาถนึ่งอิงเขนยคะนึ่งหวน	จนจวบจนแจ่มแจ้งปัจจุสมัย

ศศิธรอ่อนอัปยศับไฟ
ขออารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ลึงศาล
ข้าจะไปทางไกลถึงเมืองแกลง

ถึงเชิงไทรศาลพระประแดงแรง
ลือสะท้านอยู่ว่าเจ้าห้าหัวแก
เจ้าจางแจ้งใจก้นีตี

ประการที่สอง คลองลัดหลวงนั้นได้ถูกขุดขึ้นบริเวณด้านหลังของเมืองนครเขื่อนขันธ์ทะเลออกคลองตาลาว กว้าง ๖ วา ยาว ๑๕ เส้น ลึก ๕ ศอก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังความบางตอนที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ว่า

“...จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระเจ้าน้อยยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพไปทำเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่ทำค้างอยู่ ให้ทำขึ้นป้อมหนึ่งพระราชทานชื่อป้อมเพชรหึง แล้วจ้างเงินขุดคลองลัดหลังเมืองหลุออกคลองตาลาว คลองนั้นกว้างหกวา ยาวสิบห้าเส้น ฤกว่าศอก แล้วทำการซ่อมแซมที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ให้มั่นคงดีขึ้น...”

จากข้อสันนิษฐานทั้งสองประการข้างต้นนำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า คำว่า “ปากลัด” นั้นมีที่มาจากคลองลัดโพธิ์ เนื่องจากคำว่า “ปากลัด” ได้ถูกปรากฏใช้ครั้งแรกในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้งที่พระองค์เสด็จลงมาปิดคลองลัดโพธิ์เพื่อป้องกันน้ำเค็มไหลเข้ากรุงเทพฯ และครั้งที่กรมพระราชวังบวรฯ ขอรับพระราชทานทำเมืองขึ้นที่ปากลัด จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้จึงทำให้เชื่อมั่นได้ว่าที่มาของว่า “ปากลัด” นั้นมาจาก “คลองลัดโพธิ์” เพียงแห่งเดียวเนื่องจากการปรากฏใช้คำว่า “ปากลัด” ขึ้นก่อนที่จะมีการขุดคลองลัดหลวงนั่นเอง

ก่อนเวลาเที่ยง พวกเราได้แวะชมวัดทรงธรรมวรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่ ในพุทธศาสนารามัญนิกายสร้างขึ้นพร้อมกับเมืองนครเขื่อนขันธ์ ในอดีตพระอุโบสถของ วัดทรงธรรมวรวิหารเคยเป็นที่กระทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของเหล่าข้าราชการ ในเมืองนครเขื่อนขันธ์ นอกจากนี้ยังมีพระมหารามัญเจดีย์ขนาดใหญ่ที่ภายในบรรจุ พระบรมสารีริกธาตุ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่โปรดเกล้าฯ ให้บรรจุไว้เมื่อครั้ง เสร็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าพระกฐิน และถือได้ว่าพระอารามหลวงแห่งนี้ เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนสถานรามัญนิกายแห่งเมืองนครเขื่อนขันธ์อย่างแท้จริง

วัดทรงธรรมวรวิหาร

วัดทรงธรรมวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร แต่เดิมเป็น วัดรามัญ สร้างขึ้นในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) โดย สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล (กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์) ทรงสร้างขึ้นพร้อม กับการสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ ในปี พ.ศ. ๒๓๕๗ - ๒๓๕๘ พระอุโบสถเป็นเครื่องไม้ ฝากระดาน สถานที่ตั้งวัดเดิมอยู่ห่างจากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาประมาณ ๒ เส้น หลังจากกรม พระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จสวรรคต เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๐ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า นภาลัย โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพย์ เป็นแม่กองสร้างเมืองนครเขื่อน ขันธ์เพิ่มเติม และได้สร้างป้อมขึ้นใหม่ คือ “ป้อมเพชรหึง” ในอาณาเขตของวัดทรงธรรม จึงโปรดให้ย้ายวัดเข้ามาอยู่ในกำแพงป้อม พร้อมทั้งได้สร้างกุฏิขึ้นไว้เป็น ๓ คณะ ต่อมา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทรงเห็นว่าวัดชำรุดทรุดโทรม จึงโปรดให้พระยาดำรงราชพลขันธ์ (จ้อย คชเสนี) เป็นหัวหน้าในการบูรณปฏิสังขรณ์

พระอารามแห่งนี้โดยริ้วกฐิทั้ง ๓ คณะมาสร้างรวมเป็นหมู่เดียวกัน ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ทรงแปลงนามวัดใหม่จาก “วัดทรงธรรม” ให้เปลี่ยนเป็น “วัดดำรงราชธรรม” และต่อมาได้เปลี่ยนกลับมาใช้ชื่อ “วัดทรงธรรม” ตามเดิม

พระอุโบสถ

ตามประวัติเดิมกล่าวว่า พระอุโบสถวัดทรงธรรมเมื่อแรกสร้างนั้นสร้างขึ้นด้วยไม้ และมีหลักฐานการปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาพบหลักฐานการบูรณะครั้งใหญ่ที่ปรากฏหลักฐานกล่าวไว้อีกอย่างน้อยสองครั้งคือ ครั้งแรกในสมัยของพระยาดำรงราชพลขันธ์ และครั้งที่สองในสมัยของพระธรรมวิสารทะ (สุก พิศาลพันธ์) ได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง รูปแบบศิลปกรรมของพระอุโบสถเป็นพระอุโบสถขนาดเล็ก มี ๗ ห้อง จัดเป็นศิลปกรรมแบบไทยประเพณี เครื่องประกอบหลังคาเป็นเครื่องแบบลายยอง ได้แก่ ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เป็นต้น ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปนามุนินทชินสีห์เป็นพระประธานซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัยหมวดใหญ่นอกจากนี้ในอดีตพระอุโบสถหลังนี้เคยใช้กระทำพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของเหล่าข้าราชการในเมืองนครเขื่อนขันธ์อีกด้วย

พระวรวินัย

พระวรวินัย ตั้งอยู่ด้านหน้าของพระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศเหนือ พระยาดำรงราชพลขันธ์ (จ้อย คชเสนี) ได้สร้างขึ้นใหม่เป็นแบบก่ออิฐถือปูน หลังคาตสองชั้นมุงด้วยกระเบื้องเกล็ด ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ นางชมมด คชเสนี ได้บริจาคสรรพส่วนตัวและเรียกรายเงินจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมบูรณะปฏิสังขรณ์พระวิหาร และได้จัดสร้างรอยพระพุทธรูปจำลองไว้ในครั้งนี้อีกด้วย ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปรธรรมเป็นพระประธานภายในวิหาร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางประทานอภัย ศิลปะแบบสมัยอยุธยาตอนกลางหล่อด้วยสำริดพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ หันฝ่าพระหัตถ์ออก รูปแบบศิลปกรรมของพระวิหารเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์แบบผสมผสานระหว่างศิลปกรรมแบบไทยประเพณีกับแบบพระราชานิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓

พระมหารามัญเจดีย์

พระมหารามัญเจดีย์ พระเจดีย์องค์นี้เป็นพระเจดีย์แบบรามัญ ฐานของพระเจดีย์ มีลักษณะของสี่เหลี่ยม สร้างขึ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยหม่อมเกสร แต่ยังไม่เสร็จสร้างได้เพียงครึ่งของพระเจดีย์เท่านั้น ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าให้พระยามนตรีสุริยวงศ์สร้างพระเจดีย์ต่อจนแล้วเสร็จในสมัยของพระปลัดแทน ต่อมาในสมัยพระธรรมวิสารทะ (สุก) ได้ทำการปฏิสังขรณ์ฉาบปูนและเทพูนรอบฐานของพระเจดีย์ทั้ง ๔ องค์ พร้อมทั้งได้บรรจุพระเครื่อง ๒๕ พุทธศตวรรษ ไว้ในครั้งนี้ด้วย พระมหารามัญเจดีย์ของวัดทรงธรรมวรวิหารนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ประหนึ่งจะให้เป็นที่สำคัญที่สุดในเมืองนครเขื่อนขันธ์อีกด้วย

ช่วงบ่ายหลังจากรับประทานอาหารกลางวันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ออกเดินทางไปวัดโพชนัดพลเสพย์ราชวรวิหาร และวัดโปรดเกศเชษฐาราม เพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมและรับฟังการบรรยายพิเศษเรื่อง “วัดโพชนัดพลเสพย์ราชวรวิหารกับงานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ” และเรื่อง “วัดโปรดเกศเชษฐารามกับจิตรกรรมไทยที่ถูกชุกซ่อนไว้”

วัดโพชนัดตพลเสพย์ราชวรวิหาร

วัดโพชนัดตพลเสพย์เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ราชวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลบางพิง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ประวัติของวัดนี้มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า “ในคราวเมื่อสร้างป้อมเมืองสมุทรปราการ ทรงพระราชดำริว่า ป้อมที่ได้สร้างขึ้นที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ แต่ก่อน ก็ยังค้างอยู่ไม่สำเร็จ สมบูรณ์ จึงโปรดให้ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ เป็นแม่กองทำการสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่ยังค้างอยู่ ให้สร้างป้อมขึ้นอีกป้อมขึ้นอีกป้อมหนึ่ง ชื่อ ป้อมเพชรหึง เปลี่ยนให้ชุดคลองลัดหลังเมืองนครเขื่อนขันธ์ คลองหนึ่งมาทะลุออกคลองตาลาว คลองลัดที่ชุดใหม่นี้ เมื่อชุดกว้าง ๖ วา ลึก ๕ ศอก ยาว ๕๐ เส้น กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ทรงสร้างวัดขึ้นในคลองลัดที่ชุดใหม่นี้วัดหนึ่ง พระราชทานนามว่า วัดโพชนัดตพลเสพย์ พระเพชรพิชัย (เกศ) ซึ่งเป็นนายงานสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ สร้างวัดหนึ่งขึ้น ใกล้กับวัดโพชนัดตพลเสพย์ ชื่อวัดโปรดเกศสุนทราม ยังเป็นพระอารามหลวงอยู่จนทุกวันนี้ทั้งสองวัด

จากหลักฐานนี้ทำให้ทราบว่าวัดนี้ได้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พร้อม ๆ กับการขุดคลองปากลัด แต่จะสร้างขึ้นเมื่อปีใด และคลองปากลัดจะขุดขึ้นในปีใดไม่มีบอกไว้ อย่างไรก็ตาม อาจจะประมาณได้ว่าไม่ก่อนปี พ.ศ. ๒๓๖๒ เพราะในพระราชพงศาวดารกล่าวว่าปีนี้เป็นปีที่เริ่มสร้างป้อมเมืองสมุทรปราการหลายป้อมด้วยกัน เพื่อป้องกันญวนที่อาจจะยกมาทางทะเล และในคราวสร้างป้อมเมืองสมุทรปราการนี้เอง ก็ได้ขุดคลองลัด และสร้างวัดไพชยนต์พลเสพย์ ขึ้นตั้งที่กล่าวข้างต้น ผู้สร้างวัดนี้คือ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ซึ่งทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าต่างกรม กำกับราชการในกรมพระกลาโหมในรัชกาลที่ ๒ และต่อมาได้เลื่อนยศเป็นกรมพระราชวังบวรมหาคักดิพลเสพ ในรัชกาลที่ ๓ ชื่อของวัดที่ว่า “ไพชยนต์พลเสพย์” นี้ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ได้ทรงสันนิษฐานว่าคงจะเป็นนามใหม่เดิมเมื่อแรกสร้างในรัชกาลที่ ๒ เห็นจะเรียกว่า “วัดกรมศักดิ์” หรือ “วัดปากลัด” ถึงรัชกาลที่ ๓ คนทั้งหลายก็คงจะเรียกว่า “วัดวังหน้า” ที่ในพระราชพงศาวดารอ้างว่า พระราชทานนามว่า วัดไพชยนต์พลเสพย์นั้น เห็นจะไม่หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชทานไว้แต่แรกสร้างก็ได้ เพราะมีเค้าเงื่อนตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้พระราชทานนามในเวลาต่อมาว่าดังนี้ “บุษบกยอดปราสาท” (ที่อยู่วัดไพชยนต์พลเสพย์) กรมพระราชวังบวรฯ รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ มีเรื่องปรากฏว่าเมื่อกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์นั้นสวรรคตแล้ว การพิทักษ์รักษาในวังหน้าหละหลวมถึงมีผู้ร้ายขึ้นลักเครื่องบูชาในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดฯ ให้เชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ปรากฏในจดหมายเหตุครั้งรัชกาลที่ ๓ ว่า ตั้งไว้บนฐานชุกชีทางด้านใต้) แต่บุษบกยอดปราสาทนั้นยังอยู่ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ จนสิ้นรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๒ ไม่ได้เชิญพระพุทธสิหิงค์กลับไปไว้วังหน้า บุษบกนั้นตั้งวางอยู่เปล่า ๆ กรมพระราชวังบวรฯ รัชกาลที่ ๒ จึงโปรดฯ ให้ย้ายเอาไปไว้ในที่อื่น (จะเอาไปไว้ในไหนไม่ปรากฏ) แล้วตั้งพระที่นั่งนเศวตฉัตร ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์แทนบุษบกนั้น ถึงรัชกาลที่ ๓ กรมพระราชวังบวรมหาคักดิพลเสพ จึงโปรดฯ ให้เอายบุษบกยอดปราสาทนั้นไปตั้งเป็นที่ประดิษฐานพระประธานที่ในพระอุโบสถวัดไพชยนต์พลเสพย์ ซึ่งเป็นวัดที่พระองค์ได้ทรงสร้างขึ้นในคลองปากลัด จังหวัดพระประแดง แต่เมื่อยังเป็นเจ้า

ต่างกรมอยู่ในรัชกาลที่ ๒ สังเกตดูบุษบกนั้นเป็นฝีมือช่างชั้นหลังปะปนของเดิมอยู่ สันนิษฐานว่าเห็นจะทอดทิ้งจนดูชำรุดทรุดโทรมมาก กรมพระราชวังบวร รัชกาลที่ ๓ ไปทอดพระเนตรเห็น ทรงสังเวชพระหฤทัย จึงโปรดฯ ให้เอาไปถวายเป็นพุทธบูชา (อย่างว่า “ปล่อยพระพุทธรูป”) เห็นจะต้องบูรณปฏิสังขรณ์มาก จึงปรากฏฝีมือช่างสมัยหลังปะปนอยู่ ถึงปานนี้ อนึ่งซึ่งวัดนั้นมีนามว่า “ไพชยนต์พลเสพย์” พิศเราะห์คำ “ไพชยนต์” หมายความว่า เอาบุษบกนั้นเป็นนิมิต และคำว่า “พลเสพย์” มาแต่สร้อยพระนามของกรมพระราชวังบวร รัชกาลที่ ๓ ซึ่งถวายบุษบกนั้น ชวนให้เห็นว่านามไพชยนต์พลเสพย์ คงจะเป็นนามใหม่ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขนานนามเมื่อในรัชกาลที่ ๔ พระวินิจฉัยของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงขนานนามวัดนี้ ก็ดูน่าจะเป็นจริง เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชำนาญในทางอักษรศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง คงจะขนานนามพระอารามหลวงซึ่งสร้างแต่รัชกาลที่ ๒ และเรียกกันเป็นสามัญว่า “วัดวังหน้า” นี้ ให้ไพเราะขึ้น โดยผูกเป็นศัพท์มคธ ในหนังสือตำนาน พระอารามหลวง ก็ปรากฏชื่อพระ อารามหลวง ซึ่งรัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชทานนามหลายอาราม เช่น วัดทอง พระราชทาน นามว่า วัดกาญจนสิงหาสน์, วัดตะเคียน พระราชทานนามว่า วัดมหาพฤฒาราม, วัดสมอราช พระราชทานนามว่า วัดราชาธิวาส, วัดเงิน พระราชทานนามว่า วัดรัชฎาธิฐาน, วัดเจ้าขั้วหงส์ พระราชทานนามว่า วัดหงส์รัตนาราม และวัดขวิด พระราชทานนามว่า วัดกระวีศราราม เป็นต้น

วัดไพชยนต์พลเสพย์ เมื่อแรกสร้าง กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ คงจะได้เป็นพระอัฐระ อุกการะมาตลอด และเมื่อกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ได้ทรงดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวร ในรัชกาลที่ ๓ วัดนี้ก็คงจะมีความสำคัญมากขึ้น และคงจะมีฐานะเป็นพระอารามหลวงใน รัชกาลนี้ ประกอบทั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชนิยมในการสร้าง วัด ถึงกับมีคำพังเพยเล่าสืบต่อกันมาในรัชกาลที่ ๑ ว่าใครรบทัพจับศึกเก่งก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ ๒ ใครเป็นนักร้องกลอนก็โปรด ในรัชกาลที่ ๓ ใครสร้างวัดวาอารามก็เป็น คนโปรด เพราะฉะนั้นวัดไพชยนต์พลเสพย์ ก็คงจะรุ่งเรืองมากในรัชกาลที่ ๓ นอกจากนี้ยังมีหมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๓ เรื่องการบูรณะซ่อมแซมพระอารามนี้ว่า มีรับสั่งให้นำ ทองคำเปลวไปจ่ายให้ช่างรักปิดเสามาเม็ดราวเทียนในพระอุโบสถ กระຈัง เสา मुखเด็จหน้า

หลังพระวิหารใหญ่ ในรัชกาลต่อ ๆ มา ไม่มีหลักฐานว่าวัดนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์หรือไม่ อย่างไรก็ตามวัดนี้ยังคงมีฐานะเป็นพระอารามหลวง ตราบเท่าทุกวันนี้

พระอุโบสถและพระวิหาร จะตั้งอยู่เคียงคู่อยู่ในอาณาเขตเดียวกัน โดยหันหน้าไปทางคลองลัดหลวงที่อยู่ทิศตะวันออก หากยืนหันหน้าเข้าหาอาคารทั้ง ๒ ซ้ายมือจะเป็นวิหาร ส่วนขวามือเป็นพระอุโบสถ มีกำแพงแก้วล้อมรอบอาคารทั้ง ๒ ไร่ มุมกำแพงแก้วมีวิหารคดอยู่ทั้ง ๔ มุม ด้านหลังโบสถ์และวิหาร ประกอบด้วยเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งเรียงกัน ๓ องค์ บริเวณโบสถ์ วิหาร และพระเจดีย์ มีกำแพงประดับช่องลมลดตายจัน ชุ้มประตูกำแพงประดับลายปูนปั้น บานประตูเป็นภาพวาดเทพผู้พิทักษ์ในแบบจัน ด้านนอกกำแพงประดิษฐานพระพุทธรูปอริยาบถนั่ง ปางประธานพร และมีตุ๊กตาสิงห์แบบจันประดับอยู่ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานปูนปั้นบุทอง ปางมารวิชัยประทับอยู่ในบุษบกยอดปราสาททำจากไม้สักแกะสลักประดับด้วยกระจกสี ถือเป็นงานชิ้นเอกของสกุลช่างวังหน้า บุษบกทรงสี่เหลี่ยมจตุรัสหลังใหญ่ มีจตุรมุข คือชุ้มเล็ก ๆ (มุข) ยื่นออกมาทั้ง ๔ ด้าน แต่ละมุขเอียงสอดเข้ามาตรงกลางตามลักษณะการเข้าไม้แบบช่างไทย หลังคาหน้ามุข ๒ ชั้น ทรงจั่ว หันหน้าออกด้านนอก ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ และหน้าบันสลักเป็นลายเครือเถาถิ่นแย่ง ส่วนของเรือนยอดบนบุษบกทำเป็นหลังคาลดหลั่นลงมา ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีชุ้มบันแถลง ส่วนยอดนั้นทำเป็นยอดปราสาท ตามแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายในชุ้มจตุรมุขประดิษฐานพระพุทธรูปในพุทธลักษณะเดียวกัน ขนาดหน้าตัก ๑ ศอก ๔ นิ้ว ส่วนพระวิหารได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมจันภายใน พระวิหารมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยด้านหน้ามีพระอัครสาวกคือ พระโมคคัลลาน์ และพระสารีบุตร ด้านนอกมีกำแพงแก้วล้อมรอบที่มุมกำแพง มีวิหารน้อยทั้งสี่ทิศ มีลดตายปูนปั้นที่หน้าบันรอบบานประตูและหน้าต่าง พระประธานใหญ่ในพระวิหารเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง ๑ วา ๑๖ นิ้ว ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นพระพุทธรูปในสมัยใด ผนังทั้งสามด้านเจาะเป็นชุ้มจรนำ มีพระพุทธรูปนั่งประดิษฐานอยู่โดยรอบจำนวน ๔๔ องค์ที่มุมกำแพง นอกจากนี้ภายในพระวิหารยังปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านในพระวิหารส่วนใหญ่เป็นจิตรกรรมเกี่ยวกับทศชาติชาดกและจิตรกรรมฝาผนังด้านหลังพระประธานเขียนภาพไตรภูมิที่วิจิตรงดงามอีกด้วย

วัดโปรดเกศเชษฐาราม

วัดโปรดเกศเชษฐาราม เป็นพระอารามหลวงชั้น สามัญ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียง
คลองลัดหลวง ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาทางทิศใต้ประมาณ ๘ เส้นเศษ ตำบลทรงคนอง
อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้เริ่มสร้างวัดนี้คือ พระยาเพชรพิไชย (เกตุ)

ต้นสกุล เกตุทัต ซึ่งเป็นบุตรพระยาเพชรพิไชย (หง) ต้นสกุล หงสกุล สร้างขึ้นเมื่อปีมะเมีย
พ.ศ.๒๓๖๕ ประวัติของวัดนี้มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
ดำรงราชานุภาพว่า "ในคราวเมื่อสร้างป้อมเมืองสมุทรปราการนั้น ทรงพระดำริว่า ป้อมที่
สร้างขึ้น ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์แต่ก่อนยังค้างอยู่ไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์จึงโปรดให้พระเจ้า
น้องยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพเป็นแม่กองทำการสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่ยังค้างอยู่
และได้สร้างป้อมขึ้นอีกป้อมขึ้นใหม่อีกหนึ่งป้อมคือ ป้อมเพชรหึงและได้ขุดคลองลัดหลัง
เมืองนครเขื่อนขันธ์คลองหนึ่งเพื่อมาทะลุออกคลองตอลาว สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นในชั้นเดิม
คือ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ (ศาลาการเปรียญหลังเดิมเป็นศาลาไม้ได้ถูกลง
ตั้งอยู่ตรงที่สร้างศาลาการเปรียญหลังปัจจุบัน) พระเจดีย์ทรงลังกา ๒ องค์ พร้อมกับ

หอรอซึ่ง ส่วนพระมณฑปนั้นยังสร้างไม่เสร็จ สร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยของสงฆ์ ๒ คณะ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ขึ้นเสวยราช ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้พระยาเพชรพิไชย (เกศ) มาบูรณะและต่อเติมวัดได้สมบูรณ์มากขึ้น ต่อมาพระยาเพชรพิไชย (หนู) บุตรพระยาเพชรพิไชย (เกศ) ได้มาบูรณะใหญ่ เช่น เขียนลายบนเพดานพระวิหารและพระอุโบสถ ย้ายประตูพระวิหาร สร้างเขื่อนรอบสระ และอาจจะบูรณะภายในพระอุโบสถ คืออุดช่องที่มีรูปเขียนพระสาวกอยู่ในซุ้มฝาผนังพระอุโบสถทั้งหมด ฝาผนังคงจะร้าว เพราะซุ้มที่เจาะเขียนภาพสีนั้นเจาะลึกเข้าไปในผนังมาก วัดโปรดกศเชษฐารามได้รับพระราชทานเป็นพระอารามหลวงเมื่อไร ไม่มีหลักฐานแต่ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘

พระอุโบสถ

พระอุโบสถของวัดเป็นสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานของ ๓ ชาติ คือไทย จีน และชาติตะวันตก พระอุโบสถก่ออิฐถือปูน สร้างตามแบบศิลปะราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ (สถาปัตยกรรมไทยผสมจีน) หลังคาเรียบไม่ประดับช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ นิ้ว สูงตลอดพระรัศมี ๒ ศอก ๑ คืบ ๑ นิ้ว ไม่ปรากฏนามผู้สร้างเดิมสันนิษฐานว่าประดิษฐานอยู่ภายในซุ้มด้านหลัง ต่อมาได้นำออกมาประดิษฐานบนรัตนบัลลังก์ ภาพจิตรกรรมด้านหลังพระประธานเป็นภาพปูนสูงรูปพระพุทธสาวกยืนพนมมือผินหน้าไปหาพระประธานประกอบกับระบายสีฝุ่นในลักษณะของเทคนิคการเขียนสีภาพปูนเปียกในส่วนที่เป็นผ้าจีวรและมีการปิดทองในส่วนผิวขององค์พระพุทธสาวก แต่อีกซุ้มตรงกลางหลังพระประธานเป็นภาพเขียนสีรูปดอกไม้ร่วง ส่วนผนังด้านตรงข้ามกับพระประธานเป็นภาพพระพุทธสาวกและพระพุทธสาวิกายืนพนมมือ นอกจากนี้ยังปรากฏภาพจิตรกรรมเขียนสีน้ำมันของชรัวอินโขงเป็นภาพเกี่ยวกับทิวทัศน์ต่าง ๆ ในส่วนของหน้าบันของพระอุโบสถนั้นมีขนาดใหญ่ ประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษา ใช้เครื่องลายครามทรงกลม ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นให้เป็นลายดอกไม้และลวดลายเครือเถาที่อ่อนช้อยและงดงาม

พระวิหาร

ตั้งอยู่ถัดจากพระอุโบสถไปด้านข้าง อยู่ไม่ไกลกันนัก สร้างในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยและจีนเช่นเดียวกับพระอุโบสถภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ ยาวตลอดจากพระศรีถึงพระบาท ๖ วา ๒ ศอก เป็นพระพุทธรูปลงรักปิดทอง เป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ที่ฝาพระบาทมีลายมงคล ๑๐๘ ประการที่ประดับด้วยมุกและมีท่านผู้รู้สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้น่าจะเป็นต้นแบบให้กับพระพุทธรูปไสยาสน์วัดพระเชตุพลวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ในส่วนของหน้าบันของพระวิหารมีหน้าบันขนาดใหญ่ประดับด้วยเครื่องถ้วยลายครามประกอบปูนปั้นเป็นลายเครือเถา

พระมณฑปเจดีย์

พระมณฑปย่อมุมไม้สิบสองภายในประดิษฐานพระพุทธรูปบาทจำลองสร้างด้วยศิลาแลงฐานรอบนอกประดับด้วยหินอ่อนภายในพระพุทธรูปบาทประดับด้วยมุกเป็นรูปพรหมและรูปต่าง ๆ กว้าง ๑ ศอก ๕ นิ้ว ยาว ๓ ศอก ๗ นิ้ว ด้านหน้าของพระมณฑปมีพระฤๅษีสลักด้วยศิลาเขียวหน้าตักกว้าง ๑ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๒ ศอก ๑ คืบ พื้นรอบนอกปูด้วยกระเบื้องตัวหนอน จัดแต่งด้วยไม้กระถางและไม้พุ่มภายในพระมณฑปเจดีย์ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ชัดสมาธิเพชร ทำด้วยศิลาแลง พระพุทธรูปบาทจำลองในพระมณฑปเจดีย์ สร้างด้วยศิลาแลง ฐานรอบนอกประดับด้วยหินอ่อน กลีบบัวสลักด้วยศิลาแลงลงรัก ปิดทองลวดลายภายในพระพุทธรูปบาทประดับด้วยมุกเป็นรูปพรหมและรูปต่าง ๆ และศาลปู่อาศีนาคสิทิวโคตกในพระมณฑปเจดีย์

ตกเย็นพวกเราชาวคณะวัฒนธรรมสัญจร ก็อ้อมอ้อมกับการเรียนรู้สถาปัตยกรรมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เมืองเก่าในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ทุกคนกลับบ้านพร้อมกับรอยยิ้ม และขอขอบคุณสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา กับการเดินทาง “ทอดน่อง...เยือนเมืองนครเขื่อนขันธ์กับคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมนอกราชธานี” ในครั้งนี้

คณะกรรมการจัดทำหนังสือวิวัฒนาการ

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลินดา ดร.อุดมศักดิ์	เกษต์มา ศักดิ์มั่นคง
อาจารย์อานันท์ คุณธีรนนท์	นาคคง ช่วงพิชิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดารัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิษณุ	ชาญเลขา บางเขียว

คณะทำงาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งลักษณ์	บัวทอง นาฏยานาวิน แก้ววิเชียร
อาจารย์จาริวัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัมรินทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตั้งปณิธาน	ศิริอินทร์ แรงเพชร อารีย์
อาจารย์สไบทิพย์ อาจารย์มนชนก นางสาวพรณี นายพีรวิชญ์	คิมทอง จุลสิกข์ พันธรังษี ศรีสง่าชัยพร

รวบรวมบทความ

นางสาวพรณี นายพีรวิชญ์ นายอรรถวิชญ์ นางศรีสุนันท์ นางสาวสุปราณี	พันธรังษี ศรีสง่าชัยพร อัมพรประภา เจตจิระโชติ ชมจุมจิง
---	--

ออกแบบปก

นายกิตติศักดิ์	พูนพิทยา
----------------	----------

